

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
VERSLO EKONOMIKOS KATEDRA

VAIDA JUNDZILAITĖ

**LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS POKYČIAI PO
ĮSTOJIMO Į EUROPOS SĄJUNGĄ**

Baigiamasis magistro darbas

Vadovas
doc. dr. J. Vijeikis

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
VERSLO EKONOMIKOS KATEDRA

**LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS POKYČIAI PO
ĮSTOJIMO Į EUROPOS SĄJUNGĄ**

Baigiamasis magistro darbas
Studijų programa 62404S109

Recenzentas

2009 12

Vadovas

doc. dr. J. Vijeikis

2009 12

Atliko

VSEmd8-01 gr. stud.

V. Jundzilaitė

2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI ASPEKTAI	8
1.1 Tarptautinės prekybos apibrėžimas ir reikšmė	8
1.2 Tarptautinės prekybos teorijos.....	11
1.2.1 Merkantilizmas	12
1.2.2 Absoliutaus pranašumo teorija	13
1.2.3 Lyginamojo pranašumo teorija.....	15
1.2.4 Gamybos veiksnių santykio teorija ir Leontjevo paradoksas	17
1.2.5 Produkto gyvavimo ciklo teorija	19
1.2.6 Šalies dydžio ir pranašumo teorija.....	21
1.3 Tarptautinės prekybos ekonominės prielaidos	22
1.4 Tarptautinės prekybos nauda	23
1.5 Tarptautinės prekybos politika	29
1.5.1 Laisvoji prekyba	29
1.5.2 Protekcionizmas.....	31
1.5.3 Dempingas ir embargas	32
2. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS STATISTINĖ ANALIZĖ	35
2.1 Lietuvos užsienio prekybos politika	35
2.2 Lietuvos 1995 - 2003 m. užsienio prekybos analizė	37
2.3 Lietuvos užsienio prekybos analizė po įstojimo į Europos Sąjungą	44
2.3.1 Europos Sąjungos užsienio prekybos politika	44
2.3.2 Lietuvos užsienio prekybos balansas.....	45
2.3.3 Lietuvos užsienio prekybos partneriai	47
2.3.4 Lietuvos eksporto plėtra	51
2.3.5 Lietuvos importo plėtra	53
3. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS TYRIMAS	55
3.1 Lietuvos užsienio prekybos regresinė analizė	55
3.1.1 Koreliacinės regresinės analizės metodologija.....	55
3.1.2 Lietuvos užsienio prekybos koreliacinė regresinė analizė	59
3.2 Užsienio prekybos efektyvumo vertinimas	71
3.3 Užsienio prekybos tyrimas apribojimų metodu.....	74
3.3.1 Apribojimų teorijos metodika.....	74
3.3.2 Lietuvos užsienio prekybos „Realios dabarties medis“ ir šakninės kliūtys.....	75
3.3.3 Užsienio prekybos tobulinimo „Pažangios ateities medis“	79
3.3.4 Lietuvos eksporto skatinimo programa	81
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	85
LITERATŪRA	87
ANOTACIJA.....	91
SANTRAUKA.....	92
SUMMARY.....	93
PRIEDAI	94

PRIEDAI

1 priedas. Svarbiausi eksporto partneriai, 1996 - 2003	95
2 priedas. Svarbiausi importo partneriai, 1996 - 2003	96
3 priedas. Eksporto struktūra pagal KPN skyrius, 1996 - 2003	97
4 priedas. Importo struktūra pagal KPN skyrius, 1996 - 2003	100
5 priedas. Užsienio prekybos balansas pagal KPN skyrius, 1996 - 2003	103
6 priedas. Svarbiausi eksporto ir importo partneriai, 2004 - 2008	106
7 priedas. Eksportas ir importas pagal KPN skyrius, 2004 - 2008	108
8 priedas. Užsienio prekybos balansas pagal KPN skyrius, 2004 - 2008	110

LENTELĖS

1 lentelė. Eksporto, importo, balanso apimtys (mln.Lt) ir jų metiniai pokyčiai (%), 1995 - 2008 m. ...	46
2 lentelė. Eksporto, importo, balanso apimtys (mln. Lt) ir jų metiniai pokyčiai (%) 2003 - 2008 m. ...	49
3 lentelė. Svarbiausios ES partnerės 2003 - 2004, 2006, 2008 m. (mln. Lt)	50
4 lentelė. Eksporto struktūra pagal BEC 2004 - 2008 m. (%)	52
5 lentelė. Importo struktūra pagal BEC 2004 - 2008 m. (%)	54
6 lentelė. Eksporto priklausomybės nuo BVP adekvatumo vertinimas	61
7 lentelė. Eksporto priklausomybės nuo TUI adekvatumo vertinimas	63
8 lentelė. Eksporto ir išlaidų MTTP adekvatumo vertinimas	65
9 lentelė. Importo ir vidutinio darbo užmokesčio adekvatumo vertinimas	67
10 lentelė. Importo ir BVP adekvatumo vertinimas	69
11 lentelė. Importo ir TUI adekvatumo vertinimas	70
12 lentelė. Lietuvos eksporto ir importo kainų indeksai 2000 - 2008 m.	72

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos paltų gamybos šaka iki laisvos prekybos.....	25
2 pav. Laisvos prekybos įtaka Lietuvos paltų gamybos šakai, konkuruojančiai su importu.....	26
3 pav. Laisvos prekybos įtaka Lietuvos eksportinei batų gamybos šakai	28
4 pav. Lietuvos užsienio prekybos balansas 1995 - 2003 m. (mln. Lt).....	38
5 pav. Svarbiausi šalių grupių eksporto partneriai 1996 - 2003 m. (%).....	39
6 pav. Importo partneriai pagal šalių grupes 1996 – 2003 m. (%).....	40
7 pav. Eksporto struktūra pagal prekių grupes 1997 - 2003 m. (%).....	42
8 pav. Importo struktūra pagal prekių grupes 1997 - 2003 m. (%)	43
9 pav. Lietuvos užsienio prekybos balansas 2004 - 2008 m. (mln. Lt).....	45
10 pav. Eksporto partnerės pagal šalių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt).....	47
11 pav. Importo partnerės pagal šalių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt)	48
12 pav. Eksporto ir importo apimtys su pagrindinėmis NVS šalimis 2003, 2008 m. (mln. Lt).....	50
13 pav. Eksporto apimtys su pagrindinėmis ELPA šalimis 2003, 2008 m. (mln. Lt).....	51
14 pav. Eksportas pagal prekių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt)	52
15 pav. Importas pagal prekių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt).....	53
16 pav. X ir Y koreliacinis laukas	57
17 pav. Y priklausomybės nuo X tiesinės lygties pavidalas.....	58
18 pav. Eksporto ir BVP koreliacinis laukas.....	60
19 pav. Eksporto priklausomybė nuo BVP	61
20 pav. Eksporto ir TUI koreliacinis laukas	62
21 pav. Eksporto priklausomybė nuo TUI.....	64
22 pav. Eksporto ir išlaidų MTTP koreliacinis laukas	64
23 pav. Eksporto priklausomybė nuo išlaidų MTTP	65
24 pav. Importo ir darbo užmokesčio koreliacinis laukas	66
25 pav. Importo priklausomybė nuo darbo užmokesčio.....	67
26 pav. Importo ir BVP koreliacinis laukas	68
27 pav. Importo priklausomybė nuo BVP	69
28 pav. Importo ir TUI koreliacinis laukas.....	70
29 pav. Importo ir TUI priklausomybė.....	71
30 pav. „Prekybos sąlygų“ kainų indeksų kaita	73
31 pav. Lietuvos užsienio prekybos „Realios dabarties medis“ ir jo šakninės kliūtys.....	76
32 pav. Lietuvos užsienio prekybos „Pažangios ateities medis“	80

IVADAS

Pasaulio ekonomikos globalizacijos kontekste sparčiai plėtojasi aktyvūs tarptautiniai prekybos santykiai ir plėtėja mainų rinkų galimybės. Lietuva yra sudėtinė šios grandies dalis, tad jos dalyvavimas tarptautiniame mainų procese yra neatsiejama sėkmingos ekonomikos integracijos pasauliniame ūkyje dalis. Todėl siekiant išsilaikyti šioje aplinkoje ir įgauti kitų valstybių pripažinimą šaliai keliamas svarbus reikalavimas – iniciatyvus ir nenutrūkstamas bendradarbiavimas su užsienio partneriais, tvirtų ryšių palaikymas bei nuolatinės pastangos tobulėti.

Nors iš vienos pusės galėtų atrodyti, jog integracija į pasaulio ūkį, dalyvavimas globalizacijos procese ir sėkmingas išsilaikymas vieningoje rinkoje yra nesudėtingas ir lengvai įveikiamas iššūkis kiekvienai valstybei, tačiau tai anaipol nėra toks paprastas ir laisvai įgyvendinamas uždavinys, juolab tokiai dar kol kas silpnai ir pažeidžiamai šaliai kaip Lietuva. Kartu su daugybe atsivėrusių galimybių atrasti naujas dar nežinomas rinkas ir lengviau pasiekti jau esamas prekybos partneres globalioje aplinkoje susidaro sudėtingų sąlygų, reikalaujančių daug atkaklių pastangų norint įsitvirtinti, išlikti ir sėkmingai gyvuoti šioje erdvėje. Padaugeja ne tik potencialių rinkų, tačiau ir rinkos dalyvių, besivaržančių dėl mainų teikiamos naudos, todėl tai sukelia grėsmingas ir padėtį sunkinančias sąlygas – konkurenciją. Konkurencija skatina prekybos dalyvius kurti inovacijas, kelti darbo našumą, gerinti produktyvumą, tokiu būdu didinant konkurencingumą, nes tik tokiomis sąlygomis galima varžytis mainuose. Todėl konkurencingumas atlieka svarbų vaidmenį siekiant globalioje rinkoje sėkmingai plėtoti užsienio prekybą ir yra pagrindinis stimulus, raginantis valstybes tobulinti savo tarptautinių mainų politiką.

Lietuvai, ilgą laiką gyvavus buvusios sovietinės zonos okupacijoje, buvo suvaržytos galimybės aktyviai dalyvauti plačioje prekybos erdvėje. Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių pagrindinės šalies užsienio partnerės buvo žlugusios Tarybų Sąjungos narės ir tik atgavus Nepriklausomybę atsivėrė nauji prekybos keliai. Palaiapsniui Lietuva plėtė savo tarptautinių ryšių akiratį, sukeldama užsienio prekyboje nemažų pokyčių. Ryškiausi pasikeitimai pastebėtini po poros dešimtmečių nuo laisvės atgavimo, kuomet šalis įstojo į Europos Sąjungą. Tačiau nepaisant gilėjančios Lietuvos integracijos į globalią rinką, šalį slėgė Tarybų okupacijos paliktos neigiamos pasekmės – postsovietinei valstybei būdingi ekonomikos ir užsienio prekybos bruožai, dėl kurių Lietuva neišvengė egzogeninių aplinkybių – Rusijos finansinės krizės, pastarųjų metų pasaulio ekonominės ir finansų krizės – sukeltų padarinių, kurie ženkliai atsiliepė užsienio prekybos pokyčių rodikliams.

Neatsižvelgiant į Lietuvos ekonominį pažeidžiamumą ilgalaikė šalies integracija į Europos Sąjungos rinką buvo bene svarbiausias ir reikšmingiausias pastarųjų dešimtmečių įvykis, įnešęs didelių pokyčių užsienio prekybos srityje. Tai suteikė galimybes sutvirtinti bendradarbiavimą su iki tol turėtomis partnerėmis ir įsigyti naujų, tokiu būdu atveriant platesnes realizavimo rinkas lietuviškų prekių gamybai ir paslaugų teikimui bei pagyvinti importuotojų aktyvumą, tačiau tuo pačiu sustiprino

konkurenciją. Šie reikšmingi pasikeitimai įtakojo Lietuvos tarptautinės prekybos tendencijas, kurių nagrinėjimas svarbus siekiant išaiškinti pagrindinius užsienio prekybos pokyčius, nustatyti esmines šios srities problemas ir rasti jų sprendimus. Todėl šiame darbe nagrinėjama Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai įstojus į Europos Sąjungą. Praktinė šio tyrimo reikšmė svarbi siekiant išsiaiškinti, kaip pasikeitė šalies tarptautinės prekybos mastai ir kokias pasekmes tai sukėlė Lietuvos užsienio prekybai.

Problema. Lietuvos integracijos Europos Sąjungos kontekste įvykusių užsienio prekybos pokyčių įtaka prekybos balansui.

Hipotezė. Lietuvos eksporto apimtis didžiąja dalimi lemia importo srautai, kadangi šalies prekių gamyba ir išvežimas priklauso nuo įvežamų žaliavų.

Objektas. Lietuvos užsienio prekybos eksportas ir importas.

Tikslas. Išnagrinėti Lietuvos užsienio prekybos raidos tendencijas ir problematiką, įvertinant eksporto bei importo pokyčius Europos Sąjungos kontekste, nustatant pagrindines pokyčių priežastis ir galimas pasekmes, pateikiant alternatyvius sprendimų siūlymus.

Uždaviniai:

1. Teoriškai apibūdinti tarptautinės prekybos sampratą pateikiant pagrindines koncepcijas, nusakant jos reikšmę ekonomikos procese bei įvardijant teikiamą naudą.
2. Apžvelgti Lietuvos užsienio prekybos statistinių duomenų bazę atskirai nagrinėjant laikotarpius prieš ir po įstojimo į Europos Sąjungą.
3. Atlikti tyrimą nustatant eksportą ir importą įtakojančius veiksnius, užsienio prekybos efektyvumą ir apibrėžti šaknines problemas ir jų sprendimus.
4. Pateikti užsienio prekybos tobulinimo siūlymus parengiant eksporto skatinimo programą.
5. Apibendrinti atliktos teorinės analizės ir praktinio tyrimo gautus rezultatus pateikiant išvadas ir siūlymus.

Tyrimo metodai:

1. Literatūros šaltinių analizė;
2. Statistinių duomenų apžvalga ir palyginimas, informacijos sisteminimas;
3. Koreliacinė regresinė analizė;
4. „Prekybos sąlygų“ indekso skaičiavimas;
5. Šakninių apribojimų metodas.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje analizuojama teorinė tarptautinės prekybos medžiaga. Antroje dalyje atliekama užsienio prekybos statistinių duomenų apžvalga ir lyginamoji analizė. Trečioje dalyje vykdomas užsienio prekybos tyrimas bei pateikiama eksporto skatinimo programa. Darbo pabaigoje nurodomos išvados ir siūlymai.

1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI ASPEKTAI

Vienas reikšmingiausių ir dinamiškiausių ekonominės globalizacijos veiksnių yra tarptautinė prekyba. Tai neatsiejamas kiekvienos valstybės, siekiančios sukurti stiprią ir konkurencingą ekonomiką, reiškinys. Norint išsamiai išanalizuoti šią temą praktiniu aspektu, pirmiausia ji bus nagrinėjama iš teorinės pusės. Šiame skyriuje plačiau atliekama tarptautinės prekybos literatūros apžvalga, leidžianti geriau suvokti analizuojamo objekto aktualumą ekonomikos teorijoje.

1.1 Tarptautinės prekybos apibrėžimas ir reikšmė

Prekyba yra viena seniausių tarptautinių santykių formų. Iš prekybos gaunamos pajamos visais laikais buvo aukščiausių valdžios institucijų turto šaltinis. Prekybos ir tarptautinės prekybos sąvokos atsirado beveik tuo pačiu metu. Įvairių šalių pirkliai pirkdavo ir parduodavo prekes ne vienoje, o daugelyje šalių. To meto ir šių laikų prekybos apimčių ir pobūdžio sulyginoti negalima, tačiau ji egzistavo, nes buvo siekiama naudos.

Teorijoje įvairių literatūros šaltinių autoriai šį procesą nusako panašiai. Priimtinausias apibūdinimas apibrėžia nagrinėjamą reiškinį taip: „**Tarptautinė prekyba** – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykdomas įvairiose šalyse tarp pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų“ (Bernatonytė, 2004, p. 5). Šalies tarptautiniai prekybiniai santykiai apima tokias pagrindines sritis kaip:

- **Prekyba prekėmis** – prekių srautas, apimantis materialinių gėrybių įvežimą į šalį ir išvežimą iš jos;
- **Paslaugų judėjimas** – paslaugų srautas, apimantis žmonių ir prekių transportavimą, draudimą, konsultacijas, patentus, licencijas ir kt.
- **Kapitalo judėjimas** - kapitalo srautas, apimantis skolinimą ir išsipareigojimą užsienio atžvilgiu pasikeitimus (tiesioginės investicijos, vertybinių popierių, nekilnojamojo turto sandoriai, kreditai ir kt.)
- **Mokėjimai** - minėtų operacijų įvykdymas per bankus, gaunant mokėjimus iš užsienio arba vykdant mokėjimus užsieniui (Startienė, 2002, p. 9).

Terminas „**užsienio prekyba**“, kaip teigia Jakutis (2006), tai sudėtingas įvairių veiksnių, jų tarpusavio sąveikos ir veiksnių kompleksas, apimantis rinkotyra, rinkodarą, produktų kūrimą, jų kokybišką gamybą, įpakavimą, logistiką, paskirstymą, reklamą ir pardavimą. Šis terminas taip pat vartojamas kalbant apie konkrečios šalies įvežamų bei išvežamų prekių kieki, pobūdį ir apimtį, kitaip tariant kalbant apie importą ir eksportą, kurių apibrėžimus aiškina Vainienė (2008). Sąvoka „**importas**“ reiškia „prekių, paslaugų, darbo ir kapitalo įvežimą (pirkimą) iš užsienio šalies“ (p. 107). Atvirkščias importui procesas – **eksportas** – „prekių pardavimas užsienio pirkėjams, paslaugų

teikimas užsienio subjektams“ (p. 79). Taigi iš šių sąvokų apibrėžimų galima teigti, jog tarptautinė prekyba yra importuojamų ir eksportuojamų prekių, paslaugų judėjimas iš vienos šalies į kitą.

Tarptautinė prekyba turi daug privalumų – šalys, viena su kita vykdydamos prekių ir paslaugų mainus, turi galimybę įsigyti pigesnę, kokybiškesnę, geresnę prekę ar paslaugą. Prekiaudamos tarpusavyje šalys siekia sau naudos. Valstybės be viso to gali specializuotis ieškodamos sau tinkamiausios prekės rūšies bei jos nišos – realizavimo rinkos. Taigi tarptautinės prekybos pagrindas yra mainai ir specializacija. Turėdamos galimybę plėsti savo rinkas į užsienio šalis, valstybės be specializavimosi didina savo išteklių našumą ir plečia bendrą gamybos apimtį.

Eksporto reikšmė

Eksportas yra neatsiejama užsienio prekybos sudedamoji dalis. Kaip svarbiausias tarptautinės prekybos aspektas, eksportas yra pirmas svarbus žingsnis, siekiant užmegzti ryšius su užsienio partneriais, internacionalizavimo, einant firmos plėtotės link. Taigi eksportas yra patraukli ir naudinga užsienio prekybos forma.

Palyginus su kitais tarptautinės prekybos būdais, eksportas turi tam tikrų pranašumų. Ši tarptautinio verslo forma yra minimaliai rizikinga, kadangi naudojamos mažesnės finansinės lėšos, tad ir grėsmė patirti didelius nuostolius nedidelė. Šis prekybos būdas efektyvus, kai tarp daugelio užsienio rinkų sunku nustatyti tinkamiausią, todėl eksportuojant į menkai žinomą rinką didelių nuostolių nebus patirta. Vykstant eksportui, tuo pačiu skatinamas ir importas, o tai nulemia papildomų pajamų šalies viduje atsiradimą, didina bendrąją šalies paklausą. Taigi matyti, jog eksportas yra naudinga, reikalinga ir reikšminga užsienio prekybos dalis.

Išskiriamos dvi eksporto rūšys (Ginevičius ir kt., 2005):

- *Tiesioginis eksportas*. Tiesioginis eksportuotojas ar gamintojas parduoda savo prekes užsienio rinkose tiesiogiai, be tarpininkų. Toks eksportuotojas turi daug pranašumų, kadangi pats turi galimybę dalyvauti prekybos proceso eigos stebėjime, greičiau pamatyti rinkos ypatumus, konkurencinius pajėgumus, gali pats kontroliuoti tarptautinę veiklą, plėtoti ryšius su užsienio partneriais. Taigi tiesioginiai eksportuotojai įgyja daugiau pranašumų dėl galimybės iš karto matyti savo verslo eigą ir pakreipti norima linkme. Tačiau tiesioginio eksporto neigiama ypatybė yra ta, jog gamintojas pats turi susirasti savo nišą užsienio rinkoje, kurią reikia tinkamai įvertinti, o tai gali sąlygoti didelių kaštų susidarymą.
- *Netiesioginis eksportas*. Netiesioginio eksporto metu prekės tarptautinė prekyba vyksta tarpininkų pagalba. Tam yra sukurti paskirstymo kanalai, kurie pasirūpina, jog gamintojo produkcija pasiektų užsienio vartotoją kartais net nežinant pačiam eksportuotojui. Tokio

eksporto forma naudinga tuo, jog pačiam gamintojui nereikia ieškoti realizavimo rinkų, rūpintis transportavimu, prekių paskirstymu.

Vykdamas prekių eksportą yra peržengiamos valstybės nacionalinės ribos, todėl šis procesas neatsiejama valstybės politikos dalis. Eksportas svarbus visos valstybės mastu, kadangi tai skatina šalį plėtoti, todėl kuriamos specialios eksporto programos, skatinančios tarptautinę prekybą. Galima išskirti keletą priežasčių, kodėl eksportas naudingas bendrajai šalies gerovei:

- *Eksportas skatina darbo pasidalijimą ir gamybos specializaciją.* Darbo pasidalijimas reikalingas norint suskaidyti procesą nuo produkto pagaminimo iki pateikimo rinkai ir paskirstyti šiuos etapus tarp skirtingų rinkų dalyvių. Gamybos specializacija pasiekama gaminant tuos produktus, kurių gamyba sąlyginai naudingesnė nei kitose šalyse. Šios priežastys nulemia didesnę našumą, sąlygojantį efektyvesnę gamybą.
- *Eksportas mažina monopolijų susidarymą šalyje ir didina konkurenciją.* Rinkai turint galimybę pasirinkti iš daugiau nei vietinių monopolininkų pasiūlos, pastarieji praranda savo galią ir savivaliavimas rinkoje baigiasi. Tai pasireiškia, kai į rinką įžengia stiprūs konkurentai, skatinantys vietinius gamintojus tobulinti savo gamybos procesą, siekti gerinti kokybę, naudoti technologijų naujoves.
- *Eksportą sąlygoja paklausos veiksniai: išaugę vartotojų poreikiai.* Ne visada vietinei rinkai pavyksta patenkinti savo vartotojų norus, todėl pasitelkiama pagalba iš užsienio prekybos. Tarptautiniai partneriai gali geriau prisitaikyti prie įvairių vartotojų norų, skonų ir poreikių.
- *Eksporto būtinybę lemia importas,* kadangi sunku tenkinti savo poreikius vien tik įvežant prekes. Siekdama įsivežti tam tikras užsienio prekes ar paslaugas, šalis atitinkamai turi sugebėti pasiūlyti užsienio rinkoms savo produkciją, už kurią gautomis lėšomis finansuotą reikiamą importą.

Eksportas reikšmingas ne vien tik stambiu nacionaliniu mastu, bet ir pavienių verslininkų atžvilgiu. Gamintojai, turėdami galimybę eksportuoti savo produkciją, didina apyvartą ir pelną. Tuo pačiu yra padidinamas įmonės gamybinių pajėgumų apkrovimas ir užimtumas. Didinant gamybos apimtims, galima pasiekti gamybos kaštų sumažėjimo dėl masto ekonomijos. Realizuojant prekes ne tik vietinėje, bet ir užsienio rinkoje, vykdomas gamybos paskirstymas ir rizikos valdymas, kadangi verslininkai nėra priklausomi nuo vienos rinkos. Be viso to, bendras įmonės konkurencingumo lygis padidėja ne tik vietinėje, bet ir užsienio rinkoje. Taigi eksporto teikiami privalumai pasiteisina ir teikia akivaizdžią naudą.

Importo reikšmė

Importas, kaip ir eksportas yra užsienio prekybos dalis, be kurios tarptautinė prekyba neįsivaizduojama. Galima išskirti tokius importo motyvus, kurie padės apibrėžti importo teikiamą naudą:

- *Gamybos veiksnių trūkumas.* Šis veiksnys gana dažnas, dėl kurio valstybės plėtoja importo politiką. Pasižyminčios palankiomis klimatinėmis sąlygomis, turtingos gamtinių išteklių šalys turi galimybę savo produkciją tiekti šalims, neturinčiomis tokių gamybos veiksnių, pvz. Lietuva importuoja subtropinius vaisius, kavą, naftos produktus ir pan.
- *Prekių trūkumas.* Importas padeda išspręsti prekių deficito arba kokybiškų prekių trūkumo problemas.
- *Prekių įvairovė.* Be vietinių gamintojų teikiamų prekių vartotojai gali rinktis įvežtinių prekių iš didesnio asortimento. Šis motyvas taip pat lemia importą, kai užsienyje egzistuoja produktų skirtumai. Pavyzdžiui, Lietuvoje nėra automobilių gamybos sektoriaus, tad šalis importuoja juos iš užsienio (Vokietijos, Prancūzijos ir kt.). Mados, kosmetikos, elektronikos ir daugybė kitų plataus vartojimo prekių skirtumai tarp šalių motyvuoja importą.
- *Kaštų ir kainų skirtumai.* Jei užsienio šalys geba teikti mažesnių kaštų ir kainų produkciją, tai skatins tokias prekes importuoti į šalį. Tai pažymėtina kalbant apie žaliavų, pusfabrikačių ir baigtinių prekių gamybą. Gamybos veiksnių kaštai priklauso nuo jų kiekybės ir kokybės. Skirtinga kokybė atsispindi nevienodo lygio gambos veiksnių našume. Pavyzdžiui, mažiau darbo jėgos turinčioje šalyje ji bus brangesnė, nei šalyje, kur yra šio gamybos veiksnio perteklius.

1.2 Tarptautinės prekybos teorijos

Tarptautinės prekybos užuomazgų būta jau nuo senų laikų. Šiandien tai atrodo suprantamas reiškinys, tačiau jo atsiradimo stadijoje ir vėliau buvo siekiama išsiaiškinti šio proceso kilimo ir vyksmo priežastis, daromą įtaką. Įvairūs teoretikai, mokslininkai, mąstytojai bandė sužinoti, kodėl vyksta tarptautinė prekyba, kokią naudą gauna tarpusavyje prekiaujančios šalys, kokiomis kryptimis atliekami mainai. Atsakymus į šiuos ir panašius klausimus pateikia skirtingų nuomonių šalininkai, kurie ir bus aptariami šioje dalyje. Pirmiausia nagrinėjamos klasikinės tarptautinės prekybos teorijos – merkantilizmas, absoliutus ir santykinis pranašumas; toliau analizuojamos vėlesnių teoretikų idėjos – šalies dydžio, gamybos veiksnių santykio, prekės gyvavimo ciklo ir šalių panašumo teorijos. Šios koncepcijos suteikia galimybę geriau suprasti, kokią įtaką tarptautinė prekyba daro šalių darbo našumui, prekių ir paslaugų kokybei bei žmonių gerovei.

1.2.1 Merkantilizmas

Pradinėje tarptautinės prekybos teorijų atsiradimo stadijoje pirmasis bandymas paaiškinti šį reiškinį buvo merkantilizmo doktrina, pagrindžianti prekybos prekinį pobūdį (Balaam, 2005). Svarbiausi šios idėjos atstovai buvo T. Munas, Ž. B. Kolberas, Č. Deivinantas, V. Peti ir kt. Pagrindinė klasikų mintis buvo ta, jog šalys turi visomis pastangomis siekti didinti savo turto apimtis.

Merkantilizmo idėja atsirado pasaulyje vyraujant metropolijų ir kolonijų laikmečiui, tad ir stiprios ekonomikos modelis buvo suvokiamas kaip kitų šalių nuturtinimu. Merkantilistai teigė, jog galinga valstybė yra valstybė, disponuojanti kuo didesniu turto kiekiu. Būdas, kuris padėtų šaliai išlikti galingai, – kitos valstybės nuskurdimas. Pasak teoretikų, tik atimdamos iš kitų šalių jų užgyventas pajamas ir pasisavindamos jas sau, valstybės gali pasiekti aukštą ekonomikos lygį. Tų laikų mąstytojų nuomone, ekonomiką sudarė trys sektoriai: gamyba, žemės ūkis ir užsienio kolonijos. Prekiautojai buvo ryškiausia sėkmingos ekonominės sistemos dalis, o darbas – pagrindinis gamybos veiksnys.

Ankstyvasis merkantilizmas susiformavo XV amžiuje. Pasak jos pradininkų, valstybės turtas išmatuojamas turimomis vertybėmis, paprastai tais laikais auksu. Šalis turi kuo daugiau eksportuoti, tačiau kuo mažiau importuoti, o visas pelnas, uždirbtas užsienio rinkose, turi sugrįžti atgal į valstybę ir išleistas vietinių gaminių pirkimui. Taigi buvo skatinama parduoti kuo daugiau vietinių prekių užsienio rinkose.

Vėlyvasis merkantilizmas plėtojosi XVII – XVIII amžių sandūroje. Šiuo laikotarpiu atsirado naujas ekonomikos terminas „aktyvus prekybos balansas“, kurio, pasak šalininkų, turi siekti kiekviena valstybė, t.y. eksportas turi viršyti importą. Ir toliau išliko pagrindinė idėja – turto kaupimas, tapatinamas su prekių pertekliumi, kurį realizavus užsienio rinkose virstų pinigais. Siekiant užtikrinti aktyvų prekybos balansą, apriboti importą ir didinti eksportą užimant užsienio rinkas, valstybė turi imtis priemonių, pristabdančių prekių įvežimą:

- Valstybėje turi vyrauti monopolija prekybos atžvilgiu;
- Turi būti taikomi apribojimai didelei daliai importuojamų prekių;
- Skatinant eksportą, turi būti skiriamos subsidijos išvežamai produkcijai.

Esant tokiai monopolinei prekybos politikai, tuo metu labiausiai nukentėdavo valstybės-metropolijos valdomos kolonijos, kurios nepalankiomis sąlygomis importuodavo iš valdančiųjų šalių gaminamą produkciją. Kolonijose ne tik buvo stabdomas visas gamybos procesas, bet jos buvo priverstos eksportuoti savo pigias žaliavas ir importuoti brangias metropolijų prekes. Tokiu būdu buvo siekiama aktyvaus užsienio prekybos balanso saldo¹.

Merkantilizmo teorija buvo skirta monopolijų praturtėjimui, tačiau ilgainiui tai sukėlė didelį kolonijų nepasitenkinimą. Šios teorijos atgarsiai vėlesniais metais susilpnėjo ir gamybinis potencialas

¹ Čia: saldo – eksporto ir importo sumos skirtumas (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 72)

kolonijose buvo retai varžomas, nors įvairiomis organizacinėmis ir teisinėmis priemonėmis metropolijos trukdė kolonijų prekybą su išsivysčiusiomis šalimis.

Merkantilistų idėjos daug pasitarnavo tarptautinės prekybos teorijai, nes jie pirmieji pabrėžė užsienio prekybos reikšmę šalių ekonomikai ir jos plėtojimuisi. Skatindami valstybes daugiau eksportuoti nei importuoti, teoretikai pirmieji pateikė „prekybos balanso“ terminą bei jį apibūdino. Tokiu būdu jie padėjo užsienio prekybos protekcionizmo teorijos pagrindus, tuo pačiu nustatė valstybės vaidmenį tarptautinėje prekyboje.

Nepaisant didelio įnašo ekonomikos teorijai, merkantilizmo pažiūra buvo ribota, kadangi buvo manoma, jog tik nuskurdinus kitą prekybos partnerį, šalis galėjo praturėti. Teoretikai neįvertino, jog plėtojantis ekonomikai galima praturėti ne tik didinant turimus išteklius, bet ir juos perskirstant. Tačiau nepaisant šio ribotumo, merkantilizmas paskatino klasikinės tarptautinės prekybos teorijos atsiradimą.

1.2.2 Absoliutaus pranašumo teorija

Merkantilizmo teorija - pirmoji, bandžiusi paaiškinti tarptautinės prekybos procesų vyksmą, kaip ir dauguma kitų teorijų, susilaukė prieštaravimų. Merkantilizmo idėjų šalininkus kritikavo žymus škotų ekonomistas ir filosofas Adamas Smitas, pateikęs savo absoliutaus pranašumo teoriją (Carbaugh, 2008). Mąstytojas kiek plačiau pažvelgė į užsienio prekybos svarbą valstybės ekonomikoje ir teigė, jog šalies turtą sudaro ne tik aukso atsargos, bet ir gaminamos prekės ir teikiamos paslaugos. Todėl pagrindinis uždavinys valstybės, siekiančios būti stipriai, yra ne aukso įsigijimas, o gamybinio potencialo kėlimas ir paslaugų teikimo skatinimas. Tai galima užtikrinti tuomet, kai valstybė turi absoliučią ekonominę laisvę ir gali savarankiškai pasirinkti sau tinkamiausią veiklos pobūdį.

A. Smitas teigė, jog valstybei yra naudinga ne tik eksportuoti, bet ir importuoti. Tokiu būdu jis bandė įrodyti, jog valstybės piliečiai neturi mokėti brangiau už vietinės prekybos produkciją, jei tokias pat prekes tik žymiai pigiau gali pirkti užsienyje. Ekonomistas teigė, jog nesant protekcionistinei užsienio prekybai, valstybės turi galimybę specializuotis gaminti tai, kas turi konkurencinį pranašumą. Atsisakant neefektyvios produkcijos gamybos šalis turės galimybę pagaminti daugiau konkurencingos produkcijos ir realizuoti ją užsienyje, o mainais už ją importuoti naudingos produkcijos. Taip šalies ištekliai atitinkamai bus naudingai paskirstyti rentabiliose šakose, o tai leis padidinti darbo našumą, kadangi:

- Atlikdama vis tas pačias užduotis, darbo jėga bus kvalifikuotesnė;
- Darbuotojai sutaupys laiko negamindami nenaudingo produkto;
- Specializuojantis ties vienos prekės gamyba, bus nustatomi efektyvūs darbo metodai.

Išsiaiškinus, jog reikia atsisakyti neefektyvios gamybos, o specializuotis ties veiksmingos produkcijos gamyba, svarbu nustatyti, kokios prekės padėtų tai atlikti. A. Smitas teigė, jog reikia atsižvelgti į natūralų ir įgytą pranašumą.

1. **Natūralus pranašumas** siejamas su šalies turimais gamtiniais ištekliais ir klimatinėmis sąlygomis. Kuo tarp šalių didesnis skirtumas šių veiksnių atžvilgiu, tuo didesnis natūralus pranašumas.
2. **Įgytas pranašumas** siejamas su technologijos plėtojimusi ir aukšta kvalifikacija. Šis pranašumas pasireiškia gebėjimu efektyviai gaminti sudėtingą įvairią produkciją, taip pat ir vienaarūšę produkciją.

A. Smito absoliučiojo pranašumo teorija pagrįsta šiomis sąlygomis:

- Prekybą vykdo dvi šalys;
- Jose gaminamos dvi prekės;
- Prekyba šiomis prekėmis vyksta be apribojimų;
- Užsienio prekyba yra subalansuota;
- Darbas – vienintelis gamybos veiksnys, todėl tik jis turi įtakos prekės kainai ir našumui;
- Gamybos veiksniai tarp šalių nėra mobilūs, t.y., darbo jėga nėra pardavinėjama, o prekiaujama grynomis baigtinėmis prekėmis;
- Darbo ir produkcijos apimtys santykiškai pastovūs;
- Vyrauja visiškas užimtumas;
- Šių šalių šakose vyrauja tobula konkurencija, t.y. daug pardavėjų ir pirkėjų, gaminamos vienodos prekės už tokią pačią kainą.

Taigi, pasak absoliučiojo prekybos pranašumo teorijos, šalys eksportuoja tas prekes, kurias pagamina su mažesniais darbo sąnaudomis, t.y. gamyba turi absoliutų pranašumą, o importuoja tas prekes, kurias gamina kitos šalys su mažesniais darbo sąnaudomis, t.y. kurių gamyboje pranašumą turi prekybos partneriai.

Siekiant detaliau panagrinėti, kada šalys įgauna absoliutų pranašumą gamyboje, analizuojamas pavyzdys su duotais duomenimis:

Prekės	Lietuva	Rumunija
Batai, vnt.	5	20
Paltai, vnt.	15	10

Tarkime, Lietuva ir Rumunija gamina dvi prekes: batus ir paltus. Kaip matyti iš pateiktos informacijos, Lietuvoje batų gamyba trunka 5 val., o Rumunijoje – 20. Atitinkamai Lietuvoje paltai pasiuvami per 15 val., o Rumunijoje – per 10. Šioje situacijoje Lietuva turi absoliutų pranašumą batų

gamyboje, kadangi darbo našumas keturis kartus didesnis nei Rumunijoje. Pastaroji šalis įgyja absoliutų pranašumą paltų gamyboje, kadangi šiuos produktus rinkai pateikia greičiau nei Lietuva.

Kiekviena šalis stengsis įsigyti tos šalies prekę, kurios gamyba yra efektyvesnė, t.y. Lietuva savo rinkoje pirs batų, o Rumunija – savo gamybos paltus. Jeigu šalims prireikia produktų, kurių gamyboje jos neturi gamybinio pranašumo kitos šalies atžvilgiu, jos gali vis dėl to rinktis, ar pirkti savo šalyje, ar užsienyje Pavyzdžiui, Lietuva už savo šalies viduje pagamintus paltus galėtų įsigyti $5/15 = 1/3$ batų, o pirkdama iš Rumunijos – $5/10 = 1/2$ batų. Rumunija, vartodama savo gamybos batų, už juos galėtų įsigyti $10/20 = 1/2$ palto, o importuodama iš Lietuvos – $10/5 = 2$ paltus. Taigi Lietuvai naudingiau importuoti paltus iš Rumunijos, o Rumunijai pirkti batų iš Lietuvos nei savo vidaus rinkoje.

Išnagrinėjus šį pavyzdį paaiškėjo, jog absoliučiojo pranašumo šalis turi gamybos sąnaudų pranašumą kitos šalies atžvilgiu, t.y. gamyba reikalauja mažiau darbo laiko sąnaudų. Todėl ši absoliutaus pranašumo teorija reikšminga tuo, jog ji pagrįsta darbo vertės teorija ir parodo darbo pasidalijimo pranašumus ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Tačiau ši klasikinė tarptautinės prekybos teorija kartu su merkantilizmu buvo tik pradinis bandymas teoriškai paaiškinti užsienio prekybą, todėl ir ji negalėjo aprėpti visų galimų prekybos niuansų. Šios idėjos ribotumas pasireiškė tuo, jog nagrinėjant tarptautinės prekybos reiškinį nebuvo atsakoma į klausimą, kodėl šalys tarpusavyje prekiauja net nevyraujant absoliutiniam pranašumui. Tolesni A. Smito pasekėjai pateikė užsienio prekybos modelį, pagal kurį vyksta prekyba net jei šalis turi absoliutų pranašumą dviejų prekių gamyboje.

1.2.3 Lyginamojo pranašumo teorija

Britų politinis ekonomistas Deividas Rikardas pateikė lyginamojo (santykinio) pranašumo teoriją (Carbaugh, 2008). Pasak šios ideologijos, šalys specializuojasi gaminti ir eksportuoti tokias prekes, kurių gamybai yra sunaudojama palyginus mažiau kaštų nei kitoje šalyje. Neatsižvelgiant į absoliutų pranašumą, šalis patirs tarptautinę prekybos naudą jei specializuosis ties tų produktų gamyba, kuriuos gali pagaminti efektyviau nei kitos, t.y. prekyba naudinga net ir tuomet kai nei viena šalis neturi absoliučiojo pranašumo kurios nors prekės gamyboje. Net ir turėdama dviejų prekių absoliutų pranašumą, šalis patirs naudą atsisakiusi mažiau produktyvios gamybos efektyvesnės naudai.

Siekiant įvertinti, kiek sąlyginai mažiau išlaidų patiriama, buvo vartojamas **alternatyviųjų kaštų** terminas – tai yra tas prekių kiekis, kurį tenka paaukoti, kad šios prekės būtų pagaminta vienu vienetu daugiau (Dunn, 2000). Kalbant apie alternatyviuosius kaštus, yra palyginamos dviejų prekių rinkos kainos, išreikštos darbo sąnaudomis, t.y. darbo laikas, sunaudotas vienos prekės gamybai, išreikštas darbo laiku, reikalingu kitos prekės vienetui pagaminti.

Siekiant detaliau išanalizuoti, kaip skaičiuojami alternatyvieji prekės kaštai, nagrinėjamas analogiškas prieš tai naudotam pavyzdys, kurio duomenys tokie:

Prekė	Lietuva	Rumunija
Paltai	10	20
Batai	5	15

Tarkime Lietuva turi dviejų prekių absoliutųjį pranašumą: paltų gamyba trunka 10 val., batų – 5 val., kai tuo tarpu Rumunijoje paltams pagaminti prireikia du kartus daugiau laiko, o batams – triskart daugiau. Remiantis A. Smito absoliučiojo prekybos teorija, Rumunijai neapsimokėtų gaminti savo produkcijos ir eksportuoti į Lietuvą, o Lietuvai būtų naudingiausia savo prekes realizuoti Rumunijos rinkoje. Tačiau šioje situacijoje, pasak A. Smito, Rumunija neturėtų galimybės vykdyti savo produkcijos eksporto, kadangi neturi absoliutaus pranašumo jų gamyboje. Šį klausimą išsprendė D. Rikardas, pateikęs dviejų prekių alternatyviųjų kaštų skaičiavimus.

Lietuvoje per vieną valandą pagaminama 1/10 palto ir 1/5 batų, atitinkamai Rumunijoje šis santykis žymiai didesnis ir pablogina šalies padėtį: 1/20 ir 1/15. Skaičiuojant santykinę kainą gaunami tokie rezultatai: paltų kainos santykis su batų kaina Lietuvoje: $10/5 = 2/1$, o Rumunijoje: $20/15 = 4/3$. Vadinasi lietuviai, išgydami paltų, turėtų sumokėti kaip už dvi poras batų, o rumunai už vieną paltą mažiau – $4/3$ batų. Taigi matoma, jog Rumunijos paltų gamybos alternatyvieji kaštai mažesni nei Lietuvoje $2 - 4/3 = 2/3$, t.y. lietuviai patirtų naudą ir sutaupytų importuodami paltus iš Rumunijos. Dėl to santykinis Rumunijos paltų gamybos pranašumas leis jai eksportuoti šias prekes į Lietuvą.

Analogiškai skaičiuojant batų alternatyviuosius kaštus gaunami tokie rezultatai: Lietuvoje batų ir paltų kainų santykis lygus: $5/10 = 1/2$, o Rumunijoje – $15/20 = 3/4$. Tai reiškia, jog norint Lietuvoje išgyti gaminamų batų, atitinkamai reikėtų sumokėti 1/2 palto, o Rumunijoje – daugiau – 3/4. Todėl šioje situacijoje Rumunijai labiau apsimoka importuoti batus iš Lietuvos, kadangi patiriama nauda lygi: $3/4 - 1/2 = 1/4$ palto ir jie santykinai pigesni.

Taigi apžvelgus nagrinėtą pavyzdį galima teigti, jog abi šalys patiria naudą iš tarptautinės prekybos. Lietuva sutaupo importuodama iš Rumunijos santykinai pigesnes prekes, o Rumunija patiria naudos importuodama iš Lietuvos lyginamojo pranašumo produkciją. Tačiau ir čia išlieka konkurencija: Lietuvoje yra santykinai brangesni paltai, o Rumunijoje – palyginus brangesni batai, dėl to, siekdamas išvengti nuostolių, šioms šalims derėtų sumažinti savo prekių kainas. Bet kokių atveju, santykinio pranašumo teorija įrodė, jog tarptautinės prekybos nauda gaunama net ir neturint gamybos absoliučiojo pranašumo.

Vis dėlto derėtų pabrėžti, jog ir ši teorija neapėmė tam tikrų prekybos niuansų:

- Neatsižvelgė į galimas dideles transportavimo išlaidas, kurios gali susidaryti eksportuojant santykinai pigesnę produkciją ir padaryti neigiamą įtaką prekybos efektyvumui ir atnešti nuostolių;
- Neatkreipė dėmesio į tarptautinės prekybos poveikį pajamų paskirstymui šalies viduje; nedarė prielaidų esant kainų ir darbo užmokesčių svyravimams; neatsižvelgė į infliacijos lygį ir kapitalo judėjimą;
- Naudojamas tik vienas gamybos veiksnys – darbo jėga ir nenagrinėjamas šalies apsirūpinimas kitais gamybos veiksniais – gamtiniais ištekliais, gamybos kapitalu.
- Daroma prielaida, jog šalyje vyrauja visiškas užimtumas, jog nėra bedarbystės;
- Neaiškinama situacija, kai šalių ekonomikos lygis panašus – kai nė viena neturi santykinio pranašumo palyginus viena su kita.

Taigi neatsižvelgiant į tam tikrus prekybos veiksmus ir nedarant atitinkamų prielaidų, santykinio pranašumo teorija suteikia galimybę gauti naudos iš tarptautinės prekybos. Laimi ne tik šalys, turinčios absoliutų pranašumą, bet ir neturinčios jo. Specializuojamasi gaminant tas prekes, kurių alternatyvieji kaštai kitos šalies atžvilgiu yra mažesni. Šalys išlošia iš tarptautinės prekybos, gamindamos konkrečias prekes santykinai pigiau nei jų prekybos partnerės.

1.2.4 Gamybos veiksnių santykio teorija ir Leontjevo paradoksas

Klasikinės absoliučiojo ir santykinio pranašumo teorijos teigė, jog gamybos apimtį galima padidinti, jeigu šalys specializuojasi ties pranašesnės, efektyvesnės produkcijos gamyba ir atsisakydama nerentabilios produkcijos. Tačiau šių teorijų šalininkai nenurodė, kokios rūšies tai galėtų būti prekės, padėsiančios greičiau užtikrinti gamybos pranašumą. Šiose ideologijose nurodoma, jog laisvoji prekyba natūraliai padės nustatyti veiksmingų ir neefektyvių prekių gamybos apimtis.

Į šį klausimą XX a. 3-4 dešimtmetyje bandė atsakyti švedų ekonomistai Eli Hechsheris ir Bertilis Ohlinas, pateikę **gamybos veiksnių santykio teoriją** (Pearce, 2006). Mokslininkai pabrėžia tokias svarbias gamybos teorijos prielaidas:

- Daroma prielaida, jog nėra jokių technologinių pranašumų tarp šalių, todėl ignoruojami visi gamybos kaštų pranašumai, t.y. visi gamintojai turi galimybę naudotis vienoda technologija;
- Manoma, jog didžioji tarptautinės prekybos dalis vyksta tarp panašių ekonominių lygių šalių, o vartotojų poreikiai priklauso nuo ekonomikos raidos, todėl artimų ar vienodų ekonomikos raidos šalių vartotojų poreikiai taip pat bus panašūs, be didelių skirtumų;

- Teorija yra pritaikoma konkurencinėse rinkose, t.y. tobulos konkurencijos rinkai, kurioje rinkos dalyviai negali paveikti rinkos kainų, nes atskirai pirkėjai ir pardavėjai užima mažą rinkos dalį. Ši teorija netaikytina monopoliniam ar oligopoliniam rinkos modeliui.
- Eksportuojamos prekės alternatyvieji kaštai didėja dėl bendro šalies specializacijos laipsnio kilimo.
- Vartojami tik du gamybos veiksniai – darbo jėga ir kapitalas.

Pasak ideologijos šalininkų, lyginamąjį pranašumą, turi tos prekės, kurių gamybai intensyviai naudojami sąlygiškai gausūs ištekliai. Gamybos veiksnių kainų skirtumus atskirose šalyse lemia darbo ir kapitalo santykio skirtumai. Esant darbo išteklių pertekliui, o kapitalo deficitui – darbo jėgos kaina bus žema, o atitinkamai kapitalo – aukšta. O jeigu darbo ištekliai yra riboti, palyginus su kapitalo, tuomet darbo jėgos kaina bus aukšta. Taigi logiškai seka išvada, jog šaliai naudinga gaminti ir eksportuoti produkciją, kurios gamybai ji turi perteklinius, tuo pačiu ir pigius gamybos veiksnys, o importuoti produkciją, kurios gamybos veiksnių kaštai užsienio šalyje santykinai mažesni. Šie atsiradę santykiniai pranašumai nulemia prekybos kryptis.

Vėlesniais dešimtmečiais bandant praktiškai patikrinti E. Hechsherio ir B. Ohlino išvadas, rezultatai bei išvados prieštaravo pagrindinėms šios teorijos idėjoms. Amerikiečių ekonomistas Vasilijus Leontjevas praktiškai įvertinęs teoretikų mintis priėjo prie išvados, jog amerikiečių eksporto daugumą sudarė darbu imlios prekės, o importo – kapitalui imlios prekės, turint omenyje, jog pokario metais buvo laiko tarpsnis, kai priešingai nei kitų prekybos partnerių, amerikiečių kapitalas buvo perteklinis gamybos veiksnys, o darbo užmokesčio lygis buvo žymiai aukštesnis. Šis reiškinys akivaizdžiai prieštaravo gamybos veiksnių teorijai todėl buvo pavadintas **Leontjevo paradoksu**.

Tolesni bandymai nagrinėti Leontjevo paradoksą bei E. Hechsherio ir B. Ohlino teoriją pateikė papildomų aplinkybių, darančių įtaką tarptautinei specializacijai:

- Prekių gamybos specializacijai gali įtakoti gamybos veiksnių įvairumas, pirmiausia darbo jėga, kuri skirtingose šalyse gali turėti nevienodą kvalifikaciją. Pavyzdžiui, ekonomiškai stiprių pramoninių šalių eksportas gali pasižymėti aukštos darbo kvalifikacijos ir specialistų pertekliumi, kai tuo tarpu besivystančios šalys eksportuoja produkciją, reikalaujančią didelės apimties nekvalifikuotos darbo jėgos.
- Įtaką efektyvaus produkto gamybos pasirinkimui turi gamtinių išteklių gausa, galinti dalyvauti gamybiniuose procesuose, asocijuodamasi su dideliais kapitalo ištekliais. Tuo yra paaiškinama, kodėl daugelio besiplečiančių šalių eksportas imlus kapitalui, nors tai nėra perteklinis gamybos veiksnys.
- Valstybės taikoma užsienio prekybos politika gali skatinti reliatyviai deficitinių gamybos veiksnių gamybą ir eksportą ribojant importo apimtį.

Taigi išnagrinėjus E. Hechsherio ir B. Ohlino teoriją bei Leontjevo paradoksą paaiškėjo, jog šios dvi teorijos toliau pažengė analizuodamos tarptautinę prekybą, atrasdamos naujų gamybos veiksnių įtaką užsienio prekybos procesui. Vis dėlto sparčių ekonomikos plėtotės šuolių klasikinės prekybos teorijos neapėmia ir nepaaiškina visapusiškai. Todėl nuolat reikia ieškoti naujų metodų, modelių, koncepcijų. Sekanti tarptautinę prekybą aiškinanti koncepcija buvo produkto gyvavimo ciklo teorija.

1.2.5 Produkto gyvavimo ciklo teorija

XX a. 7 dešimtmetyje sukuriama produkto gyvavimo ciklo teorija (Duden, 2005), pagrindžianti baigtinių gaminių plėtrą bei pasiskirstymą šalies viduje ir užsienyje. Šios teorijos autorius, amerikiečių ekonomistas R. Vernonas, teigė, jog produkto gamyba perkeliama iš vienos šalies į kitą atsižvelgiant į produkto egzistavimo stadijas. Autorius išskyrė keturis pagrindinius prekės gyvavimo ciklo etapus: įdiegimą, augimą, brandą ir nuosmukį.

Įdiegimas. Šioje stadijoje vyksta produkto kūrimas ir pateikimas rinkai. Paprastai jau yra susiformavusi tam tikra paklausa ir atitinkama rinkos dalis šiai paklausai realizuoti. Pradžioje gamyba vyksta mažomis apimtimis, tačiau reikalingi aukštos kvalifikacijos specialistai, kad sugebėtų kuriamą produktą patraukliai pateikti rinkai. Įdiegimo stadijoje pirmiausia produktas realizuojamas jo gamybos šalyje, kadangi reikia išsamiai išanalizuoti, kokia prekės vartotojų paklausa ir tik vėliau galima bandyti tiekti į užsienio rinkas. Paprastai naujas produktas kuriamas stipriose industrinėse šalyse, kadangi:

- diegiant naują prekę būtina užtikrinti pakankamai pajamų naujos rinkos ir produkto tyrimams;
- kūrimo stadijoje rizikos laipsnis yra pats aukščiausias, todėl šalys turi būti apsidraudusios nuo galimo nesėkmingo produkto įsigalėjimo rinkoje;
- vyrauja stipri analogiškų iš užsienio prekių konkurencija, todėl industrinės šalys turi būti susiformavusios tvirtą gamybos potencialą;
- tiekiant naują nežinomą produktą rinkai, dėl skirtingų vartotojų poreikių galimos įvairios reakcijos: produktas sėkmingai bus priimtas, sulauks mažai atsako arba nepritaps rinkoje;
- svarbus aspektas, kuo pasižymi ekonomiškai pažengusios šalys – aukštos kvalifikacijos specialistų gausa, reikalinga inovacijoms diegti.

Tačiau nepaisant sunkumų ir galimos didelės rizikos paprastai ekonomiškai stiprios šalys sugeba tinkamai pateikti rinkai naują produktą, kuris sulaukia atitinkamo vartotojų įvertinimo ir prekės gamyba įgauna paklausą. Pasiekusi konkurencinį pranašumą, kompanija turi nuolat stebėti produkto realizavimą rinkoje, ieškoti tinkamesnių gamybos metodų, gerinti produkto kokybę, tobulinti gamybos technologiją.

Šioje stadijoje plėtojamos prekių savybės, analizuojama, kas priimtinau klientui. Steigimo etape produktas negali būti įvertintas aukšta kaina, kadangi jis turi būti prieinamas kuo platesniam vartotojų

ratui. Būtent šiame etape produktas pasižymi ne kaina, o savo unikalumu, išskirtinumu kitų prekių atžvilgiu.

Nors pagrindinė realizavo rinka įdiegimo stadijoje yra vietiniai vartotojai, tačiau palaipsniui produktas pradamas siūlyti ir užsienio šalims, turinčioms analogišką rinkos segmentą. Gamybos procesas šiame etape daug imlesnis darbui, nei kitose, o imlumas darbui priklauso nuo technologijos, t.y. įrengimai, reikalingi smulkiaserijinei gamybai.

Augimo stadija. Šioje stadijoje išauga paklausa, o tuo pačiu gamybos poreikis, prasiplečia realizavimo rinkos. Gaminama jau ne tik vietinėje rinkoje, bet persikeliami ir į užsienio industrines šalis. Dėl išaugusių gamybos poreikių, keičiasi technologinės galimybės, kadangi dabar pereinama nuo smulkiaserijinės prie stambiaserijinės gamybos. Šiam etapui būdinga standartinė produkto gamyba, kadangi prekė rado savo nišą ir įgauna pastovumą. Be teigiamų augimo stadijos aspektų pabrėžtinai konkurencijos padidėjimas: atsiranda vis daugiau gamintojų, teikiančių tokį patį produktą, o kai kurie netgi sumažina kainą. Darbo imlumo aspektas sumažėja, kadangi pasitelkiamos naujesnės gamybos technologijos. Nors augimo stadijoje didelė dalis produktų eksportuojama, tačiau dalį vietinių rinkų, kurias iki šios aptarnaudavo įmonė, ji praranda.

Brandos stadija. Gamyba vykdoma stambiais mastais. Eksportas sumažėja iš produktą gaminančios šalies, o pati gamyba perkeliama į šalis, kur mažesni gamybos kaštai, t.y. kur pigesnė darbo jėga gali būti efektyviai panaudota standartizuotose gamybos procesuose. Konkurencinėje kovoje pradeda dominuoti kaina, sumažėja konkurentų. Dėl besiplečiančių rinkų ir geresnių technologijų šalis, sukūrusi naują produktą, praranda konkurencinį pranašumą. Dėl aukšto standartizacijos lygio reikalinga mažesnė kvalifikuota darbo jėga.

Nuosmukio stadija. Šioje stadijoje sumažėja paklausa industrinėse šalyse, susiaurėja prieinamos rinkos, kadangi dabar vartotojai renkasi vis naujesnius produktus. Gamybos koncentracija pasiskirsto taip: beveik visa gamyba perkeliama į besiplėtojančias šalis, kurios eksportuoja prekes į industrines valstybes, o šalis, kurioje buvo sukurtas naujas produktas, tampa jo importuotoja. Vyrauja pagrindinis konkurencijos veiksnys – kaina, gamintojų ir toliau mažėja. Reikalinga mechanizuota nekvalifikuota darbo jėga stambiaserijinėje gamyboje.

Produkto ciklo gyvavimo teorija geriausiai pritaikoma ilgo vartojimo prekėms, sintetinėms medžiagoms ir elektronikai, tačiau ji netinkama labai trumpų gyvavimo ciklų prekėms, kurių gamybos sąnaudų neįmanoma perkelti į užsienį. Taip pat ši teorija netinkama prabangioms prekėms, kurių kaina mažai domina vartotoją. Labai didelių transportavimo išlaidų prekėms netaikytina teorija, kadangi tokių prekių neapsimoka eksportuoti.

1.2.6 Šalies dydžio ir panašumo teorija

Anksčiau nagrinėtos tarptautinės prekybos teorijos neatsižvelgia į šalies dydį bei nuo jo priklausomus gamybos rūšies ir masto veiksnius. **Šalies dydžio teorija** (Bernatonytė, 2004) apibrėžia laukiamą gamybos specializaciją remiantis valstybės plotu. Teorija pateikia skirtumus, kurie egzistuoja tarp mažų ir didelių valstybių:

- **Resursų įvairovė ir gausa.** Didelės valstybės paprastai turi daugiau galimybių apsirūpinti gausesniais gamtiniais išteklių ir pasižymi palankesniais klimatinėmis sąlygomis nei mažos šalys. Tai leidžia išteklių gausą turinčioms šalims daugiau eksportuoti savos gamybos produkcijos ir mažiau importuoti užsienio rinkos prekių. Be to, dėl didelio kiekio atsargų paranku taikyti masto ekonomiją, kuri leistų sumažinti gamybos kaštus. Taigi šalies dydžio teorija išvelgia teigiamą didelių teritorijų poveikį valstybėms.
- **Transporto išlaidos.** Kuo šalies plotas didesnis, tuo gausesnės išlaidos susidaro transportuojant prekes. Todėl stambių plotų šalis patiria didesnius kaštus pervežant prekes iš vienos valstybės į kitą, o mažoms valstybėms labiau apsimoka vykdyti tarptautinę prekybą, kadangi atstumai iki kaimyninių šalių nėra dideli. Dėl šios priežasties ši teorija patvirtina teigiamą mažų valstybių poveikį transportavimo išlaidoms.

Taigi kaip matyti, šalies dydžio teorema pabrėžia skirtingų dydžių teritorijų poveikį valstybių ekonomikai bei jų plėtotės galimybėms. Tuo tarpu **šalių panašumo teorema** kalba apie ekonominės plėtotės požiūriu artimų valstybių tarptautinę prekybą ir teigiamą poveikį bendradarbiaujant su panašaus industrinio lygio partneriais.

Paprastai industriškai stiprios valstybės linkusios prekiauti su panašaus ekonominio lygio šalimis, kadangi jų rinkos yra artimos ir vartotojai turi galimybę įsigyti aukštos kokybės gaminius. Žemo lygio šalys arba besivystančios valstybės neturėtų pakankamai lėšų įsigyti brangias prekes. Dėl to šalių panašumas industriniu požiūriu leidžia tarpusavyje bendradarbiauti artimoms valstybėms.

Didžioji dalis tarptautinės prekybos sutelkta ekonomiškai stiprių valstybių rinkose. Šį procesą galima būtų paaiškinti remiantis ankstesniame skyriuje minėtu „pranašumo“ terminu. Industriškai stipriose šalyse dominuoja aukšta darbuotojų kvalifikacija, novatoriškos technologijos, specializacija, todėl čia ryškus įgytas pranašumas. O tuo tarpu silpnesnės ekonomikos šalyse dėl jų turimų gamtinių išteklių įgimtas pranašumas palyginus yra mažesnis. Todėl tai skatina didinti tarptautinės prekybos apimtį tarp ekonomiškai stiprių valstybių.

Pažymėtina, jog panašumas pastebimas ne tik kalbant apie ekonomikos lygį, bet ir apie kultūros, visuomenės tradicijų artumą, pvz. Baltijos šalys. Surasti panašių papročių, kalbos, religijos tarptautinių partnerių lengviau nei esant ryškiems šių veiksnių skirtumams. Tačiau griežtas tokios

taisyklės paisymas būtų netikslingas, kadangi kaip ir visur, taip ir šioje situacijoje gali pasitaikyti išimčių. Kartais skirtingų kultūrų produktai gali rasti paklausą ir netradicinėje rinkoje, pvz. Lietuvoje gana plačiai paplitusi kinų nacionalinė virtuvė. Nepaisant to, pagrindiniai prekybos ryšiai išlieka tarp panašių valstybių.

Kitas svarbus aspektas, pabrėžiantis panašumus tarp valstybių – susiklosčiusios istorinės aplinkybės. Pavyzdžiui, kolonijiniai santykiai, vyravę gana ilgą laiką ir įtvirtinę prekybinius santykius tarp imperijos ir pavaldžios valstybės, išlieka dar ir po šių ryšių sugriuvimo, kadangi lengviau palaikyti senus ryšius, nei užmegzti naujus. Žlugus Tarybų Sąjungai, daugelį valstybių sieja panašios tradicijos, papročiai, poreikiai ir galimybės, ir, kas pakankamai aktualu, - rusų kalba, kuri svarbi plėtojant tarptautinius ryšius kaip komunikavimo priemonė.

1.3 Tarptautinės prekybos ekonominės prielaidos

Kaip ir vietinės šalies prekybai, taip ir tarptautinei prekybai vykti turi būti sukurtos tinkamos sąlygos: reikalinga **paklausa** – vartotojų noras ir gebėjimas iš užsienio įsigyti produktą už tam tikrą kainą, – ir **pasiūla** – gamintojų noras ir gebėjimas tiekti produkciją už valstybės sienų esant atitinkamai kainai (Parkin et al, 2005). Kiekvienoje šalyje turi veikti atitinkama prekybos politikos sistema, leidžianti vykdyti prekių mainus. Įstatymų bazės reglamentai taip pat turi būti palankūs plėtojant tarptautinę prekybą. Tačiau kaip svarbiausius galima išskirti du pagrindinius šio proceso bruožus:

- 1) Jis vyksta tarp mažiausiai dviejų ir daugiau valstybių. Todėl, prekiaujant už valstybės ribų, šis procesas tampa šalies socialinės ir ekonominės politikos objektu.
- 2) Naudojami įvairių šalių valiuta su jai būdingais kursų svyravimais.

Svarbus klausimas, keliamas nagrinėjant tarptautinės prekybos atsiradimą – kokios priežastys lemia šio proceso vyksmą, kodėl vyksta prekių mainai tarp šalių? Į šį klausimą galima atsakyti remiantis ekonominėmis tarptautinės prekybos prielaidomis:

- **Skirtingos gamybos sąlygos.** Skirtingų šalių gamtos, klimato, išteklių gausos sąlygos lemia gaminamų prekių ir teikiamų paslaugų išskirtinumą ir specializaciją. Pavyzdžiui, šiltų kraštų prekybininkai orientuosis į vasaros sezono teikiamas prekes ir paslaugas, o atšiaurių valstybių, atvirkščiai – plėtos žiemos sezono asortimentą.
- **Skirtingi gamybos našumo lygiai.** Valstybės specializuojasi gaminti tai, kas joms sekasi geriau, atsižvelgiant į naudojamą pažangesnę technologiją. Dėl ne vienodų gamybos kaštų (darbo jėga, transportavimas, gamybos išlaidos, technologija ir pan.) skiriasi ir našumo lygiai.

- **Skonių, pomėgių, prioritetų įvairovė.** Ši prielaida visuomet išliks svarbi, kadangi net jei skirtingų šalių gamybos sąlygos būtų vienodos, dėl skirtingų poreikių ir interesų žmonės ieškotų įvairesnių prekių ir paslaugų.

Dėl skirtingų gamybos sąlygų ir našumo lygių atsiranda gamybos kaštų ir kainų skirtumai. Šalys, pasižyminčios gamtinių išteklių gausa, gali leisti sau pigiai gaminti produkciją dėl žaliavų gausos. Kitos, neturinčios tokių pat plačių galimybių, bus priverstos brangiai gaminti tokią pat produkciją. Dėl šios priežasties joms parankiau importuoti pigesnę užsienio produkciją nei pačioms gamintis vietinius brangius produktus. Šalys, kurių produkcijos gamyba yra palyginti pigi, ja aprūpina ir kitas užsienio valstybes. Vadinasi, valstybės specializuojasi gaminti tai, kas joms efektyvu.

Tačiau reikėtų pabrėžti ir tai, jog šalių pasiekiamas ekonominis efektyvumas su laiku keičiasi. Plėtojantis atskirų šalių ūkiams, vykstant technologijų pokyčiams, išteklių pasiskirstymui, kartu su jais keičiasi darbo jėgos, gamtinių išteklių kokybė ir kiekybė, kapitalo apimtis ir sudėtis, atsiranda naujos technologijos – visa tai gali sąlygoti gamybos efektyvumo pokyčius, dėl ko kinta ir gaminių santykinis efektyvumas.

1.4 Tarptautinės prekybos nauda

Ekonomikoje, kaip ir daugelio kiekvienos valstybės veiklos sričių, visi procesai vyksta dėl tam tikrų priežasčių. Būtent šios veiklos sferos pagrindas – pirkimai ir pardavimai – vykdomi dėl vieno iš pagrindinių tikslų – siekiant naudos. Taigi tarptautinė prekyba kaip ekonomikos sudėtinė dalis taip pat vyksta bandant užtikrinti kiekvienai valstybei kuo daugiau naudos.

Ekonominę naudą sąlygoja specializacija – kuo labiau valstybė susitelkia ties konkretais, jos ekonomikai tinkamiausio produkto gamyba, tuo didesnę šios prekės gamybos apimtį, aukštesnius prekybos rezultatus ir efektyvumą gali sau užsitikrinti. Teorijoje išskiriamos tokios tarptautinės prekybos teikiamos naudos galimybės (Bernatonytė, 2004):

1) Konkurencijos didėjimas.

Nesant prekybai tarp užsienio valstybių, vidaus rinkoje veikiantis gamintojas teikia jos vartotojams tam tikrą vienos rūšies produktą už priimtina kainą. Vietinė rinka neturi kitos galimybės, tik kaip naudoti šią prekę, kadangi nėra alternatyvaus pasirinkimo. Šiuo atveju gamintojas yra monopolininkas, nes daugiau vidaus rinkoje nėra konkurentų, gaminančių analogišką produktą. Esant tokioms sąlygoms, gamintojas gali užkelti aukštą prekės kainą – tokiu būdu sumažėtų gamybos efektyvumas. Valstybei nutarus pradėti vykdyti tarptautinę prekybą iš vienos pusės monopolininkui atsiveria naujos galimybės – jis savo prekę realizuoja ne tik vidaus rinkoje, bet ir užsienio. Tačiau iš kitos pusės jis susiduria su didele konkurencija šalies viduje, kadangi pagausėja tos pačios prekės importuotojų iš užsienio. Taigi tokiu būdu iš natūralios monopolijos vidaus gamintojo rinka palaipsniui virsta oligopolija, veikiančia pasaulio rinkoje. Šalies viduje likęs gamintojas dabar turi

ieškoti būdų, kaip išlikti konkurencingam – ieškoti geresnio žaliavų paskirstymo, pigesnių darbo išteklių, naujų technologijų ir pan. Tuomet jis turės sumažinti savo prieš tai buvusias aukštas monopolines kainas, neprarasti ankstesnių klientų ir išsilaikyti rinkoje. Šios priežastys sąlygoja efektyvumo padidėjimą. Be viso to, gali atsirasti ir kitokio pobūdžio nauda, jei gamintojai būtų priversti konkuruoti ne tik dėl kainos, bet ir dėl prekės kokybės, dizaino, išskirtinumo ir pan.

2) Produktų gausa ir įvairovė.

Tarptautinė prekyba atveria pirkėjams galimybes įsigyti ne tik pigesnių nei jų vidaus rinkoje prekių, bet ir leidžia pasirinkti iš įvairesnio asortimento. Gamintojai šiuo atveju turi naudoti iš užsienio prekybos, kadangi gali gaminti naujus produktus, taip pat iš užsienio rinkų gali įsigyti pigesnių žaliavų ir kitų gamybos išteklių.

3) Masto ekonomija.

Masto ekonomijos reiškinys leidžia tuo daugiau uždirbti, kuo daugiau pagaminta. Tarptautinės prekybos atveju, atsivėrus kitų šalių rinkoms, šalys didina savo gamybos apimtį, kad galėtų aprūpinti vartotojus ne tik savo šalies viduje, bet ir užsienyje. Tokiu būdu masto ekonomija sąlygoja kaštų mažėjimą, kas leidžia sumažinti kainas, taigi padidinti gamybos efektyvumą. Vadinasi šis efektas teikia naudą tiek vietiniams ir užsienio gyventojams, tiek gamintojams.

4) Lyginamasis pranašumas.

Tarptautinę prekybą skatinama plėtoti ir toliau nors ir nebūtų ankstesnių – konkurencijos didėjimo, produktų gausos ir įvairovės, masto ekonomijos – teikiamų galimybių. Kadangi palyginus dviejų šalių produkto gamybos alternatyviuosius kaštus, galima nustatyti, kuri šalis įgyja lyginamąjį pranašumą vieno ar kito produkto gamyboje.

Taigi išnagrinėjus tarptautinės prekybos teikiamą naudą vartotojams ir gamintojams matoma, jog užsienio prekyba teikia daug privalumų. Tačiau kitas svarbus aspektas – kaip ši nauda pasiskirsto tarp rinkos dalyvių. Viena vertus, naudą pasiskirstymas gali būti tolygus tarp šalių, kadangi tai priklauso nuo pasaulinių kainų lygio. Kita vertus, nauda, kurią gauna kiekviena šalis, pasiskirsto tarp gamintojų ir vartotojų, tarp importuotojų ir eksportuotojų netolygiai. Patiriamą naudą tiek vidaus, tiek užsienio rinkos dalyvių atžvilgiu galima išmatuoti remiantis prekių kainų lygiu ir prekybos apimtimis. Ši nauda yra didesnė tada, kai ryškesnis užsienio prekybos, t.y. eksporto ir importo, kainų santykis, taip pat padidėja eksporto ir importo apimtys. Kadangi kainų ir pardavimų apimtys tarptautinėje rinkoje priklauso nuo pasiūlos ir paklausos, todėl iš tarptautinės prekybos gaunamos naudos dydis bus nagrinėjamas remiantis **paklausos ir pasiūlos modeliu tarptautinėje prekyboje** (Bernatonytė, 2007).

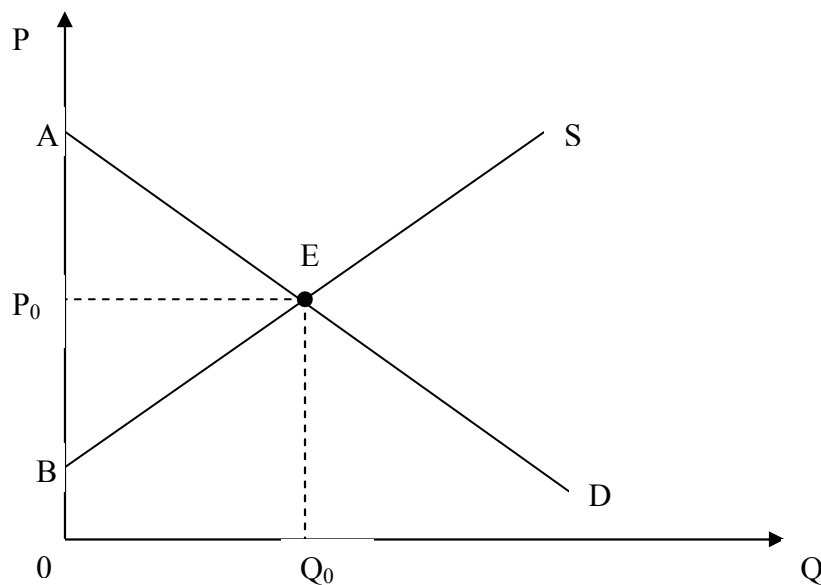
Kadangi pasiūla ir paklausa yra atvirkštinės vienai kitai, todėl ir rinkos dalyvių poreikiai skirtingi: vartotojai siekia įsigyti daugiau prekių už mažesnę kainą, o gamintojai – atvirkščiai – nori parduoti daugiau prekių už didesnę kainą. Tačiau šių dviejų dydžių sankirta nustato rinkos

pusiausvyros kainą, kuri yra priimtina ir vartotojams, ir gamintojams. Pasiūla ir paklausa turi įtakos tarptautinei prekybai, kadangi ji veikia tiek vidaus, tiek užsienio prekių kainas ir apimtis.

Paklausos ir pasiūlos sąveikos modelyje nevykdant užsienio prekybos nagrinėjama tam tikros šalies (pvz., Lietuvos) prekyba (žr. 1 pav.).

Tarkime Lietuva eksportuoja batus ir importuoja paltus, nes šių produktų gamyba turi lyginamąjį pranašumą atitinkamai vienas kito atžvilgiu. Paveiksle pavaizduota paltų rinka Lietuvoje. Į dešinę besileidžianti kreivė D žymi paklausą – vartotojų poreikį pirkti šias prekes. Pirkėjai sutiktų mokėti aukščiausią kainą už paltus taške A. Į kairę kylanti kreivė S rodo pasiūlą – gamintojų galimybes siūti paltus. Taškas B atitinka minimalią kainą, už kurią gamintojai dar sutinka teikti savo produkciją į rinką, padengiant gamybos kaštus bei gaunant pelną.

Šaltinis: Bernatonytė, 2007, p. 13

1 pav. Lietuvos paltų gamybos šaka iki laisvos prekybos

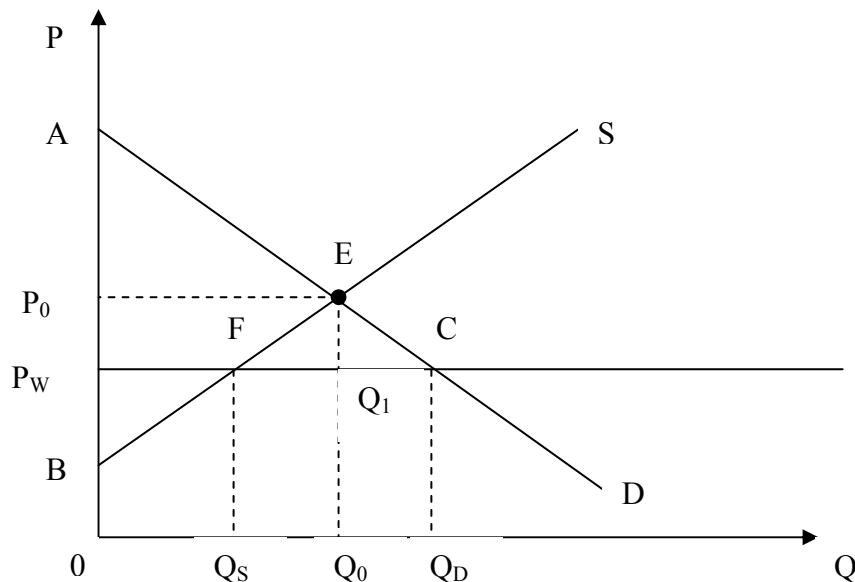
Kaip matyti, rinkos kainos pusiausvyra susidaro taške E, kur vartotojai sutinka mokėti, o gamintojai – parduoti prekes už kainą, pažymėtą taške P_0 , atitinkamai pirkėjai sutinka įsigyti, o pardavėjai – tiekti į rinką paltų kiekį Q_0 .

Esant rinkos pusiausvyros kainai, ekonominę gerovę patiria tiek gamintojai, tiek vartotojai:

- **Vartotojų perteklinė nauda** – tai vartotojų gerovės matas, patiriamas, kai pirkėjai sutinka mokėti kainą tarp maksimalios ir pusiausvyros kainos, t.y. skirtumas tarp taško A ir taško P_0 . Tai žymi figūros AEP_0 plotas.
- **Gamintojų perteklinė nauda** – tai gamintojų gerovės matas, kurį pardavėjai patiria parduodami prekę už kainą nuo minimaliausios iki pusiausvyros kainos, t.y. kainos skirtumas tarp B ir P_0 . Tai žymi figūros BEP_0 plotas.

Palyginus dviejų rinkos dalyvių gaunamą naudą, pasiekiamas teigiamas bendras poveikis šalies ekonomikai.

Laisvos prekybos sąlygomis į Lietuvą įvežama užsienio gamybos paltų, kurie turi lyginamąjį pranašumą su lietuviška produkcija (žr. 2 pav). Matyti, kad importuojamų paltų kaina bus P_W - pasaulinė kaina. Ši kaina yra mažesnė už iki laisvos prekybos metu Lietuvoje vyravusią pusiausvyros kainą. Dabar esant žemesnei kainai vartotojai yra suinteresuoti pirkti didesnę kiekį paltų, t.y. kiekį Q_D . Vietinės rinkos gamintojus atsiradusi konkurencija privers mažinti savo gamybos apimtis iki Q_S , kadangi jų gamybos efektyvumas yra mažesnis nei lyginamąjį pranašumą turinčių užsienio importuotojų. Be to, jie turės rinkai tiekti prekes žemesnėmis nei iki šiol kainomis. Taigi skirtumą, atsiradusio dėl sumažėjusių Lietuvos gamybos apimčių, padengs užsienio importuotojai, t.y. kiekį $Q_D - Q_S$.

Šaltinis: Bernatonytė, 2007, p. 15

2 pav. Laisvos prekybos įtaka Lietuvos paltų gamybos šakai, konkuruojančiai su importu

Laisvos prekybos atveju, ekonominę gerovę galima įvertinti nagrinėjant **perteklinę naudą ir nuostolį**:

- **Vartotojo perteklinė nauda.** Esant žemesnei kainai, vartotojai galės nusipirkti daugiau produktų nei anksčiau. Jų gerovės matas augs su kiekviena nupirkta už pasaulinę kainą preke. Šis dydis pavaizduotas figūros $AECP_W$ plote. Palyginus su ankstesne situacija pastebima, jog vartotojų perteklinė nauda išaugo dydžiu P_0ECP_W .
- **Gamintojo pertekliaus nuostolis.** Kadangi atsivėrus laisvai prekybai užsienio konkurentai privers vietinius gamintojus ne tik sumažinti kainą, bet ir gamybos apimtis, jie patirs nuostolį, pavaizduotą figūros P_0EFP_W plote.

Bendras poveikis šalies ekonomikai nustatomas sugretinus vartotojų perteklinę naudą ir gamintojų perteklinį nuostolį. Visas gamintojų patiriamas nuostolis yra padengiamas vartotojo pertekline nauda. Taip gerovė atitenka iš vietinių gamintojų vietiniams vartotojams, tačiau kaip šis persikėlimas veikia bendrą šalies gerovę nustatyti negalima. Galima tik akivaizdžiai pastebėti, jog vartotojų patirta nauda buvo CEF plotu didesnė, nei gamintojų patirtas nuostolis, taigi ši figūra rodo **grynąjį Lietuvos ekonomikos laimėjimą** iš laisvosios prekybos.

Grynąjį šalies gerovės padidėjimą sąlygoja du veiksniai:

- 1) Dėl mažesnės pasaulinės kainos vartotojai turi galimybę nupirkti daugiau produkcijos nei anksčiau. Ši papildoma vartotojų perteklinė nauda pavaizduota plote ECQ_1 .
- 2) Dėl sumažėjusios vietinių gamintojų teikiamos neefektyvios produkcijos apimties šalis sutaupo išteklių. Kadangi vietiniai tiekėjai dėl sumažėjusios produktų pardavimų kainos nustoja gaminti kiekį Q_0-Q_S , o vietoj jų šalį šiuo dydžiu aprūpina lyginamąjį pranašumą turintys užsienio gamintojai, tokiu būdu sutaupomi šalies ištekliai, kadangi palyginus su importuojamų prekių gamyba, pastarųjų efektyvumas didesnis. Sutaupyti ištekliai pavaizduoti plote EFQ_1 . Tačiau reiktų pabrėžti, jog atskirais atvejais išteklių paskirstymo metu galimas laikinas jų vartojimo sustabdymas, kas atneštų šaliai nuostolių.

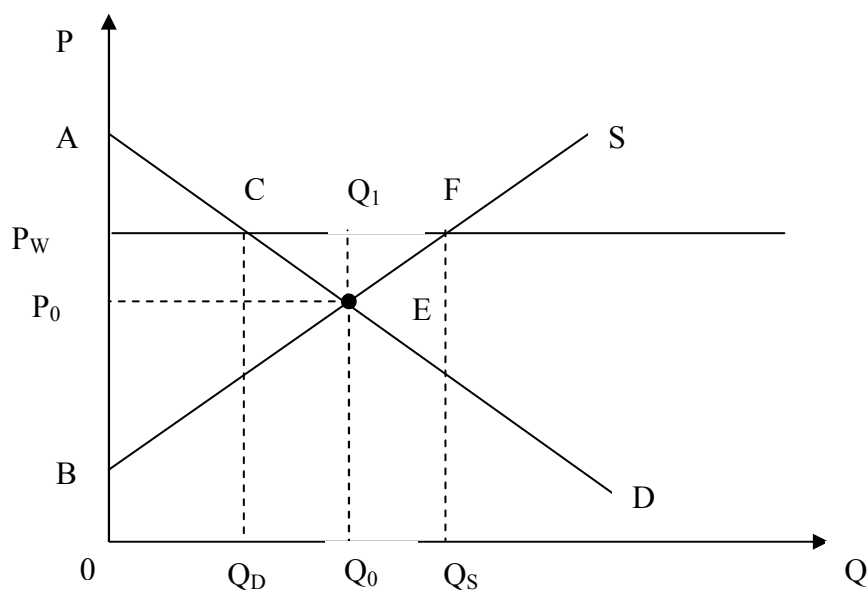
Išanalizavus, kaip nauda pasiskirsto tarp rinkos dalyvių importuojant lyginamąjį pranašumą turinčią produkciją, taip pat svarbu panagrinėti, kokią naudą gauna rinkos veikėjai eksportuojant santykinio pranašumo prekes.

Nagrinėjamame pavyzdyje Lietuva gamina lyginamąjį pranašumą turinčią prekę – batus (žr. 3 pav). Kol vietinė rinka nėra atverta užsienio importuotojams ir batai pardavinėjami vietinėje rinkoje, vyksta analogiškas prekybos procesas kaip ir pavyzdyje su paltų gamyba – nustatoma pusiausvyros kaina P_0 . Tačiau situacija visiškai pasikeičia, kai Lietuva vykdo laisvą prekybą ir atveria savo rinką užsienio gamintojams.

Kaip matyti, pasaulinė batų gamybos kaina P_W yra aukštesnė, nei buvusi vietinės rinkos kaina P_0 . Dėl to vietinės rinkos vartotojai galės įsigyti mažesnių jų kiekį, t.y. Q_D . Su kiekviena nupirkta brangesne preke vartotojų gerovė mažės, o bendras patirtas nuostolis bus lygus skirtumui tarp patirtos ekonominės naudos esant uždarei rinkai (AEP_0) ir naujos vartotojų perteklinės naudos, t.y. plotas ACP_W . Taigi vartotojų patirtas perteklinės naudos nuostolis – $P_W CEP_0$. Sumažėjus vietinei paklausai ir išaugus pasiūlai, likęs batų gamybos kiekis nuo Q_D iki Q_S , t.y., skirtumas tarp pasiūlos ir paklausos, bus eksportuojamas į kitas šalis.

Kadangi užsienio tiekėjai batų gamyboje neturi lyginamojo pranašumo palyginus su Lietuva, todėl jiems atitenka maža dalis šalies rinkos ir čia jie realizuoja prekių kiekį nuo Q_0 iki Q_D . Tuo tarpu Lietuvai, turinčiai efektyvesnės batų gamybos potencialą, yra galimybių atsivėrus laisvai prekybai

savo kainas pakelti aukščiau nuo P_0 iki pasaulinės kainos P_W ir tokiu būdu aptarnauti didesnę vietinės rinkos dalį iki taško Q_S .

Šaltinis: Bernatonytė, 2007, p. 16

3 pav. Laisvos prekybos įtaka Lietuvos eksportinei batų gamybos šakai

Taigi padidėja gamintojo perteklius, pavaizduotas plote BFP_w. Palyginus su uždaros rinkos situacija, gamintojo naudos perteklius padidėja plotu P₀EFP_w.

Kaip paaiškėjo šioje situacijoje vartotojų gerovės perteklius pereina gamintojams. Grynas šalis ekonomikos laimėjimas iš laisvosios prekybos pavaizduotas plote CEF. Pirkėjų patirtą nuostolį atperka pardavėjų gaunama nauda.

Analogiškai anksčiau nagrinėtam pavyzdžiui galima išskirti priežastis, sąlygojančias grynosios gerovės padidėjimą:

- 1) Dėl išaugusios batų kainos vietos gamintojai gauna papildomą perteklių plote EFQ₁.
- 2) Dėl vykdomo eksporto šalis laimi daugiau pajamų, parduodama produkcijos kiekį, kurio neiperka vietiniai vartotojai. Papildoma nauda, kurią gauna vietos gamintojai pavaizduota plote CQ₁E.

Remiantis paklausos ir pasiūlos modeliu tarptautinėje prekyboje galima teigti, jog rinkų atvėrimas padidina bendrą šalies ekonominę gerovę. Valstybė turi galimybę efektyviau naudotis savo ištekliais, t.y. sumažinti neefektyvių prekių gamybą ir vietoj to padidinti santykinai pranašesnių produktų tiekimą. Importuojant pigesnes užsienio prekes sumažėja vietinių gamintojų nauda, vartotojų padidėja, o eksportuojant pigesnę produkciją – atvirkščiai. Tačiau vis dėl to bendras laisvos prekybos poveikis šalies ekonomikai yra teigiamas.

1.5 Tarptautinės prekybos politika

Tarptautinės prekybos politika apsprendžia, kokių priemonių imsis valstybė, reguliuodama užsienio prekybą. Galimos dvi pagrindinės prekybos reguliavimo formos: arba skatinti tarptautinę prekybą, arba riboti. Kiekviena šalis, atsižvelgdama į savo šalies ekonominę būklę, nusprendžia, kokios prekybos politikos krypties taikymas naudingesnis jos tolimesnei plėtotei. Skiriamos keturios pagrindinės tarptautinės prekybos politikos formos: laisvoji prekyba, protekcionizmas, dempingas ir embargas.

1.5.1 Laisvoji prekyba

Laisvosios prekybos sąvoka apibrėžiama kaip „valstybės nesikišimo į tarptautinę prekybą politika, kuri vyksta pagal tarptautinį darbo pasidalijimą ir palyginamojo pranašumo teoriją“ (Bagdonavičius ir kt., 1999, p. 87). Tai reiškia, jog šalys gali laisvai tarpusavyje prekiauti, kadangi neegzistuoja jokie muitai, kvotos ir kiti apribojimai. Tokia prekybos politikos forma yra bene tinkamiausia daugeliui gamintojų, kadangi valstybė jokiomis priemonėmis neriboja prekybos kryptį bei apimtį. Svarbiausias bruožas, kuriuo remiantis vyksta laisvoji prekyba, jog šalys plėtoja gamybą joms palankiausių prekių, kurios palyginus su kitomis šalimis pranašesnės. Siekiant išsamiau apibrėžti šią politikos formą, galima išskirti tokius jos teikiamus privalumus:

- ☞ *Konkurencijos skatinimas.* Valstybei vykdant laisvą nevaržomą užsienio prekybą, atveriami nauji neribojami prekybos keliai su kaimyninėmis ir tolimesnėmis valstybėmis. Tai suteikia vietinės rinkos dalyviams didesnių pasirinkimo galimybių įsigyti prekių iš užsienio. Tačiau iš kitos pusės vietiniams gamintojams atsiranda daugiau varžovų, kas skatina konkurenciją. Šiuo atveju nacionaliniai tiekėjai, norėdami išsilaikyti konkurencinėje rinkoje, priversti gerinti gamybos produktyvumą, mažinti kaštus, ieškoti naujų technologinių sprendimų, tobulinti gamybos kokybę, didinti našumą, kas savo ruožtu suteikia daugiau efektyvumo, skatina ekonomikos augimą.
- ☞ *Monopolijų ribojimas.* Nevyraujant laisvai prekybai, pasirinkimo galimybės sumažėja ir vietiniai vartotojai gali rinktis tik iš nacionalinės pasiūlos. Tokia susidariusia situacija gamintojai gali piktnaudžiauti ir iškelti aukštas kainas, o pirkėjai, neturėdami kitų alternatyvų, būtų priversti įsigyti brangią jų teikiamą produkciją. Laisvoji prekyba apriboja monopolininkų išgalėjimą, kadangi užsienio gamintojai pateikia daugiau pasirinkimo galimybių vietiniams vartotojams.
- ☞ *Produktų gausa ir įvairovė.* Gyventojams laisvoji prekyba naudinga prasiplėtusiu produkto asortimentu bei gausa, kokybiškesnių prekių pasirinkimu, mažesnėmis kainomis ir naujų produktų, kurių nacionalinė rinka nesiūlo, apsirūpinimu.

- ☞ *Masto ekonomija.* Masto ekonomija pasireiškia tuomet, kai dėl išaugusių gamybos apimčių sumažėja vidutiniai gamybos kaštai. Laisvoji prekyba šiuo atveju naudinga tuo, jog praplečia realizavimo rinkas, todėl valstybėms paranku didinti gamybos apimtį ir jas realizuoti užsienyje. Tokiu būdu sumažinamos gamybos išlaidos ir paties produkto kaina, kas nulemia gamybos efektyvumo didinimą.
- ☞ *Išteklių paskirstymas, pajamų maksimizavimas.* Laisvoji prekyba suteikia platesnes galimybes ne tik vartotojams, bet yra naudinga tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu mastu. Kaip jau buvo minėta, laisvoji prekyba remiasi lyginamojo pranašumo principu, kas skatina šalis gaminti sąlyginai pranašesnius produktus palyginus su kitomis valstybėmis. Pavyzdžiui, gamybą galima perkelti į tas užsienio rinkas, kur darbo jėga pigesnė arba gamybą sukonzcentruoti tose valstybėse, kur gausu pigių žaliavų ir pan. Tokiu būdu šalys, vykdydamos sąlyginai pigesnių prekių mainus galėtų padidinti savo realias pajamas. Taigi matoma, jog laisvoji prekyba padeda paskirstyti pasaulinius išteklius ir maksimizuoti pajamas.

Teoriškai apžvelgus laisvąją prekybą, galima būtų tvirtinti, jog tai visapusiškai naudingas procesas, tačiau pabandžius pilnai praktiškai įgyvendinti šią prekybos politikos formą, tektų susidurti ir su neigiamomis pasekmėmis. Kitaip tariant, kiekvienas pranašumas turi savo trūkumą:

- ☞ *Jaunų šakų silpnėjimas.* Laisva prekyba, sąlygodama atvirą rinką, suteikia svetimų šalių gamintojams nevaržomą prieigą prie nacionalinės paklausos. Tokiu būdu, nors ir pasiūlydama vartotojams pigesnes užsienio prekes, iš kitos pusės sukelia silpnėjimo arba sunykimo grėsmę jaunoms verslo šakoms. Naujai sukurtos pramonės, žemės ūkio ar kitos šakos egzistavimo pradžioje dar nėra pajėgios savarankiškai gyvuoti konkurencingoje rinkoje, todėl joms būtų pravarti valstybės apsauga.
- ☞ *Darbo poreikio sumažėjimas.* Kalbant apie darbo jėgos panaudojimo efektyvumą, laisva prekyba užtikrintų tikslingą darbo išteklių paskirstymą pasauliniu mastu, tačiau nacionaliniame lygmenyje tai gali būti žalinga vietinei darbo jėgai. Pavyzdžiui, šalį užplūdus pigiai apmokamiems darbininkams, sumažėja vietinių brangiau apmokamų darbininkų paklausa. Tai savo ruožtu gali paskatinti „šešėlinės ekonomikos“ paplitimą, kadangi darbdaviai suinteresuoti darbo jėgos išlaidų minimizavimu. Sumažėjusi darbo pasiūla nacionalinėje rinkoje gali skatinti tokią socialinę problemą, kaip emigracija: gyventojai kaip alternatyvą gali pasirinkti vykti į užsienio šalis ieškodami savo darbo jėgos realizavimo galimybių. Ši tendencija labai ryški ir pastaruosius keletą metų Lietuvoje.

- ☞ *Nacionalinių prekių nuvertėjimas.* Kitas laisvos prekybos trūkumas gali būti siejamas su pačios valstybės gaminamų prekių nuvertėjimu. Rinką užpildžius pigiais užsienio gaminiais, kyla grėsmė, jog nacionalinės prekės bus neįvertintos ir neturės paklausos.
- ☞ *Nekokybiškų gaminių įvežimas.* Neribojant gaminių įvežimo, galimas nekokybiškų, kenksmingų prekių importavimas iš užsienio, pvz. Lietuvoje pasitaiko tokių prekių įvežimo iš Kinijos.

Taigi dėl šių galimų neigiamų laisvosios prekybos pasekmių valstybės yra suinteresuotos apsaugoti savo šalies rinką: gamintojus, vartotojus, produktus. Tam tikslui rengiamos įvairios priemonės, padėsiančios apriboti tarptautinę prekybą. Viena iš tokių ribojančių politikos prekybos formų – protekcionizmas.

1.5.2 Protekcionizmas

Priešinga laisvosios rinkos principams, protekcionizmas – tai „ekonominė politika, apsauganti konkrečią nacionalinę ūkio šaką nuo importinės produkcijos konkurencijos“ (Bagdonavičius ir kt., 1999, p. 137). Kaip jau minėta ankstesniame poskyryje, laisvoji prekyba gali pakenkti silpnesnėms valstybėms ar jų šakoms, todėl dėl skirtingų atskirų šalių ekonominio lygio, paprastai silpnesniosiose taikoma protekcionizmo politika siekiant eliminuoti laisvosios rinkos jėgas ir apsaugoti nuo galingesnių valstybių konkurencijos. Netaikant įvairių ribojimo priemonių, atsilikusiose valstybėse gali įsivyrėti ekonominė stagnacija.

Galima taikyti įvairias protekcionizmo priemones (Bernatontė, 2004):

- Muitų mokesčiai;
- Kvotos;
- Licencijos;
- Techniniai apribojimai;
- Reikalavimai naudoti vietinius komponentus;
- Vidaus rinkos mokesčiai ir rinkliavos;
- Subsidijos;
- Kompensacijos;
- Draudimas.

Taikant protekcionizmo priemones, yra stiprinamos tam tikros šalies gamybos šakos. Industrinėse valstybėse dažnai taikomi apsaugos būdai žemės ūkiui, kadangi vykstant pramonės plėtotei, agrarinė šaka susilpnėja. Suvaržius pigios darbo jėgos įvežimą į šalį, joje sumažinamas nacionalinis nedarbo lygis. Tačiau per smarkiai riboti bet kurią šaką nederėtų, kadangi palaipsniui tai sumažina vietinių verslininkų suinteresuotumą didinti ekonominę gamybos efektyvumą.

Protekcionalizmo politika, apribodama konkurentų invaziją į šalies ūkį, tokiu būdu sumažina specializacijos, darbo našumo ir efektyvumo lygį. Jei esant laisvai prekybai, buvo galimybė gamybos kaštus iš neefektyvių rinkų perkelti į efektyvias, tai esant protekcionalizmo režimui tai padaryti sunkiau, todėl išteklių paskirstymas tarpvalstybiniu mastu tampa neveiksmus.

Dėl taikomų importo apribojimų, išauga importuojamų prekių kainos, o tai vartotojams neįnauda, kadangi jiems teks įsigyti brangesnių prekių. Susilpnėjus konkurencijai vietinėje rinkoje, nacionalinė produkcija gali taip pat pabrangti, o tai palies jos vartotojus. Tačiau protekcionalizmo atveju eksporto muitai nėra didinami, atvirkščiai – mažinami arba panaikinami, todėl tai naudinga vietiniams gamintojams.

Ilgainiui susiformavo ir išsiskyrė tokios protekcionalizmo formos:

- *Rūšinis* – nukreiptas į tam tikras valstybes arba atskirus produktus;
- *Šakinis* – ginantis tam tikras ūkio šakas, dažnai – žemės ūkio;
- *Kolektyvinis* – vykdomas kelių valstybių susitarimu;
- *Paslėptasis* – įgyvendinamas naudojant paslėptus vidinės ekonomikos politikos metodus.

Taikomo protekcionalizmo lygis priklauso nuo šalies ekonominio lygio: silpnesnėms jis taikomas dažniau ir daugiau, tačiau jis vykdomas ir stipriose valstybėse siekiant apsisaugoti nuo augančios konkurencijos.

Palyginus laisvos prekybos ir protekcionalizmo politikos tikslus, galima teigti, jog pirmajai svarbiau pasiekti kuo didesnio ekonominio efektyvumo paskirstant gamybą pasaulyje, o protekcionalistams svarbiausia yra atskiros valstybės interesai. Laisvos prekybos šalininkai skatina prekybos specializaciją, o oponentai teigia, jog per didelę priklausomybę nuo užsienio partnerių žalinga valstybei ir jos suverenitetui. Laisvos prekybos teigėjai nelinkę remti senų pramonės šakų, o skatina naujų besikuriančių pramonės šakų rėmimą, kai tuo tarpu konservatoriško požiūrio protekcionalistai linkę remti smunkančias pramonės šakas.

1.5.3 Dempingas ir embargas

Dar viena tarptautinės prekybos politikos rūšis – **dempingas** – „tarptautinės kainos diskriminavimo forma“ (Carbaugh, 2008, p. 160). Tai prekių pardavimo ir paslaugų tiekimo užsienio rinkose kaina, kuri gerokai mažesnė už vidaus rinkos kainą arba net už savikainą. Dempingo atveju šalis parduoda savo gaminius žemesnėmis negu vidaus ar pasaulinės rinkos kainomis, o kartais net mažesnėmis nei gamybos kaštai. Tokia savotiška prekybos forma atrodytų turėtų būti nuostolinga, tačiau vis dėlto valstybės ją renkasi dėl tam tikrų priežasčių:

- Pagrindinis siekis, dėl kurio valstybės naudoja dempingo politiką – bandymas *įsitvirtinti užsienio rinkoje*. Šalys taiko itin mažas prekių kainas, žemesnes nei vietinių gamintojų tol, kol pastarieji nebepajėgia konkuruoti ir yra priversti pasitraukti iš rinkos.

Užkariavusios rinką, palaipsniui firmos tampa monopolinėmis ar oligopolinėmis prekybininkėmis ir, siekdamos atsipirkti dėl dempinginių kainų prarastus pelnus, pakelia kainas gerokai daugiau nei buvo anksčiau.

- Kita svarbi priežastis – nauda, gaunama iš *gamybos masto efekto*. Ekonominė nauda šiuo atveju gaunama iš didelės vienos rūšies prekės gamybos apimties. Dempingo būdu kitose šalyse realizuojama ta produkcija, kuri vietinėje rinkoje neturėjo paklausos.
- Dempingo politika taikoma dar tuomet, kai vietinėje rinkoje nepavyksta realizuoti per *didelių gamybos apimčių*. Neteisingai įvertinus būsimą paklausą vietinėje rinkoje ir pagaminus prekių perteklių, prireikia naujos rinkos, kuriai būtų galima tiekti nepanaudotą produkciją. Tam galima pasinaudoti dempingo politika ir parduoti prekes užsienio šalyse mažesnėmis nei rinkos kainomis.

Dempingo politiką paprastai naudoja šalis, turinčios vietinėje rinkoje monopolinę galią. Būtent tokios firmos gali leisti sau realizuoti produkciją žymiai mažesnėmis kainomis nei gamybos kaštai, kadangi prieš tai jos, naudodamos savo monopolinę galią vietinėje nišoje ir parduodamos prekes itin aukštomis kainomis, sukaupe pakankamai pajamų, kurios leistų išsilaikyti ir užsienio rinkoje smarkiai sumažinti kainas.

Atsižvelgiant į vietinės rinkos kainas, transporto išlaidas ir maito tarifus yra nustatoma, kokia dempingo kaina bus taikoma užsienio valstybėje. Skirtumas tarp vietinės rinkos kainos ir dempingo kainos turi būti mažesnis negu prekių transportavimo kaštai ir taikomi maito mokesčiai. Tokiu atveju nustatyta dempingo kaina neatneš įmonei nuostolių, kadangi padengs gabenimo išlaidas ir importo mokesčius.

Galima išskirti tokias dempingo rūšis:

- *Grobuoniškas* dempingas taikomas akivaizdžiai siekiant išstumti konkurentus iš užsienio rinkos. Kainos iš pradžių smarkiai sumažinamos, o vėliau, konkurentams pasitraukus iš rinkos, vėl padidinamos.
- *Socialinis* dempingas, pasireiškiantis tuomet, kai šalis turi galimybę produkciją tiekti žemomis kainomis dėl toje šalyje mažų socialinių išlaidų (darbo užmokesčio, socialinio draudimo ir pan.).
- *Valiutinis* dempingas grindžiamas nacionalinės valiutos perkamosios galios skirtumu šalies viduje ir užsienyje. Tokį dempingą skatina nacionalinės valiutos devalvavimas: nuvertėjus šalies valiutai, įmonės, kurių gamybos kaštai dideli, gali produkciją parduoti užsienio rinkoje mažesnėmis kainomis nei pasaulinės.
- *Pastovus* dempingas, neribotą laiką trunkantis pigių prekių įvežimas į užsienio rinką.
- *Atsitiktinis* dempingas – epizodinių prekių pardavimas mažomis kainomis tarptautinėje rinkoje.

- *Sezoninis* dempingas – kai firmos dėl tam tikrų priežasčių siekia išlaikyti stabilesnes kainas vienoje rinkoje nei kitoje.

Iš vienos pusės žvelgiant dempingo politika teigiamai atsiliepia šalies vartotojams: jie gauna pigesnes prekes palyginus su vietinės gamybos produkcija. Tačiau iš kitos pusės vietiniai gamintojai pralaimi: jie priversti arba dar labiau mažinti savo kainas, kad išsilaikytų rinkoje, arba visiškai pasitraukti iš konkurencinės prekybos. Dėl šios priežasties pigūs importuotojai iš užsienio gali iškraipyti rinką, padaryti daug žalos, todėl valstybės imasi taikyti specialias priemones tokioms prekėms, pvz. antidempingo mokesčiai.

Kita tarptautinės prekybos politikos forma - **embargas** – tai „valstybės institucijų sprendimas uždrausti kai kurių prekių išvežimą ar įvežimą į šalį arba visiškai prekybą su tam tikra šalimi uždraudimas“ (Bernatonytė, 2004). Embargo politika gali būti taikoma dėl tam tikrų priežasčių:

- *Politinių*. Politinis embargas taikomas prieš šalis, kurios nedemokratiniais būdais kišasi į jų reikalus, bando įpiršti savo politiką, sukelia karinius konfliktus, vykdo teroristinius išpuolius.
- *Sveikatos apsaugos*. Dėl sveikatos apsaugos aspektų šalis gali uždrausti įvežti įvairių vaistų, gyvūnų, augalų, daržovių, chemikalų ir pan.
- *Moralinių*. Dėl skirtingų nacionalinių, kultūrinių, religinių, tradicinių įsitikinimų gali būti uždrausta įsivežti alkoholinių gėrimų, pornografinės literatūros ir pan.

Vienas ryškesnių embargo pavyzdžių ekonomikos istorijoje – JAV taikomas draudimas Kubai, trunkantis nuo 1962 m. Šios dvi šalys nuo seno buvo politiškai nesutarančios valstybės, todėl JAV nutarė ekonomiškai uždrausti prekybą su Kuba.

Apibendrinus teorinę tarptautinės prekybos metodologiją paaiškėjo, jog užsienio prekyba – tai kompleksas, apimantis įvairius tarpusavyje sąveikaujančius reiškinius – rinkotyrą, rinkodarą, produktų kūrimą, jų kokybišką gamybą, įpakavimą, logistiką, paskirstymą, reklamą ir pardavimą. Tarptautinės prekybos kilmę aiškina keletas koncepcijų, kurių svarbiausios yra absoliutaus pranašumo teorija, teigianti, jog valstybė gali sėkmingai dalyvauti užsienio prekybos mainuose turėdama visišką gamybos pranašumą kitų šalių atžvilgiu, kai tuo tarpu santykinio pranašumo teorijos šalininkai tvirtina, jog šalys patiria prekybos teikiamą naudą turėdamos ir santykinį pranašumą. Tarptautinės prekybos nauda dalijasi tiek pavieniai vartotojai, turėdami galimybę įsigyti pigesnių ir įvairesnių prekių iš užsienio, tiek gamintojai, praplėsdami savo realizacijos, žaliavų įsigijimo rinkas bei didindami konkurencingumą. Ši nauda teikiama esant laisvos prekybos sąlygomis, tačiau tokia prekybos politikos forma gali būti nuostolinga silpnesniems rinkos dalyviams, kadangi stipresni konkurentai gali vykdyti dempingo prekybą, todėl valstybei tenka imtis protekcionizmo priemonių, užtikrinančių vietinės rinkos apsaugą. Įvertinus tarptautinės prekybos teorinius aspektus išryškėjo teigiama užsienio prekybos nauda bei galimos neigiamos pasekmės.

2. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS STATISTINĖ ANALIZĖ

Lietuva ilgą laiką buvo Tarybų sąjungos priespaudoje, kuri kaip ir daugeliui kitų valstybių neleido savarankiškai egzistuoti ir plėtotis. Okupacijos zonoje vyravusi planinė ekonomika buvo visiškai nutolusi nuo pažengusių Vakarų, kur dominavo rinkos ekonomika. Lietuvai, kaip ilgametei šios priespaudos zonos narei po Nepriklausomybės atgavimo teko sunki užduotis ne tik atgaivinti savo sustingusią ekonomiką, bet ir stengtis ją toliau plėtoti, kad taptų konkurencinga savarankiškų šalių partnere.

Ne išimtis buvo ir Lietuvos užsienio prekyba, kuriai perėjimas iš planinės į rinkos ekonomiką taip pat padarė žymų poveikį. Visų pirma kaip svarbiausią Lietuvos užsienio prekybos pokyčių aspektų reikėtų paminėti liberalizavimo ir privatizavimo reformas, kurios suteikė savarankiškos, iniciatyvios ir laisvos prekybos galimybę. Kitas svarbus tarptautinės prekybos pokyčių veiksnys buvo palaipsninis pagrindinių prekybos srautų persikėlimas iš Rytų į Vakarus, kur vyravo naujos prekybos rinkos. Ryškiausias žingsnis Lietuvos ekonomikos istorijoje po Nepriklausomybės atgavimo – stojimas į Europos Sąjungą (ES), suteikęs šalies ekonomikai dar daugiau plėtros galimybių.

Siekiant išnagrinėti pagrindinę darbo keliamą problemą, šiame skyriuje bus analizuojami Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai, kuriuos nulėmė įstojimas į ES. Pirmiausia bus aptariamos bendros užsienio prekybos politikos tendencijos ir kryptys nuo Nepriklausomybės atgavimo. Vėliau aptariama užsienio prekybos plėtra iki įstojimo į ES. Pagrindinis dėmesys šioje dalyje bus skiriamas užsienio prekybos pokyčiams Lietuvai tapus ES nare.

2.1 Lietuvos užsienio prekybos politika

Užsienio prekyba yra neatsiejama valstybės ekonomikos dalis. Eksportas ir importas didžiąja dalimi įtakoja ekonomikos plėtros tendencijas. Prieš pradėdant statistinę Lietuvos užsienio prekybos analizę, galima apžvelgti ūkio raidą, kurioje ryškiai išsiskyrė penki etapai (Rakauskienė, 2006):

- 1999 - 1994 m. – postkomunistinėms valstybėms būdingas ekonomikos nuosmukis;
- 1995 - 1998 m. – laikotarpis, per kurį ekonomika ne tik atsigavo, bet ir stabilizavosi, sparčiai augo;
- 1999 - 2000 m. – dėl Rusijos krizės vykęs ekonomikos recesijos laikotarpis;
- 2001 - 2004 m. – spartus ekonomikos augimo tarpsnis, įtakotas integracijos stojimo į ES;
- Nuo 2004 m. – narystės ES laikotarpis, atnešęs didelių permainų.

Lietuvai esant Tarybų Sąjungos okupaciniame režime, užsienio prekybą vykdė valstybinės organizacijos, kurios griežtai reguliavo tarptautinę prekybą, ribodamos ją kvotomis ir licencijomis. Tokia užsienio prekybą stingdanti sistema nebuvo palanki atviros ekonomikos propagavimui, todėl

reikėjo iš pagrindų ją keisti ir sukurti naują, liberalią, tarptautinės prekybos sistemą. Centrinio planavimo modelis buvo griaunamas, kartu su juo naikinami įsisenėję prekybą slopinantys barjerai ir einama laisvos ir atviros ekonomikos link (Vilpišauskas, 2000).

Nepriklausomos Lietuvos užsienio prekybos politikos pradžia galima laikyti 1993 m. priimtą **duitų tarifų įstatymą**, kuriuo liberalizuojama prekyba. Tai buvo esminis šalies užsienio prekybos reguliavimo momentas, kai sutarta dėl duitų tarifų importuojamoms ir eksportuojamoms prekėms tvarkos nustatymo, sudarymo ir taikymo; nustatytos galimos muito rūšys ir atleidimo nuo duitų, mokesčių mokėjimo sąlygos; patvirtintos konkrečios duitų mokesčių normos, lengvatos ir apribojimai (Zavadzkiene, 2005). Šio žingsnio dėka panaikinti daugelis netarifinių prekybos barjerų, nustatyti santykinai nedideli importo duitai prisidėjo prie spartaus užsienio prekybos apimtys didėjimo.

Tolesni vis labiau liberalią užsienio prekybos politiką vykdančią Lietuvos tikslai buvo užmegzti ir palaikyti tarptautinės prekybos ryšius su Europos ir pasaulio šalimis. Lietuva bendradarbiavo su tokiais regioniniais susijungimais (Vilpišauskas, 2000):

- **Europos laisvosios prekybos asociacija (ELPA)** – tarptautinė organizacija, propaguojanti laisvą nuo apribojimų prekybą ir ekonominę integraciją. Šiandien jos narių sudėčiai priklauso keturios valstybės (Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija), su kai kuriomis jų pirmosios Lietuvos laisvosios prekybos sutartys buvo pasirašytos 1992 - 1993 m., o galutinis susitarimas bendradarbiauti patvirtintas 1995 m. (36).
- **Europos Sąjunga (ES)** – ekonominė bendrija, su kuria Lietuva 1995 m. pasirašė laisvos prekybos sutartį. Tai buvo bene politiškai ir ekonomiškai svarbiausias šalies sprendimas, nulėmęs tai, jog nuo šio laikotarpio Lietuvos užsienio prekybos politikoje bus stengiamasi remtis ES ekonominiais ir politiniais principais – sudaryti laisvosios prekybos sutartis tik su tomis trečiosiomis šalimis, kurios turi tokias sutartis su ES.
- **Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS)** – daugelio buvusių Sovietų Sąjungos narių ekonominė bendradarbiavimo bendrija, kurios dalyvės buvo Lietuvos partnerės dar Tarybų Sąjungos egzistavimo laikais, tačiau po Nepriklausomybės atgavimo Lietuva palaipsniui orientavo savo prekybinius kelius iš šios zonos Vakarų link.
- **Centrinės Europos Laisvosios prekybos Asociacija (CELPA)** – vidurio Europos valstybes jungianti organizacija, su kuria Lietuva pradėjo daugiau bendradarbiauti palaipsniui perorientuojant prekybos ryšius iš NVS Europos link.
- **Baltijos laisvos prekybos erdvė** – 1993 m. Lietuvos, Latvijos ir Estijos pasirašyta trišalė bendradarbiavimo sutartimi apibrėžiama trijų Baltijos valstybių ekonominio bendradarbiavimo zona.

Lietuva, aktyviai dalyvaudama dvišaliuose ir regioniniuose prekybos susitarimuose, tendencingai plėtojo savo užsienio prekybos politiką.

Svarbus žingsnis užsienio prekybos politikoje buvo po ilgų derybų ir bandymų 2001 m. **Lietuvos stojimas į Pasaulinę Prekybos Organizaciją (PPO)** (Rakauskienė, 2006). Ši organizacija yra viena svarbiausių šiuolaikinių tarptautinių asociacijų, besirūpinančių, jog šalys plėtotų prekybą pagal tarpusavyje sutartas taisykles, įgyvendindamos du svarbiausius antidiskriminavimo principus – didžiausio palankumo ir nacionalinio statuso. PPO narės įsipareigoja suderinti užsienio prekybą ir jos politiką reglamentuojančius nacionalinės teisės aktus su organizacijos nuostatomis ir griežtai jų laikytis. Lietuvos užsienio prekybai buvo naudinga narystė PPO, kadangi ji siekė šalinti kliūtis, trukdančias laisvai prekiauti ir sukurti tarpvalstybinių ginčų sprendimo mechanizmą.

Narystė PPO suteikia Lietuvos prekybos režimui daugiau stabilumo ir patikimumo, kas veiksmingai įtakoja užsienio rinkas siekiant bendradarbiavimo, teikia daugiau patrauklumo tarptautiniams investuotojams. Įgyvendinant organizacijos reikalavimus, šalių tarpusavio prekyba tampa liberalesnė, skaidresnė ir lengviau prognozuojama. PPO daro didelę reikšmę skatindama eksporto plėtrą; suteikia naujų galimybių bendradarbiauti su daugiau nei pusantro šimto pasaulio šalių; (39) suvienodinant konkurencijos sąlygas daro nares lygiavertėmis.

Lietuva, tapusi PPO nare, įgijo daugiau teisių ginti savo prekybinius interesus dalyvaudama liberalizavimo procese; derybose dėl palankesnių prekybos sąlygų, galėdama teikti skundą dėl valstybės, nesilaikančios nediskriminavimo principų. Lietuvai suteikta galimybė dalyvauti pasauliniame daugiašalių derybų procese, pareikšti savo nuomonę ir daryti įtaką tolesniam pasaulinės prekybos liberalizavimui.

Lietuvai taikoma didžiausio prekybos palankumo režimas, todėl jokia šalis negali diskriminuoti lietuviškos produkcijos ir privalo šalies eksportuotojams sudaryti tokias pat prekybos sąlygas kaip ir kitiems PPO nariams. Taip pat suteikiama galimybė pasinaudoti atitinkamomis protekcionistinėmis priemonėmis kovai prieš nesąžiningą konkurenciją, pvz., taikyti antidempingo, kompensacinius muitus, kai importuojamos prekės žaloja vietinę rinką.

Dalyvavimas PPO veikloje Lietuvai suteikė galimybę paversti savo užsienio prekybą liberalesne ir tokiu būdu priartėti prie naujo tikslo – 2004 m. įstojimo į ES. Tapimas šios bendrijos nare reiškia dviejų pagrindinių tikslų siekimo: laisvo prekių judėjimo tarp kitų sąjungos šalių ir laisvo eksporto į trečiąsias šalis bei bendro eksporto į trečiąsias ir ES rinkų apsaugos reglamento nustatymo (Jakutis, 2006). Lietuvos prisijungimas prie šios zonos buvo vienas reikšmingiausių ekonominių žingsnių šalies rinkos plėtotės istorijoje, paskatinęs vyksti daugybę pokyčių užsienio prekyboje.

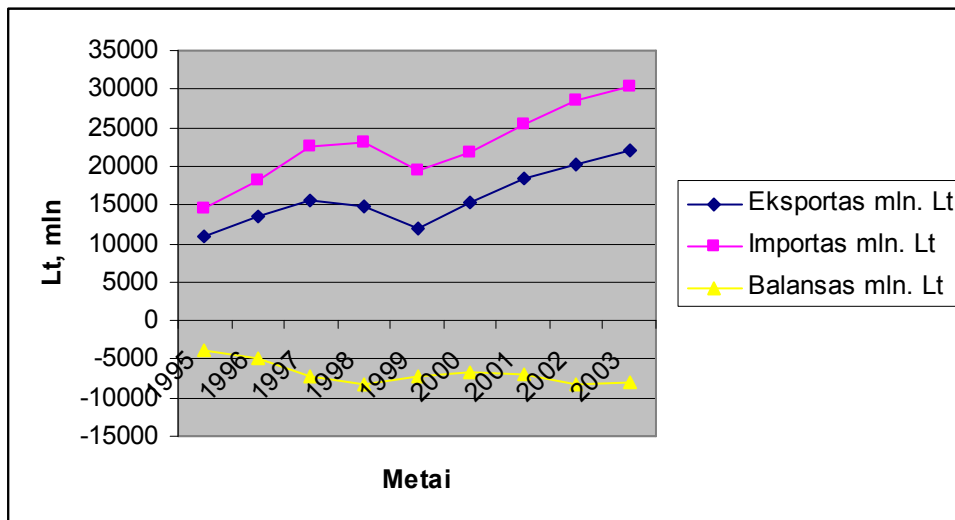
2.2 Lietuvos 1995 - 2003 m. užsienio prekybos analizė

Po Nepriklausomybės atgavimo vienu svarbiausiu Lietuvos uždaviniu tapo ekonomikos atgaivinimas paverčiant ją liberalios atviros rinkos ekonomika. Įgyvendinat šį tikslą, įvyko radikalių

užsienio prekybos pokyčių. Siekiant juos įvertinti, naudojamosi Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (Statistikos departamento) pateikiamais duomenimis.

Užsienio prekybos balansas.

1995 - 2003 m. Lietuvos užsienio prekybos srautų ir balanso duomenys pavaizduoti 4 pav.:

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

4 pav. Lietuvos užsienio prekybos balansas 1995 - 2003 m. (mln. Lt)

Nuo 1995 m. Lietuvos tiek importas, tiek eksportas sparčiai augo. Prie šio spartaus reiškinio prisidėjo laisvos prekybos sutarčių pasirašymas su daugeliu valstybių. Toks užsienio prekybos augimas tęsiasi maždaug iki 1997 - 1998 m., kai daugiausiai per šiuos metus eksporto apimtys išaugo apie 42%, o importas – apie 59%. Nuo 1998 m. stebimas prekybos smukimas, įgavęs kritinį žemiausią tašką 1999 - 2000 m., per kurį eksportas daugiausiai smuko 22%, o importas – apie 17%. Toks staigus ekonomikos nuosmukis sietinas su Rusijos ekonominės krizės pasekmėmis Lietuvai. Nors žlugus Tarybų Sąjungai Lietuva atgavo autonomiją, tačiau ji vis dar buvo priklausoma nuo tuo metu savo pagrindinės prekybos partnerės – Rusijos. Bendrą importo smukimo lygį nagrinėjamo laikotarpio viduryje paskatino 1999 m. kritusios įmonių, kartu ir šalies biudžeto pajamos, dėl ko Lietuva buvo priversta mažinti išlaidas (Rudzkias, Kvedaras, 2003).

Esminiai šio laikotarpio pokyčiai įvyko 2000 m. pradžioje, kai užsienio prekyba, ypač eksportas atsigavo ir nuosaikiai kilo iki pat laikmečio pabaigos. Per visą periodą eksportas išaugo daugiau nei 80%, o importas – daugiau nei 55%. Tokį stebėtiną įvežamų, o dar labiau – išvežamų – prekių apimtį didėjimą paskatino pertvarkytas Lietuvos ūkis, sugriežtinta finansų politika, Lietuvos persiorientavimas nuo iki šios buvusių pagrindinių Rytų partnerių Vakarų derybininkų link.

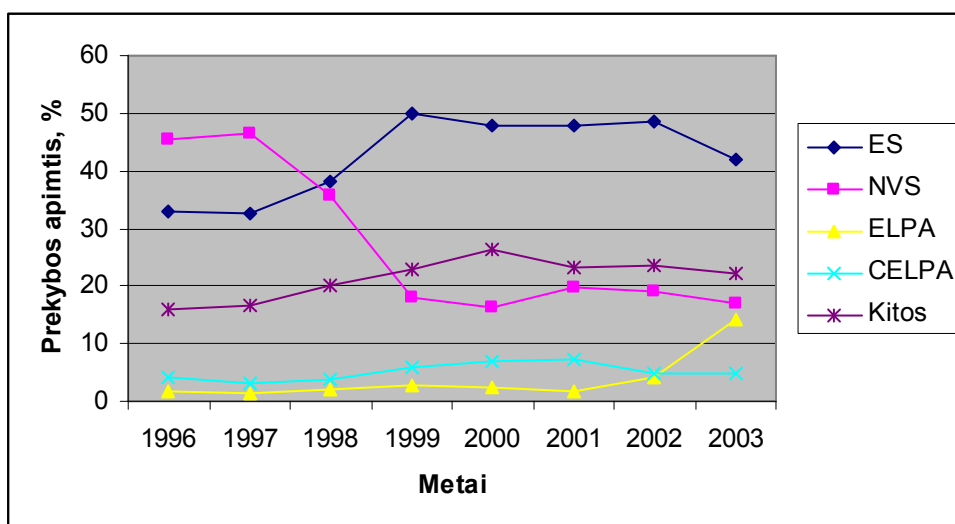
Vienas iš svarbiausių užsienio prekybos būklę nusakančių rodiklių – balansas, parodantis eksporto ir importo skirtumą. Kaip jau buvo minėta teorinėje šio darbo dalyje, valstybės užsienio politikos siektinas tikslas turėtų būti aktyvus prekybos balansas, t.y. kai eksportas viršija importą ir

gaunamas prekybos perteklius. Tokių rezultatų siekimas skatintinas dėl didesnio gamybinio pajėgumo, darbo užimtumo ir bedarbystės mažinimo. Esant pasyviai prekybos balansui, kuriame dominuoja importas, valstybė turėtų skatinti eksportą įvairiomis programomis.

Nagrinėjama laikotarpiu buvo ryškus pasyvus prekybos balansas, sąlygojantis neigiamus rezultatus – deficitą. Viso laikmečio eigoje šis rodiklis buvo gana pastovus, ties -6800 mln. Lt riba, tačiau ryškiausi jo svyravimai buvo 1998 m., kai deficitas sudarė -8331,9 mln. Lt sumą, iš kurios galima tvirtinti, jog eksporto apimtys tuo metu buvo žymiai mažesnės, nei importo. Viena iš lėtesnio eksporto didėjimo priežasčių – tiek euro, tiek dolerio atžvilgiu per metus pabrangęs litas (Ginevičius ir kt., 2005). Po to dėl valstybės išlaidų susiaurinimo sulėtėję importo rodikliai šiek tiek sumažino užsienio prekybos deficitą.

Eksporto partneriai.

Apžvelgiant Lietuvos eksporto partnerius, su kuriais bendradarbiauta 1996 - 2003 m, galima pastebėti ryškų šalies prekybinio persiorientavimo iš Rytų į Vakarus (žr. 5 pav.).

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

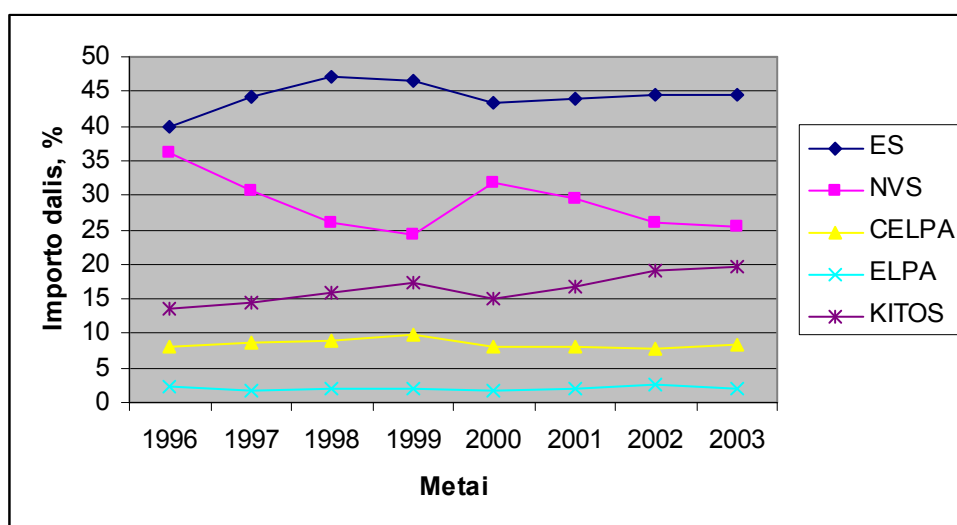
5 pav. Svarbiausi šalių grupių eksporto partneriai 1996 - 2003 m. (%)

Dar iki 1997 m. Lietuvos svarbiausi eksporto partneriai buvo NVS šalys, kurių dalis sudarė apie 45% bendro eksporto lygio (žr. 1 priedą). Po Rusijos krizės metu devaluoto rublio, lietuviškos prekės tapo nekonkurencingos NVS šalyse, todėl tai smukdė šalies eksporto apimtį į šią zoną. Lietuviškoms prekėms tapus nebepaklausioms NVS šalyse, kaip tik tuo metu vykusios intensyvios derybos dėl narystės PPO, taip pat Lietuvos pakvietimas dalyvauti derybose dėl stojimo į ES, palaipsniui nukreipė Lietuvos eksportą ne tik į ES, bet ir į CELPA, ELPA grupių šalis ir JAV (Rudzkis, Kvedaras, 2003). Nors Rusijos krizė ir suteikė galimybę Lietuvai perkelti savo prekybos rinkas iš Rytų į Vakarus, tačiau labiausiai nuo neigiamų padarinių nukentėjusių į Rytus eksportuojančių Lietuvos įmonių patirtų nuostolių persiorientavimas nepakankamai kompensavo. Tai daugiausiai sąlygojo skirtingi Rytų ir

Vakarų kokybės reikalavimai, dėl kurių nebuvo lengva konkuruoti reikioje ES rinkoje. Iš viso eksportas į NVS per aštuonerius metus krito beveik perpus ir laikotarpio pabaigoje siekė apie 17%, o į ES padaugėjo daugiau negu dvigubai ir atitinkamai sudarė 42%. Matyti, jog besiruošiant stoti į ES, pradėta aktyviau eksportuoti į tokias stiprias Europos šalis kaip Islandija, Šveicarija, Norvegija ir Lichtenšteinas (ELPA). Išvežamų prekių apimtis į šią zoną per visą nagrinėjamą laikotarpį išaugo apie dešimt kartų (2003 m. sudarė 14,1%), o prekyba su centrinės Europos partnerėmis išliko tolygi.

Importo partneriai.

Importas į Lietuvą iš ES zonos 1996 - 2003 m. sudarė didžiausią bendro importo dalį nagrinėjamoju laikotarpiu (žr. 6 pav.). Ši dalis išliko beveik tolygi visu laikmečiu, siekė apie 45% viso šalies importo.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

6 pav. Importo partneriai pagal šalių grupes 1996 – 2003 m. (%)

Antra pagal importo apimtį buvo NVS šalių grupė, kurios importo dalis sudarė apie trečdalią įvežamų prekių. Tačiau kaip pateikia paveikslo rodmenys, importo dalis smarkiai krito nuo pat laikotarpio pradžios ir pradėjo atsigauti po Rusijos krizės, kai tuo tarpu importas iš ES šiek tiek laikinai sumažėjo. Lygiagrečiai, nuo 2000 m. NVS importas vėl smuktelėjo žemyn, nežymiai užleisdamas vietą ES zonos importui. Iš viso per nagrinėjamą laikotarpį importo apimtys iš ES ūgtelėjo beveik dvigubai, o importas iš NVS – tepaaugo vos 16%. Tuo pačiu laikotarpiu importas iš ELPA ir CELPA išliko beveik pastovus ir sudarė atitinkamai 2% ir 8% importo apimtį.

Eksporto ir importo struktūra

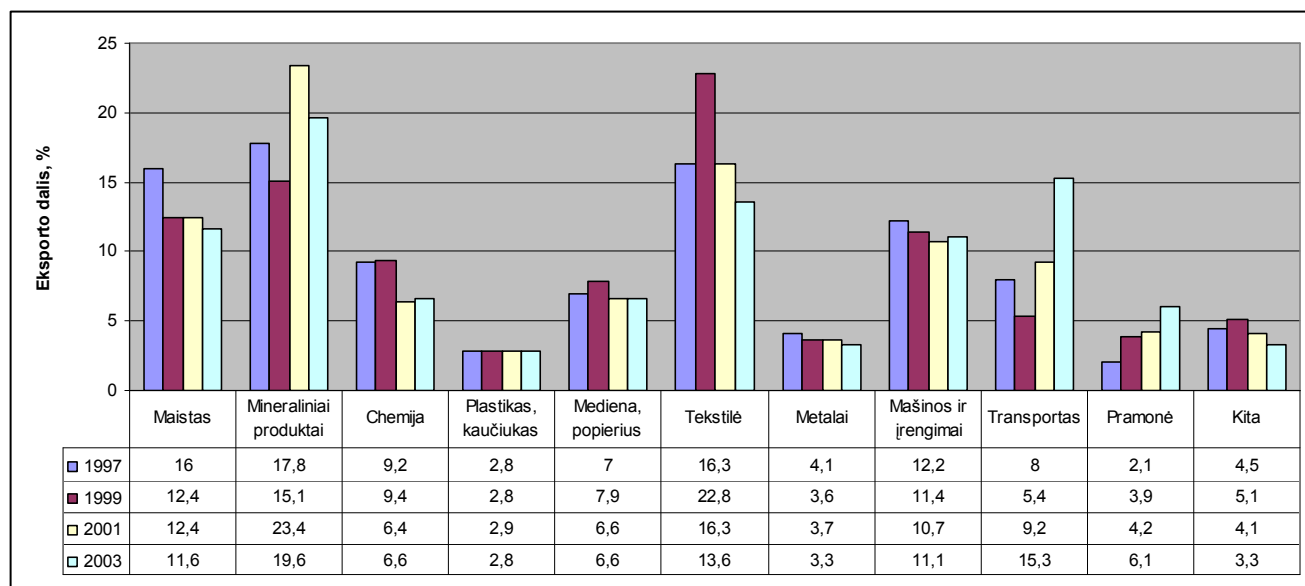
Statistikos departamentas pateikia visų Lietuvos eksportuojamų ir importuojamų prekių dydžius, sujungtus į grupes pagal kombinuotų prekių nomenklatūros (KPN) klasifikatorių. Pagal jį iš viso yra 22 prekių grupės, todėl darant eksporto ir importo apžvalgą, jos bus sujungtos į stambesnes šakas. Tyrimui atlikti nagrinėjamos tokios prekių grupės:

1. *Maistas* (gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai; augaliniai produktai; gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas; paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai);
2. *Mineraliniai produktai*;
3. *Chemija* (chemijos pramonės produktai ir jai giminingų pramonės šakų produkcija);
4. *Plastikas, kaučiukas* (plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai);
5. *Mediena, popierius* (mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai; medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai);
6. *Tekstilė* (tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai);
7. *Metalai* (netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai);
8. *Mašinos ir įrenginiai* (mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys);
9. *Transportas* (antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai);
10. *Pramonė* (įvairūs pramonės dirbiniai);
11. *Kita* (žalia (neišdirbta) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; balnai ir pakinktai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas); avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų; dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai; gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos; optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys; ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys; meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai; prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos).

Atliekant eksporto ir importo pokyčių apžvalgą, užsienio prekybos kaitos duomenys iki įstojimo į ES bus analizuojami nagrinėjant kas antrų metų rodmenis, t.y. 1997, 1999, 2001 ir 2003 m.

Eksportas. Nagrinėjant Lietuvos 1997 - 2003 m. eksporto struktūrą pagal prekių grupes matyti, jog daugiausiai per nagrinėjamą laikotarpį buvo eksportuojami tekstilė, mineraliniai produktai ir maisto gaminiai (žr. 7 pav.).

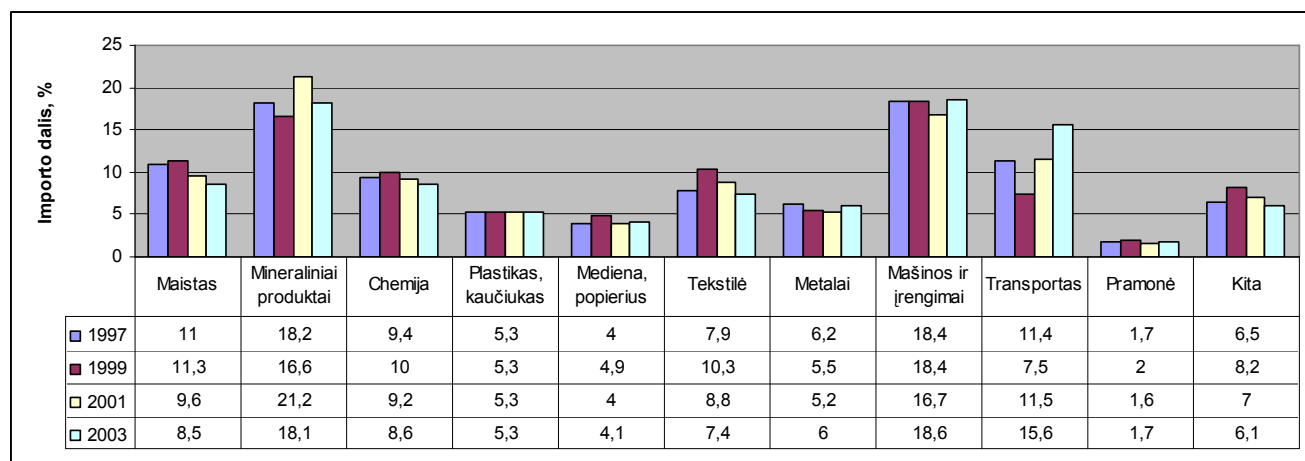
Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

7 pav. Eksporto struktūra pagal prekių grupes 1997 - 2003 m. (%)

Maisto produktų išvežimas iš Lietuvos didžiausią dalį sudarė 1997 m. (16%), o vėliau su metais tendencingai palaipsniui krito, kol 2003 m. sudarė 11,6% eksporto. Tai galima tvirtinti, jos lietuviškų maisto prekių, gėrimų paklausa užsienyje kasmet mažėjo. Mineralinių produktų eksportas dar 1997 m. sudaręs 17,8% dalį 1999 m. smuko 2,7%, tačiau nuo 2001 m. sparčiai atsigavo, sudaręs 23,4% eksporto dalį. Deja, toks kilimas po poros metų vėl smuktelėjo 3,8%. Bendra Lietuvos mineralinių produktų prekyba tiesiogiai siejasi su AB „Mažeikių nafta“, nuo kurios efektyvumo priklauso tiek eksporto, tiek importo apimtys. Tokie netolygūs mineralinių produktų eksporto svyravimai buvo nulemti nestabilaus žaliavų iš Rusijos tiekimo bei nepastovios naftos kainos pasaulio rinkose. Chemijos pramonės gaminių eksportas visais metais svyravo nuo 6,4% iki 9,4% dalies. Medienos ir popieriaus gaminiai buvo eksportuojami maždaug vienoda dalimi, jų dalis bendroje eksporto sudėtyje svyravo nuo 6,6 % iki 7,9 %. Labiausiai eksporte pasižymėjo lietuviškos tekstilės gaminiai, kurių išvežimas kasmet didėjo. Dar 1996 m. tekstilės dirbinių eksportas sudarė 15,6% (žr. 3 priedą), o jau 1999 m. siekė 22,8% (išaugo 7,2%). Tekstilės ir siuvinių spartus eksportas sietinas su pigia šios šakos darbo jėga, tačiau kuri Lietuvai įstojus į ES ir kylant darbo jėgos kainai turi ribotų perspektyvų. Tačiau po poros metų eksporto dalis tekstilės ir jos gaminių srityje nukrenta net 9,2% dėl kylančio lito kurso. Stiprėjant trečiųjų šalių konkurencijai, brangstant vietos darbo rinkai, dalį gamybos Lietuvos siuvimo įmonės perkelia į NVS šalis. Nemažą eksporto dalį sudarė mašinos bei įrengimai, kurių eksportas nagrinėjamu laikotarpiu vidutiniškai siekė apie 11,5%. Šios prekių grupės eksportą sąlygojo lengvųjų

automobilių reeksportavimas² į NVS šalis ir intensyvi laivų remonto įmonių veikla (atplukdyti remontuoti laivai oficialiuose dokumentuose pateikiami kaip prekės, įvežtos perdirbti, o tai labai didina transporto priemonių eksporto ir importo apimtis) (Ginevičius ir kt., 2005). Mažiausią eksporto dalį sudarė plastikas ir kaučiukas, netauriųjų metalų, transporto, kitų pramonės produktų išvežimas.

Importas. Daugiausia per 1997 - 2003 m. į Lietuvą buvo importuota mineralinių produktų, mašinų ir įrengimų, transporto priemonių ir maisto gaminių (žr. 8 pav. ir 4 priedą).

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

8 pav. Importo struktūra pagal prekių grupes 1997 - 2003 m. (%)

Panašios tendencijos vyko tuo pat metu ir eksporto struktūroje, tačiau importuojamų gaminių buvo žymiai didesnė dalis, tad buvo ryškus prekybos balanso deficitas. Mineralinių produktų importo struktūroje vyravo augimo – kritimo tendencijos. 1997 m. ši importo dalis sudarė 18,2%, po poros metų smuktelėjo 1,6%, dar vėliau žymiai paaugo (4,6%). 2001 m. ir vėl smuktelėjo po poros metų iki 3,1% importo dalies. Tokį šios grupės nepastovų importo judėjimą sąlygojo Rusijos tiekiamos naftos atsargos. Gana žymi importo dalis buvo sutelkta mašinų ir įrengimų prekių grupėje, kuri viso nagrinėjamo laikotarpio metu buvo gana stabili, t.y. apie 18% importo dalies. Šioje srityje buvo žymus balanso deficitas, kadangi importas buvo gerokai (apie du kartus) didesnis už eksportą (žr. 5 priedą), tad galima teigti, jog šios pramonės sritis Lietuvoje dar atsilieka nuo užsienio gamintojų. Labai smarkus importuojamų transporto priemonių įvežimas į Lietuvą, kuris nuo 1999 m. buvusio 7,5% lygio per ketvertą metų išaugo daugiau nei dvigubai. Palyginus šią statistiką su tų pačių prekių eksportu matyti, jog didžioji dalis transporto priemonių buvo reeksportuojama. Maisto pramonės importas kasmet mažėjo, svyruodamas nuo 11% 1997 m. iki 8,5% 2003 m. Tačiau pažymėtina, jog tų pačių metų maisto pramonės dalis eksporto struktūroje buvo didesnė, taigi Lietuva pasižymėjo konkurencinga maisto gamybos technologija. Chemijos pramonės gaminių dalis importo sudėtyje visais metais buvo gana pastovi, šiek tiek nežymiai smukdama, išsilaikė ant maždaug 9% ribos.

2 Reeksportas – tai prekių, anksčiau importuotų į muitų teritoriją, eksportas iš šios teritorijos (Derkač, 2002)

2.3 Lietuvos užsienio prekybos analizė po įstojimo į Europos Sąjungą

Vienas reikšmingiausių Lietuvos ekonomikos istorijoje įvykusių reiškinų – šalies įstojimas į ES. Integracija į didžiausią Europos valstybes jungiantį bloką Lietuvai buvo ekonomines permainas įtakojęs procesas. Žymūs pokyčiai vyko ir Lietuvos užsienio prekyboje, kurios plėtros tendencijos bus analizuojamos šioje dalyje.

2.3.1 Europos Sąjungos užsienio prekybos politika

Bendrosios rinkos sukūrimas buvo vienas iš pagrindinių Europos valstybių vienijimosi tikslų. Šie siekiai išsakyti dar Romos sutartyje, kurios vienas svarbiausių akcentų buvo sukurti bendrą rinką visose ekonominėse veiklos srityse įgyvendinant keturias pagrindines laisves – laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimą (Vilpišauskas, 2003). Šie principai itin svarbūs siekiant vykdyti nevaržomą užsienio prekybą tarp sąjungos narių. Lietuvai, 2004 m. gegužės 1d. įstojus į ES, taikomos šios laisvos prekybos tarp sąjungos šalių sąlygos:

- muitų ir prekių importo bei eksporto kiekybinių apribojimų bei visų kitų lygiaverčio poveikio priemonių tarp valstybių narių panaikinimas;
- bendro muitų tarifo ir bendros prekybos politikos nustatymas trečiosioms šalims.

Panaikinamos valstybių narių teisės vienašališkai priimti sprendimus. Taip pat Lietuva įsipareigojo paskelbti negaliojančiomis visas iki narystės ES sudarytas laisvosios prekybos sutartis.

Prekių judėjimui ES šalyse yra taikomas vienintelis bendras apribojimas, reikalaujantis, jog gaminiai atitiktų sąjungos keliamus saugumo kriterijus. Bet kuris Bendrijos šalies gamintojas privalo tiekti rinkai tik saugius produktus, nekeliančius pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai. Būtina informuoti vartotoją apie potencialius rizikos veiksnius bei, dėl nesaugių prekių vartojimo kilus pavojui, pašalinti grėsmę. Techniniai reikalavimai yra pagrindinė netarifinio apribojimo priemonė, taikoma prekybai sąjungoje tiek vidaus, tiek išorės gamintojams.

ES prekyba su trečiomis šalimis iš esmės nėra ribojama, kadangi remiasi „laisvo prekių eksporto“ principu“, tačiau esant būtinybei šis principas leidžia sąjungos narėms įvesti kiekybinius apribojimus ar kitokias draudimo priemones produkcijai, kuri galėtų neigiamai paveikti ES rinką, saugumą, politiką, moralę ir pan. Prieš įvedant tokius ir panašius apribojimus, šalis privalo apie tai informuoti sąjungos viršūnes bei prireikus pateikti informaciją apie prekę, kuriai reikalingos protekcionizmo priemonės. Tokie apsaugos būdai naudojami siekiant pakoreguoti situaciją dėl reikalingiausių prekių deficito, siekiant vykdyti sąjungos įsipareigojimus ar dėl kitų priežasčių. Apribojimai gali būti taikomi eksportui ar importui prekyboje su tam tikromis šalimis.

ES taiko įvairias būtinas draudimo, kompensacines, apsaugos priemones. Kai trečiųjų šalių eksportuotojai naudoja netoleruotiną ir nesąžiningą tarptautinės prekybos politikos formą – dempingą,

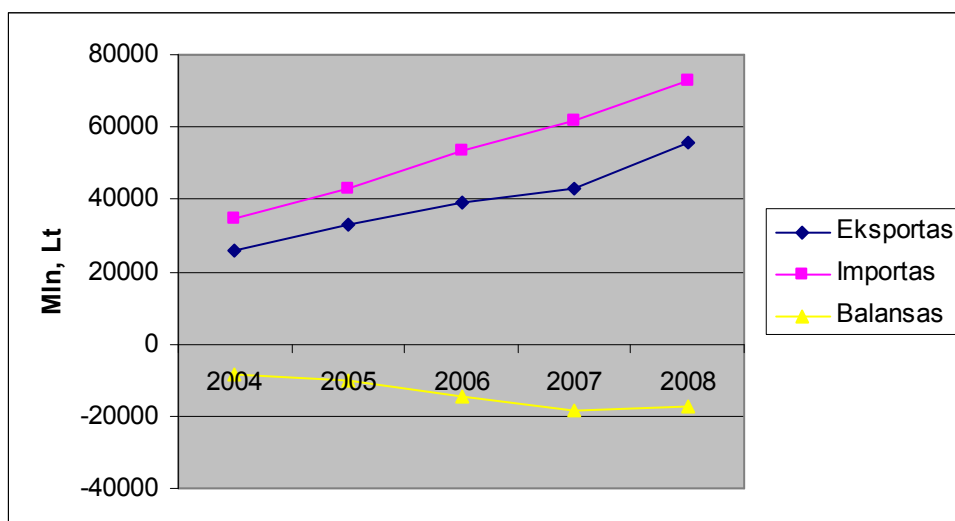
tuomet sąjungos narės taiko antidempingo priemones, siekiant apsaugoti savo rinką. Kai trečiųjų šalių vyriausybė įvairiomis subsidijomis skatina eksportą, iškraipanti ES rinką, prekybą, kainas ir padaro žalą, tuomet taikomos kompensacinės priemonės. Jei dėl padidėjusio importo iš trečiųjų šalių ES narės patiria nuostolių, gali būti taikomos protekcinės priemonės.

Kiekybinės užsienio prekybos reguliavimo priemonės gali būti muitai, kvotos. Netarifinės siejasi su tam tikromis papildomomis nuostatomis, reikalavimais, pvz., licencijos ar leidimo, sertifikato ar atitikties deklaracijos, tam tikrų įrodymų, patvirtinančių būtinų sąlygų laikymąsi, pateikimu, (Užsienio reikalų ministerija, 2005).

Lietuvai, įstojus į ES ir priėmus bendrosios užsienio prekybos politikos nuostatus, buvo pašalintos iki narystės Lietuvoje egzistavusios techninės prekybos kliūtys, pagerėjo prekybos su kitomis narėmis sąlygos. Lietuvoje pagal ES reikalavimus pagamintos prekės gali būti be apribojimų realizuotos sąjungos zonoje. Gaminiam, kuriems nenustatyti bendrieji ES reikalavimai, galioja „abipusio pripažinimo principas“, reiškiantis, jog lietuviškos prekės, pagamintos teisėtai, gali patekti ir į bet kurią ES rinką.

2.3.2 Lietuvos užsienio prekybos balansas

Siekiant atlikti Lietuvos užsienio prekybos eksporto, importo ir balanso analizę po integracijos į ES ir įvertinti šiuos pokyčius, sudarytas 9 paveikslas, kuriame pateikta eksporto, importo ir balanso apimtys (2004 - 2008 m.), o 1 lentelėje pateikti duomenys, kuriuose atsispindi bendri 1995 - 2008 m. šių dydžių duomenys, t.y. eksporto, importo ir balanso dydžiai bei jų kasmetiniai procentiniai pokyčiai, padėsiantys įvertinti užsienio prekybos apimčių pokyčius po įstojimo į ES.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

9 pav. Lietuvos užsienio prekybos balansas 2004 - 2008 m. (mln. Lt)

1 lentelė. Eksporto, importo, balanso apimtys (mln.Lt) ir jų metiniai pokyčiai (%), 1995 - 2008 m.

Metai	Eksportas (mln. Lt)	Importas (mln. Lt)	Balansas (mln. Lt)	Metinis eksporto pokytis, %	Metinis importo pokytis, %	Metinis balanso pokytis, %
1995	10820,1	14593,9	-3773,8	-	-	-
1996	13419,6	18235,3	-4815,7	24,02	24,95	27,61
1997	15440,7	22576,9	-7136,2	15,06	23,81	48,19
1998	14842,4	23174,3	-8331,9	-3,87	2,65	16,76
1999	12015,2	19337,9	-7322,7	-19,05	-16,55	-12,11
2000	15237,5	21826	-6588,5	26,82	12,87	-10,03
2001	18332	25413,2	-7081,2	20,31	16,44	7,48
2002	20290,7	28562,2	-8271,5	10,68	12,39	16,81
2003	22145,1	30268,7	-8123,6	9,14	5,97	-1,79
2004	25819,2	34383,6	-8564,4	16,59	13,59	5,43
2005	32767,3	43151,9	-10384,6	26,91	25,50	21,25
2006	38888,3	53274,6	-14386,3	18,68	23,46	38,53
2007	43192,4	61503,5	-18311,1	11,07	15,45	27,28
2008	55511	73006,3	-17495,3	28,52	18,70	-4,46

Pastaba: “-“ženklas prie metinio balanso pokčio reikškia deficito sumažėjimą.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

Kaip matyti iš 9 pav. duomenų, tiek Lietuvos eksporto, tiek importo apimtys po integracijos į ES, sparčiai augo. Pagal 1 lentelės rodmenis, 2004 m. eksporto apimtys siekė 25819,2 mln. Lt, o tai sudarė 16,59% daugiau nei 2003 m. Ypatingas eksporto apimties padidėjimas buvo sekančiais, 2005 m., kai palyginus su 2004 m., išaugo beveik 27%. Vėlesniais metais augimas nebebuvo toks spartus kaip iki tol, t.y. 2006 m. ir 2007 m. ūgtelėjo atitinkamai 18,68% ir 11,07%. Per 2008 m. Lietuvos eksporto apimtys vėl sparčiai paaugo ir pasiekė 55511 mln. Lt dydį, o palyginus su prieš tai metais, pakito 28,52%. Iš viso per 2004 - 2008 m. Eksporto apimtys išaugo daugiau negu dvigubai. Taigi galima teigti, jog integracija į ES suteikė Lietuvos verslininkams stimulą gaminti, praplėtė senas eksporto rinkas, atvėrė naujas galimybes.

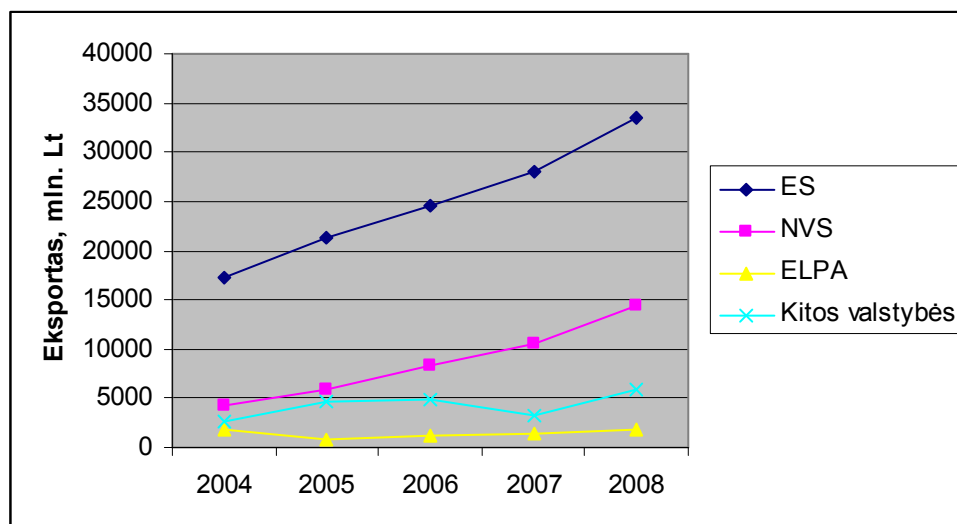
Analizuojant Lietuvos importo tendencijas, matyti, jog jo apimtys buvo kur kas didesnės nei eksporto, tačiau tam tikrais tarpsniais augimo temptai buvo lėtesni. 2004 m. importo apimtys siekė 34383,6 mln. Lt, t.y. 13,59% daugiau nei prieš metus. Per 2005 m. importo, kaip ir eksporto pokyčiai, buvo žymiausi, t.y. ūgtelėjo 25,5% daugiau nei 2004 m. Vėlesniais metais šios apimtys augo vis mažiau, tačiau sugebėjo savo augimo tempais pralenkti eksportą. Iš viso per 2004 - 2008 m. importo apimtys išaugo kaip ir eksportas, daugiau negu dvigubai. Taigi Lietuvos rinka tapo atvira ES valstybėms, ypač per 2005 m., kai importo ir eksporto apimtys augo sparčiausiai.

Stebint užsienio prekybos balanso pokyčius, matyti, jog jis per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo neigiamas, t.y. importas viršijo eksportą. Nors kai kuriais metais importas ir ne taip ženkliai augdavo, kaip eksportas, tačiau tai nepadėjo pasiekti aktyvaus prekybos balanso, priešingai, Lietuvai tapus ES

nare, pasyvus prekybos balansas kasmet didėjo. Dar 2004 m. jis buvo panašus kaip ir prieš metus ir siekė -8564,4 mln. Lt, tačiau jau po metų, 2005 m., jis krito žemyn 21,25%, o didžiausias jo kritimas vyko 2006 m., kai smuktelėjo 38,53% ir sudarė -14386,3 mln. Lt. Taigi, integracija į ES deja nepadėjo sumažinti užsienio prekybos balanso deficito, o – atvirkščiai – jį dar padidino. Vadinasi, Lietuvos rinka tapo prieinamesnė užsienio investuotojams, o pačios eksportas žymiai atsiliko.

2.3.3 Lietuvos užsienio prekybos partneriai

Po įstojimo į ES išlieka pagrindiniai prekybos partneriai – ES ir NVS šalių grupės (žr. 10 pav.).

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

10 pav. Eksporto partnerės pagal šalių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt)

Akivaizdžiai išryškėja skirtumas tarp šių dviejų prekybos grupių eksporto apimčių – Lietuvos eksportas žymiai išauga į ES, o augimas į NVS – atsilieka. Gana stabilią eksporto poziciją Lietuva palaiko su ELPA šalimis.

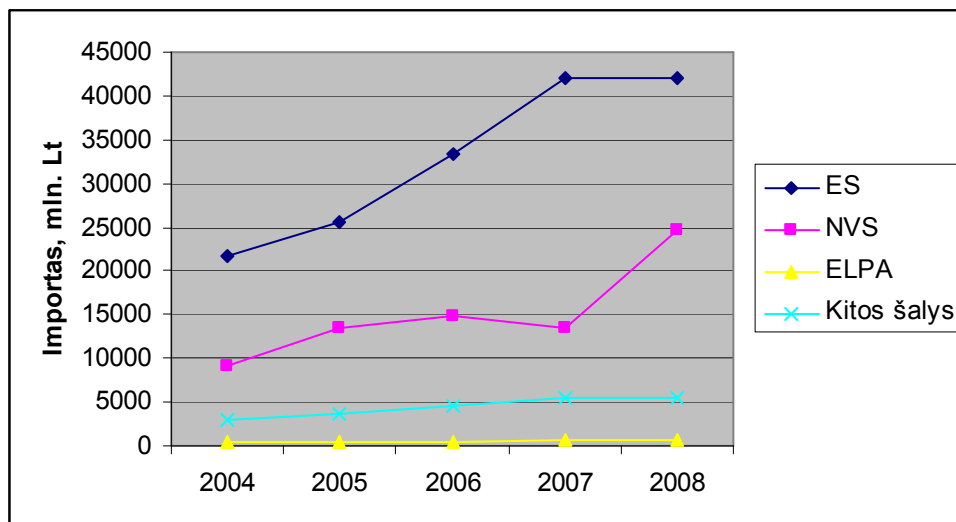
2003 m. duomenimis eksportas į ES zoną sudarė 9312 mln. Lt vertę (žr. 2 lentelę), o jau 2004 m. išaugo beveik du kartus, t.y. 85,5% ir tai buvo ryškiausias pokytis per visą Lietuvos būvimą ES nare. Vėliau šis rodiklis kasmet tendencingai augo, o per 2004 - 2008 m. laikotarpį eksportas į ES išaugo beveik du kartus.

Staigus eksporto pokyčio į NVS šalis pirmaisiais integracijos metais nebuvo., kadangi 2003 m. šis dydis siekė 3755 mln. Lt, o 2004 m. – 4217 mln. Lt, t.y. išaugo 12,3%. Didžiausias Lietuvos eksporto augimas vyko per 2005 ir 2006 m., kai palyginus su ankstesniu laikotapriu, šis dydis pakito atitinkamai 37,9% ir 41,9%. Spartus augimas tęsėsi ir vėlesniais metais, iš viso per nagrinėjamą laikotarpį, Lietuvos eksporto apimtys į NVS pakito daugiau nei 3 kartus.

Kiek kitokios pokyčių tendencijos vyravo prekyboje su ELPA šalimis. 2003 m. duomenimis Lietuvos eksportas į šią šalių grupę sudarė 3115 mln. Lt, o 2004 m. šis dydis krito beveik perpus. Tas pats vyko ir per 2005 m., kai Lietuvos eksporto apimtys į ELPA smuko dar 48,82%. Vėliau kritimas

liovėsi ir palaipsniui eksportas į šį regioną atsigavo (per 2006 m. paaugo 38,63%, 2007 m. – 13,5%, 2008 m. – 21,8%). Taigi praktiškai galima teigti, jog eksportas į ELPA per nagrinėjamą laikotarpį nepakito, tačiau Lietuvos narystės ES pradžioje – smuko perpus.

Importo apimtims taip pat buvo būdingas augimas, tačiau čia išryškėjo nežymios smukimo tendencijos: 2007 m. į NVS ir ES sulėtėjęs importas. Importas iš ELPOS narių, kaip ir eksportas, buvo stabilus (žr. 11 pav.).

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

11 pav. Importo partnerės pagal šalių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt)

Labai ryškios permainos vyko importe iš ES. Per 2004 m. šis dydis išaugo 61,7% palyginus su 2003 m. 2005 m. duomenimis importas iš ES jau nebuvo toks ženklus, t.y. tepaaugo 17,6%, o dar po metų – 30,3%, o 2007 – sudarė taip pat trečdalį prieš metus buvusio importo. Deja, importo augimo per 2008 m. užfiksuoti nepavyko. Iš viso importas dėl narystės ES pakito tris kartus.

Importas iš NVS narių buvo labai permainingas. Gana žymaus pokyčio pirmais narystės metais neužfiksuota, kadangi šis dydis tepaaugo apie 20%, o jau per 2005 m. importo apimtys išaugo nuo 9168 mln. Lt 2004 m. iki 13436 mln. Lt, t.y. 46,4%. Vėlesniais metais tokio augimo nebebuvo, priešingai, 2007 m. importas iš NVS netgi smuktelėjo beveik 10%. Tačiau labai ryškiai atsigavo jau po metų, kai 2008 m. siekė 24748 mln., Lt, t.y. išaugo 83,8%. Bendras NVS į Lietuvą dydis išaugo daugiau nei tris kartus.

Nagrinėjant importo apimtis iš ELPA, jos po integracijos ES smuko, kaip ir smuko eksportas. Per 2004 m. importas sumažėjo 18,16%, o per 2005 m. – 5,1%. Vėlesniais metais prekių mainai su ELPA narėmis atsistatė, ir kasmet ūgtelėdavo apie 15%. Tačiau bendras importo, kaip ir eksporto lygis su šia grupe išlieka stabilus. Taigi Lietuvos narystė ES prekybai su ELPA didelių pokyčių neatnešė, išskyrus laikiną apimčių sumažėjimą laikotarpio pradžioje.

2 lentelė. Eksporto, importo, balanso apimtys (mln. Lt) ir jų metiniai pokyčiai (%) 2003 - 2008 m.

		ES	MP,%	NVS	MP,%	ELPA	MP,%	KITOS	MP,%
2003	E	9311,6	-5,25	3754,7	-3,72	3115	274,12	5964	4,062
	I	13458	5,85	7663,8	3,13	641	-9,896	8506	10,394
	B	-4146	43,6	-3909	10,7	2474	1941,2	-2542	28,775
2004	E	17270	85,5	4216,7	12,3	1782	-42,79	2551	-57,23
	I	21758	61,7	9177,8	19,8	524,6	-18,16	2923	-65,64
	B	-4488	8,26	-4961	26,9	1257	-49,17	-5474	115,29
2005	E	21420	24	5816,4	37,9	912,1	-48,82	4619	81,106
	I	25586	17,6	13436	46,4	497,5	-5,166	3632	24,256
	B	-4167	-7,17	-7620	53,6	414,6	-67,03	987,3	-118
2006	E	24588	14,8	8251,9	41,9	1265	38,636	4784	3,572
	I	33333	30,3	14885	10,8	526,9	5,9095	4529	24,703
	B	-8746	110	-6633	-12,9	737,6	77,906	255,1	-74,16
2007	E	27969	13,8	10567	28,1	1436	13,594	3221	-32,68
	I	42030	26,1	13466	-9,54	632,5	20,042	5376	18,69
	B	-14061	60,8	-2899	-56,3	803,9	8,9886	-2155	-944,8
2008	E	33472	19,7	14320	35,5	1750	21,798	5969	85,323
	I	42016	-0,03	24748	83,8	735,1	16,221	5507	2,4499
	B	-8544	-39,2	-10428	260	1014	26,185	461,3	-121,4

Pastaba: E-eksportas, I-importas, B-prekybos balansas, MP-metinis pokytis, ženklas “-“ – vertės sumažėjimas.

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Nagrinėjant užsienio prekybos balansą su atskiromis šalių grupėmis, išryškėja žymus pasyvus prekybos deficitas su ES narėmis. Šis rodiklis iki narystės ES siekė -4164 mln. Lt – panašus išliko ir 2004 - 2005 m. Tačiau 2006 m. prekybos deficitas smuko dvigubai, o per 2007 m. – dar pusantro karto, bet palaipsniui 2008 m. grįžo į 2006 m. lygį. Iš viso per nagrinėjamą laikotarpį prekybos balanso deficitas su ES padidėjo dvigubai. Taigi galima tvirtinti, jog prekyboje su ES išryškėjo dideli skirtumai, t.y. importas viršijo eksportą du kartus.

Prekybos balansas su NVS šalimis buvo taip pat neigiamas. Integracijos pradžioje jis siekė -4961 mln. Lt, (26,9% didesnis nei 2003 m.). 2005 m. taip pat didėjo 53,6%, 2006 m. sumažėjo 12,9%, o dar po metų smuko perpus, kol 2008 m. sumažėjo dar 3,5 karto. Taigi prekybos balansas su NVS tendencingai kito ir buvo mažesnis nei ES.

Pagrindinės ES partnerės. Tarp svarbiausių ES eksporto ir importo partnerių, dominuoja Vokietija, Latvija, Lenkija (žr. 3 lentelę). 2003 m. daugiausia eksportuota į Vokietiją (2196,6 mln. Lt) ir į Latviją (2139,6 mln. Lt), 2006 m. ir 2008 m. duomenimis, eksporto lydere tapo Latvija, o Vokietija smuktelėjo į antrą vietą. Iš viso per 2003 - 2008 m. eksportuojamų prekių į Vokietiją išaugo beveik 2 kartus, o Latviją – 3 kartus. Trečią vietą eksportuojamų prekių reitinge kiekvienais metais dominuoja

skirtingos šalys: 2003 m. – Didžioji Britanija, 2004 m. – Prancūzija, 2006 m. – Estija, 2008 m. – Lenkija.

Importo statistikoje vienareikšmiškai dominuoja Vokietija, kurios importo apimtys nuo 2003 m. iki 2008 m. išaugo beveik 2 kartus. Antroje vietoje visais metais taip pat vienareikšmiškai dominuodavo viena valstybė – Lenkija, iš kurios importas į Lietuvą per penkmetį išaugo beveik 5 kartus. 2003 m. trečią vietą pagal importą užėmė Italija (1307 mln. Lt), 2004 m. – Nyderlandai (1386,2 mln. Lt), o 2006 m. ir 2008 m. – Latvija.

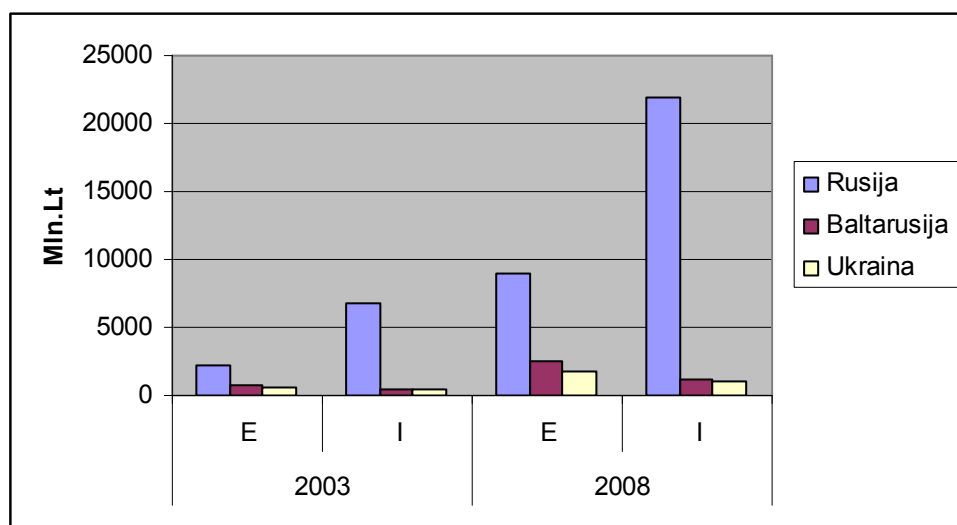
3 lentelė. Svarbiausios ES partnerės 2003 - 2004, 2006, 2008 m. (mln. Lt)

	2003		2004		2006		2008	
Eksportas	DE	2196,1	DE	2649,8	LV	4303,9	LV	6442,2
	LV	2139,6	LV	2629,9	DE	3344,9	DE	3974,6
	UK	1407,6	FR	1629,2	EE	2515,4	PL	3207,8
	FR	1119,4	UK	1373,8	PL	2361,4	EE	3169,8
	DK	1047,2	SE	1305,1	NL	1885,4	FR	2682,4
Importas	DE	4877,9	DE	5770,3	DE	7916,2	DE	8647,8
	PL	1559	PL	2630,5	PL	5070,1	PL	7291,3
	IT	1307	NL	1386,2	LV	2541,8	LV	3801
	FR	1256,5	LV	1319	NL	1988	IT	2598,2
	SV	1054,8	DK	1238,5	IT	1798,8	NL	2562,2

Pastaba: DE-Vokietija, LV-Latvija, UK-Didžioji Britanija, FR-Prancūzija, EE-Estija, PL-Lenkija, DK-Danija, SV-Švedija, IT-Italija, NL-Nyderlandai

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

Pagrindinės NVS partnerės. 12 pav. pateikiamos svarbiausios NVS šalių grupės narės, su kuriomis vyko intensyviausia Lietuvos užsienio prekyba. Diagramoje vaizduojami 2003 ir 2008 m. duomenys, siekiant įvertinti Lietuvos užsienio prekybos pokyčius po įstojimo į ES.

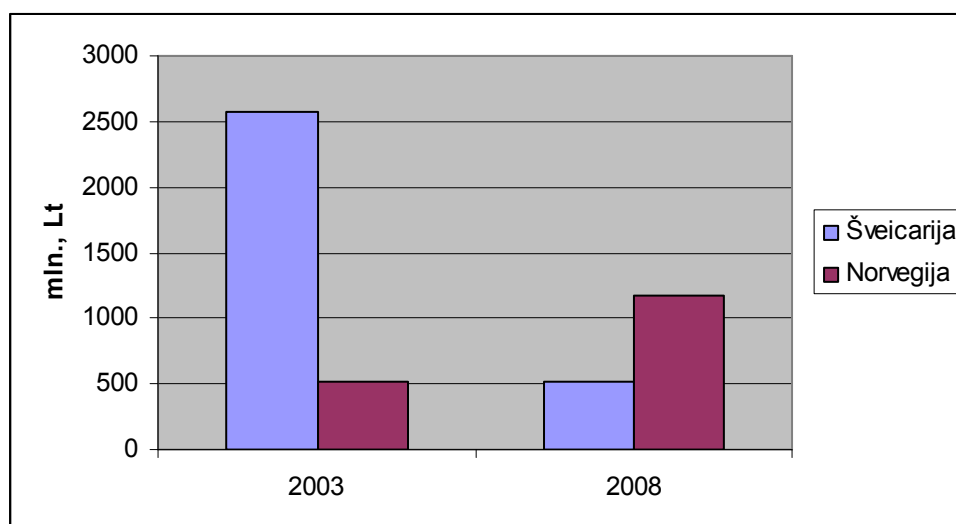

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

12 pav. Eksporto ir importo apimtys su pagrindinėmis NVS šalimis 2003, 2008 m. (mln. Lt)

Kaip matyti iš rodmenų, pagrindinės NVS prekybos partnerės – Rusija, Baltarusija ir Ukraina, tačiau pati ryškiausia – Rusija. 2003 m. Rusijos eksporto apimtys sudarė 2244,6 mln. Lt (žr. 1 ir 6 priedus), o per penkerius metus išaugo beveik 4 kartus. Importo apimtys buvo ganėtinai didesnės: 2003 m. prekyba sudarė 6694,3 mln. Lt, o 2008 m. – 21854,8 mln. Lt., t.y. 3 kartus užtelėjo. Iš viso importas 2008 m. buvo 2,5-3 karto didesnis nei eksportas. Prekyboje su Baltarusija vyravo teigiamas prekybos balansas, t.y. eksportas nagrinėjamais metais buvo didesnis nei importas: 2003 m. šios apimtys atitinkamai siekė 702,8 mln. Lt ir 449,8 mln. Lt., t.y. eksportas buvo 1,5 karto didesnis. Per penkerių metų laikotarpį eksportas išaugo 3,5 karto, o importas – apie 3 kartus. Eksporto apimtys buvo dvigubai didesnės nei importo. Prekybos su Ukraina buvo panašios kaip ir su Baltarusija, t.y. čia balansas buvo aktyvus, o eksportas per penkerius metus išaugo 3,5 karto, atitinkamai importas – 2,3.

Pagrindinės ELPA partnerės. 13 pav. pateikiamos pagrindinės ELPA šalių grupės eksporto partnerės, iš kur matyti, jog tai Šveicarija ir Norvegija. Per 2003 ir 2008 m. laikotarpius Šveicarijos eksporto apimtys smuko nuo 2580 iki 520,8 mln. Lt, t.y. beveik penkis kartus. Tuo tarpu eksportas į Norvegiją išaugo 2,2 karto.

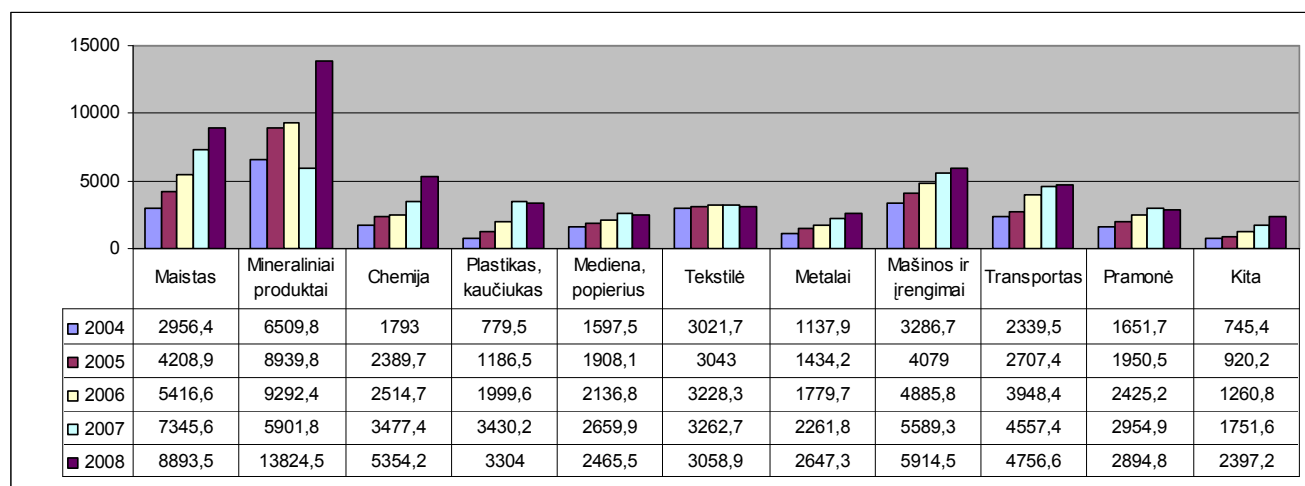
Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

13 pav. Eksporto apimtys su pagrindinėmis ELPA šalimis 2003, 2008 m. (mln. Lt)

Taigi apžvelgus pagrindinius prekybos partnerius, paaiškėjo, jog ES šalių grupėje dominavo Vokietija, Latvija ir Lenkija, NVS – Rusija, Ukraina ir Baltarusija, o ELPA Šveicarija ir Norvegija.

2.3.4 Lietuvos eksporto plėtra

Nagrinėjant 2004 - 2008 m. Lietuvos eksporto struktūrą pagal KPN klasifikaciją išryškėja panašios tendencijos kaip ir prieš integraciją į ES (žr. 14 pav.). Kaip matyti, daugiausia buvo eksportuojama mineralinių produktų ir maisto pramonės prekių.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

14 pav. Eksportas pagal prekių grupes 2004 - 2008 m. (mln. Lt)

2004 - 2006 m. laikotarpiu mineralinių produktų išvežimas tendencingai augo, per trejus metus pakitęs apie 1,5 karto. Tačiau 2007 m. šis rodiklis nukrito apie 60%, o vėlesniais metais mineralinių produktų eksportas atsistato, išaugęs daugiau negu dvigubai. Taigi pastebima, jog per visą nagrinėjamą laikotarpį šių produktų eksportas nebuvo pastovus, o bendrai padidėjo apie du kartus. Maisto pramonės eksportas tendencingai augo, iš viso nuo 2004 m. iki 2008 m. padidėjęs tris kartus, iš ko galima daryti išvadą apie lietuviškų prekių konkurencingumo augimą. Toks pats nuosaukus kasmetinis augimas užfiksuotas ir mašinų bei įrengimų eksporte, kuris per penkerius metus išaugo dukart. Tą patį galima pasakyti ir apie kitas eksporto šakas, kurių tiekimo užsieniui kasmetinį didėjimą paskatino Lietuvos narystė ES. Vienintelė šaka, išlikusi gan pastovi per nagrinėjamą laikotarpį – tekstilė.

Pagal makroekonomikos kategorijų klasifikaciją (BEC) 2004 - 2008 m. duomenimis (žr. 4 lentelę) eksporte dominuoja tarpinio vartojimo prekės, sudarydamos apie pusę bendro šalies eksporto. Tačiau ekonomikos konkurencingumo požiūriu tai nėra teigiamas reiškinys, kadangi šios prekės sukuria mažą pridėtinę vertę (Jakutis ir kt., 2007).

4 lentelė. Eksporto struktūra pagal BEC 2004 - 2008 m. (%)

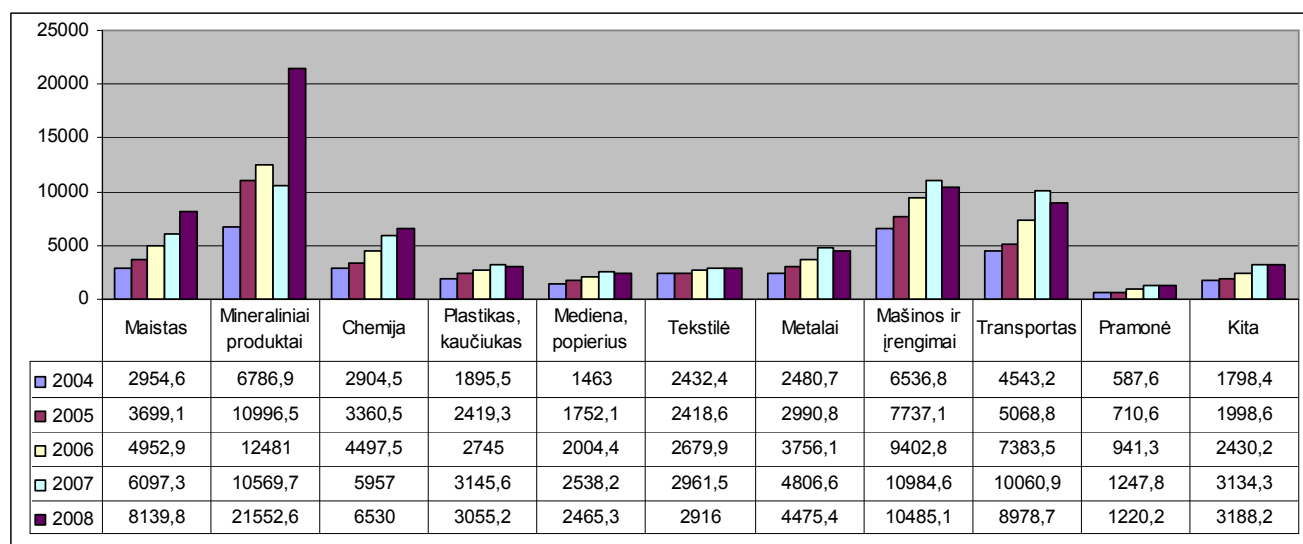
Makroekonomikos kategorijų klasifikacija	2004	2005	2006	2007	2008
Investicinės prekės	8,1	8,2	9,8	11,7	11,1
Tarpinio vartojimo prekės	53	53,2	50,6	50	53,1
Vartojimo prekės	27	25,7	26,5	28,4	23,5
Benzinas	8,6	9,6	8,6	5	8,5
Lengvieji automobiliai	3,2	3,2	4,3	4,8	3,5
Kiti	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

Vartojimo prekių dalis bendroje eksporto sudėtyje sudarė mažiau nei trečdalį; nebuvo aiškios augimo ar kritimo tendencijos. Pastebima gana žymi investicinių prekių eksporto augimo tendencija, kai per nagrinėjamą laikotarpį jos dalis bendrame Lietuvos eksporte išaugo apie 3%. Investicinių prekių išvežimo iš šalies dydis nusako valstybės ekonominės plėtotės lygį. Tačiau bendrame Lietuvos eksporto kontekste šių prekių dalis nėra didelė.

2.3.5 Lietuvos importo plėtra

Didžiausią dalį tarp į Lietuvą importuotų gaminių buvo maisto ir mineraliniai produktai (žr. 15 pav.). Mažesnės pagal importuojamų prekių grupės buvo mašinų ir įrengimų ir transporto priemonės. Mažiausią dalį sudarė plastikas, kaučiukas, medienos, tekstilės ir kitos prekės. Galima pastebėti, jog užsienio prekybos eksporto ir importo tendencijos po integracijos ES buvo panašios – tarp dominuojančių mainų prekių buvo maisto ir mineralinių produktų grupės.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

15 pav. Importas pagal prekių grupes 2004 - 2008 m. (mln.Lt)

Atidžiau pažvelgus į mineralinių produktų eksporto ir importo srautus galima pastebėti ryškia šių prekių išvežimo priklausomybę nuo įvežimo. Kaip ir eksporto atveju 2004 - 2006 m. šios produkcijos importas tendencingai augo (apie du kartus), o 2007 m. laikinai smuktelėjo (apie 16%), tačiau po metų vėl pašoko dvigubai. Taip pat reikia pastebėti, jog mašinos ir įrengimai sudaro didelę reeksporto dalį, t.y. įvežama į Lietuvą, apdorojama ir eksportuojama.

Kitose importo šakose – maisto, chemijos, plastiko ir kaučiuko, medienos ir popieriaus, metalų, transporto priemonių importas – kasmet nuosekliai ūgteldavo. Taigi šioje vietoje galima būtų pagrįsti keltą hipotezę, jog didžioji dalis Lietuvos eksportas yra priklausoma nuo importuojamų žaliavų.

Importo struktūroje pagal BEC klasifikaciją didžiausią dalį sudaro tarpinio vartojimo prekės, išlaikydamos per visą nagrinėjamą laikotarpį apie 60% dalį (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Importo struktūra pagal BEC 2004 - 2008 m. (%)

Makroekonomikos kategorijų klasifikacija	2004	2005	2006	2007	2008
Investicinės prekės	18	16	16,8	18,3	14
Tarpinio vartojimo prekės	58,4	61	58,3	53,9	60,4
Vartojimo prekės	17,9	17,2	17,8	19,8	19,6
Benzinas	0	0,1	0,3	0,1	0
Lengvieji automobiliai	5	5,2	6,5	7,7	5,7
Kiti	0,7	0,4	0,2	0,3	0,3

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2009

Investicinių prekių importo grupės dalis 2004 m. sudarė apie penktadalį bendro šalies importo, tačiau per 2005 - 2006 m. krito 2-1,2%, trumpam atsistatydama dar po metų, tačiau 2008 m. vėl kritusi didžiausia per visą laikotarpį dalimi iki 14%. Investicinių prekių importas svarbus bendram šalies ekonomikos augimui.

Apžvelgus Lietuvos užsienio prekybos 1996 - 2008 m. statistinių duomenų bazę išryškėjo pagrindinės šalies tarptautinių mainų tendencijos, pokyčiai ir problematika. Iki 1999 m. Rusijos finansinės krizės svarbiausi šalies prekybos partneriai buvo NVS rinkos, kurios po sunkmečio perėjo į antrą planą ir pagrindinės eksporto ir importo zonos tapo ES šalys. Iš viso per 1996 - 2003 m. Lietuvos eksportas į NVS krito perpus, o importas tepaaugo apie 16%, kai tuo tarpu šie srautai su ES kilo daugiau negu dvigubai. Užsienio prekybos eksporto ir importo prekinėje struktūroje dominavo mineraliniai produktai, mašinos ir transporto priemonės, lietuviškų prekių gamyboje svarbios buvo maisto ir tekstilės pramonės šakos. Prekybos balansas buvo neigiamas, per 1996 - 2003 m. išaugęs apie 2 kartus. 2004 - 2008 m. išryškėjo panašios tendencijos, tačiau pokyčiai buvo didesnių mastų. Eksportas ir importas atitinkamai išaugo daugiau negu dvigubai ir trigubai: eksportas į NVS – tris kartus, į ES – du kartus, importas iš ES ir NVS savo ruožtu ūgtelėjo tris kartus. Prekyba su NVS regionu Lietuvai tapus Euro zonos nare pagyvėjo, tokiu būdu pagilindama prekybos balanso deficitą, kuris per 2003 - 2008 m. laikotarpį išaugo dvigubai. Taigi po atliktos statistikos apžvalgos išryškėjo gili Lietuvos užsienio prekybos problema – didelis prekybos balanso deficitas, didžiosios eksporto dalies priklausomybė nuo importuojamų žaliavų ir mažą pridėtinę vertę kuriančių šakų pramonė.

3. LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS TYRIMAS

Užsienio prekybos tyrimo metodologija yra įvairi; pasaulinėje praktikoje taikoma nemažai modelių. Skirtingais būdais galima atlikti įvairaus pobūdžio tyrimus – pagal šalių grupes, pagal prekių grupes, nagrinėti bendrą šalies eksportą ir importą, tirti dviejų šalių užsienio prekybos priklausomybę ir pan. Šioje darbo dalyje atliekama 2004 - 2008 m. Lietuvos užsienio prekybos koreliacinė regresinė analizė; nustatomas užsienio prekybos efektyvumo rodiklis skaičiuojant „prekybos sąlygų“ indeksą bei taikomas apribojimų metodas, šakninių Lietuvos užsienio prekybos problemų išaiškinimui ir sprendimo būdų paieškai.

3.1 Lietuvos užsienio prekybos regresinė analizė

Koreliacinė regresinė analizė nagrinėja vieno dydžio priklausomybę nuo jį įtakančių veiksnių. Šis analizės metodas patvirtina arba paneigia prielaidą, jog tam tikras procesas yra priklausomas nuo jį lemiančių faktorių. Regresinės analizės pagalba galima ne tik nustatyti, ar yra ryšys tarp tarpusavyje koreliuojančių dydžių; taip pat galima ir atlikti ateities prognozes, leidžiančias planuoti tam tikrą procesą srautus. Todėl remiantis šiuo tyrimo metodu siekiama nustatyti veiksnius, įtakančius eksporto ir importo srautus.

3.1.1 Koreliacinės regresinės analizės metodologija

Siekiant nustatyti dviejų dydžių tarpusavio priklausomybę, kuri išreiškia stochastinis (statistinis) ryšys, naudojamos „koreliacijos“ ir „regresijos“ sąvokos (Bartosevičienė, 2008). Koreliacija atsako į klausimą, ar yra ryšys tarp požymių, kokia jo kryptis ir stiprumas, o regresija konkretizuoja ryšio formą. Paprastai nagrinėjami dviejų rūšių dydžiai – rezultatinis rodiklis ir faktorinis, lemiantys pirmojo kitimą. Dviejų požymių tarpusavio ryšys gali būti tiesioginis arba atvirkštinis. Jei didėjant vieno požymio reikšmėms, kito reikšmė mažėja – tiesioginis ryšys, o jei vieno reikšmei didėjant kito mažėja – atvirkštinis ryšys.

Koreliacinė analizė vykdoma keliais etapais:

- Nustatomas koreliacinio ryšio buvimo faktas;
- Nustatoma ryšio kryptis ir forma, t.y. apibūdinamas jo pobūdis;
- Nustatoma ryšio lygtis, kuri apibūdina faktorinio požymio reikšmių ir rezultatinio požymio vidurkių tarpusavio santykį;
- Nustatomas ryšio tamprumas.

Atliekant porinę koreliacinę analizę (Pabedinskaitė, 2009) tarp dviejų dydžių pirmiausia skaičiuojamas koreliacijos koeficientas r :

$$r = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{nS_x S_y}, \quad (1)$$

Čia: r – koreliacijos koeficientas;

x_i – faktorinio požymio reikšmė;

$\bar{x}$ – faktorinio požymio vidurkis;

y_i – rezultatinio rodiklio reikšmė;

$\bar{y}$ – rezultatinio rodiklio vidurkis;

n – stebėjimų skaičius;

S_x, S_y – vidutiniai standartiniai nuokrypiai.

Koreliacijos koeficientą r taip pat galima rasti naudojantis Excel programos funkcija CORREL.

Koreliacijos koeficientas gali turėti reikšmes nuo -1 iki 1 . Kai koreliacijos koeficientas teigiamas ($r > 0$), tai reiškia, jog didėjant faktorinio veiksnio reikšmei, didėja rezultatinio rodiklio reikšmė. Kai koreliacijos koeficientas neigiamas ($r < 0$), reiškia, jog didėjat nepriklausomo faktorinio veiksnio reikšmei, priklausomo rezultatinio rodiklio reikšmė mažėja. Kai $r = 0$, nagrinėjami dydžiai vadinami nekoreliuotaisiais, o kai $r = 1$, tarp dydžių yra funkcinis ryšys. Bendra koreliacijos koeficiento ir ryšio glaudumo įvertinimo skalė yra tokia:

0,1-0,3 – silpnas ryšys;

0,31-0,5 – vidutinis;

0,51-0,7 – pastebimas;

0,71-0,9 – stiprus;

0,91-0,99 – labai stiprus.

Radus koreliacijos koeficiento reikšmę, nustatomas jo reikšmingumas naudojant imties statistiką t , skaičiuojamą pagal formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|; \quad (2)$$

Čia: t – statistika;

r – koreliacijos koeficientas;

n – stebėjimų skaičius.

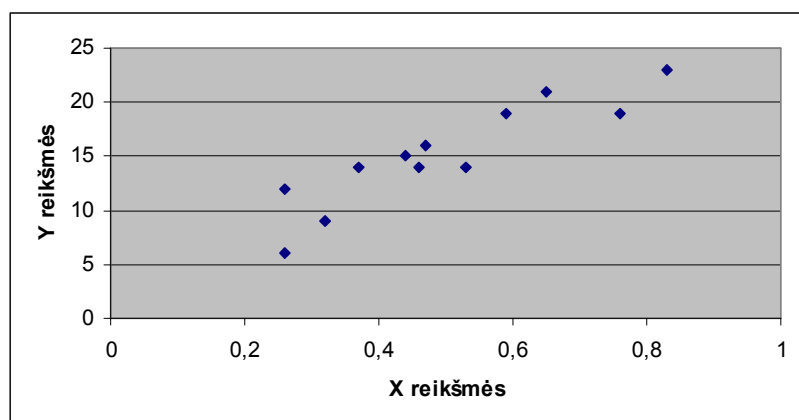
Apskaičiuotoji t reikšmė lyginama su kritine jos reikšme $t_{\alpha,k}^{kr}$. Kritinė reikšmė randama iš Stjudento pasiskirstymo lentelės prie pasirinkimo lygmens α (pvz., $\alpha = 0,05$) ir laisvės laipsnio skaičiaus k ($k = n - 2$). Tą pačią reikšmę galima rasti naudojantis funkcija TINV. Jei $t > t_{\alpha,k}^{kr}$, daroma

išvada, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas. Tuo atveju jei $t \leq t_{\alpha, k}^{kr}$, tokios išvados daryti negalima (galbūt reikėtų surinkti daugiau duomenų).

Regresija vadinama kokio nors dydžio kitimas, kintant kitam dydžiui, t.y. funkcijos kitimas, kintant argumentui. Ryšys tarp funkcijos ir argumento gali būti išreikštas lygtimi: $y = f(x)$, kur y yra požymio x funkcija, o f – koeficientas. Priklausomybė tarp požymių yra labai įvairi: didėjant vienoms požymio reikšmėms (veiksniui x), kito požymio (rezultato) reikšmės y gali proporcingai didėti arba mažėti, gali kisti neproporcingai, tam tikra kreiva linija ir t.t. Regresijos linijos suteikia galimybę nustatyti pakitimų pobūdį, išaiškinti dinamikos ypatumus, nustatyti, kuriame tyrimų etape buvo didžiausi pakitimai, kuriame mažiausi ir pan.

Atliekant porinę regresinę analizę nustatoma statistinio ryšio tarp nagrinėjamų dydžių forma ir analitinė išraiška. Tai daroma pasirenkant kreivę, geriausiai aprašančią statistinių taškų visumą, ir įvertinant šios kreivės adekvatumą realiai padėčiai. Pavyzdžiui, nagrinėjant ryšį tarp veiksnių X ir Y turint statistinius duomenis (x_i, y_i) , $i = 1 \dots n$, galima gauti tokį šių taškų išsidėstymą plokštumoje, atitinkamą koreliacinį lauką (žr. 16 pav.):

Šaltinis: Pabedinskaitė, 2009

16 pav. X ir Y koreliacinis laukas

Iš gauto koreliacinio lauko vaizdo reikia nuspręsti, kokia kreivė geriausiai apibūdintų šių statistinių taškų visumą. Galimos dvi regresijos rūšys atsižvelgiant į formą (Gražytė-Molienė, 2004):

- Tiesinė (kai rezultatinio požymio reikšmė kinta tolygiai);
- Netiesinė arba kreivinė (kai jų kitimas netolygus).

Tiesinė regresija išreiškiama tiesės lygtimi:

$$\hat{y} = a_0 + a_1 x_1; \quad (3)$$

Čia: a_0 - laisvas koeficientas;

a_1 - regresijos koeficientas, kuris rodo, per kiek vienetų pasikeičia rezultatinis požymis, faktoriniam požymiui pasikeitus vienu vienetu.

Netiesinė regresija išreiškiama parabolės lygtimi:

$$\bar{y} = a_0 + a_1x + a_2x^2; \quad (4)$$

hiperbolės lygtimi:

$$\hat{y} = a_0 + \frac{a_1}{x}; \quad (5)$$

bei kitomis lygtimis.

Išdėsčius šiuos taškus ir nubraižius tiesę plokštumoje (žr. 17 pav.) matyti, jog artimiausia taškų išsidėstymui yra tiesė, kurios lygties pavidalas pateiktas (3) formulėje. Koeficientams a_0 ir a_1 skaičiuoti taikomos tokios formulės:

$$a_1 = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2}; \quad (6)$$

$$a_0 = \frac{\sum y_i}{n} - a_1 \frac{\sum x_i}{n}; \quad (7)$$

Čia: a_0 – lygties laisvas koeficientas;

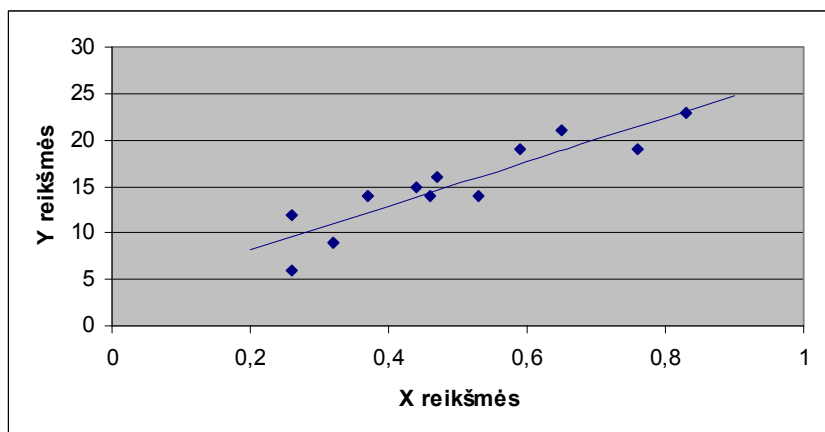
a_1 – koeficientas prie nepriklausomo kintamojo x ;

n – stebėjimų skaičius;

x_i – nepriklausomas kintamasis;

y_i – priklausomas kintamasis.

Regresijos koeficientus a_0 ir a_1 galima surasti naudojantis funkcija SLOPE (koeficientui a_1) ir INTERCEPT (koeficientui a_0).

Šaltinis: Pabedinskaitė, 2009

17 pav. Y priklausomybės nuo X tiesinės lygties pavidalas

Suradus regresijos lygties išraišką, įvertinamas jos adekvatumas realiai situacijai. Adekvatumas turimiems statistiniams duomenims vertinamas lyginant regresijos lygties reikšmių $\hat{y}_i$ išsibarstymą apie vidurkį $\bar{y}$ (tai regresijos dispersija) su statistinių y_i reikšmių išsibarstymu kreivės atžvilgiu (tai likutinė dispersija). Jei išsibarstymas regresijos kreivės atžvilgiu yra daug mažesnis, tai reiškia, kad kreivė pakankamai gerai atspindi statistinius duomenis. Jei išsibarstymas beveik toks pats (sulyginamas), kaip

reikšmių pagal regresijos lygtį išsibarstymas, tai nėra prasmės tokią lygtį taikyti praktikoje, nes ji nereiškia kokio nors dėsningumo.

Regresijos kreivės adekvatumui įvertinti taikomos regresijos dispersija:

$$S_{reg}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m}; \quad (8)$$

Čia: S_{reg}^2 - regresijos dispersija;

$\hat{y}_i$ - reikšmė, gaunama į lygtį įstačius kintamąjį x_i ;

$\bar{y}$ - imties vidurkis (funkcija AVERAGE);

m – veiksnių skaičius;

ir likutinę dispersiją:

$$S_{lik}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - y_i)^2}{n - 2}; \quad (9)$$

Čia: S_{lik}^2 - likutinė dispersija;

$\hat{y}_i$ - reikšmė, gaunama į lygtį įstačius kintamąjį x_i ;

y_i – priklausomas kintamasis;

n – veiksnių skaičius.

Adekvatumo įvertinimui reikalingas dispersijų santykis arba statistika F :

$$F = \frac{S_{reg}^2}{S_{lik}^2}. \quad (10)$$

Dispersijų santykis lyginamas su kritine $F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$ reikšme, kuri randama FINV funkcijos pagalba.

Statistika F pasiskirsčius pagal Fišerio pasiskirstymo dėsnį su laisvės laipsniais $\alpha = 0,05$, $v_1 = m$ ir $v_2 = n - 2$. Jeigu apskaičiuotas dispersijų santykis didesnis arba lygus kritinei reikšmei:

$$F \geq F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}, \quad (11)$$

tai daroma išvada, jog regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai ir ją galima taikyti planavimui, praktiniams skaičiavimams. O kai statistika F mažesnė už kritinę reikšmę, išvados apie regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai padaryti negalima ir tokią lygtį reikia eliminuoti iš tolesnio tyrimo; ji netinkama praktiniams skaičiavimams, nes duoda per didelę paklaidą.

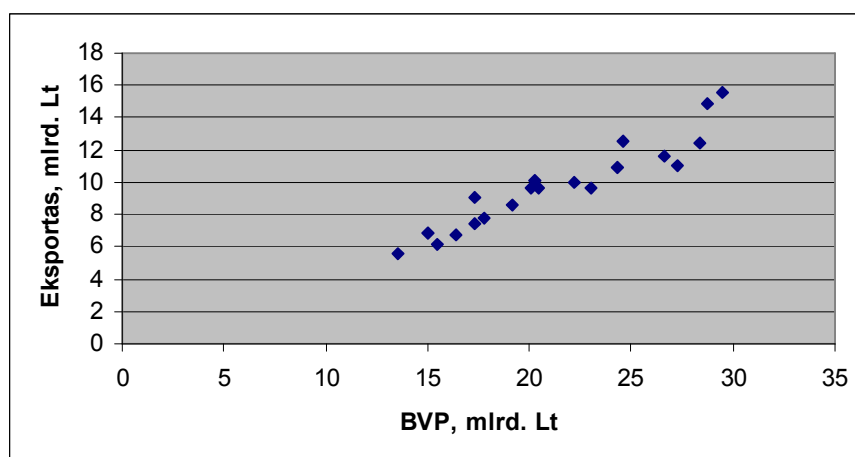
3.1.2 Lietuvos užsienio prekybos koreliacinė regresinė analizė

Atliekant Lietuvos užsienio prekybos koreliacinę regresinę analizę, nagrinėjamas atskirų veiksnių poveikis eksporto ir importo srautams. Tyrimui naudojami antroje šio darbo dalyje susisteminti statistiniai duomenys bei papildomai surinkti užsienio prekybos tendencijas įtakoiantys

rodikliai. Siekiant nustatyti, kokie faktoriai galėjo turėti įtakos 2004 - 2008 m. Lietuvos užsienio prekybos pokyčiams, daroma prielaida, jog eksportą lėmė bendrasis vidaus produktas (BVP), tiesioginės užsienio investicijos (TUI), lėšos, skirtos mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrai (MTTP). Atitinkamai importą galėję įtakoti veiksniai – vidutinis gyventojų darbo užmokestis, BVP ir TUI. Su kiekvienu iš šių rodiklių ir eksporto, importo srautais atliekama porinė regresinė analizė.

Eksportas ir bendrasis vidaus produktas.

Remiantis regresinės analizės metodologija, pirmiausia ieškomas koreliacinis ryšys tarp ketvirtinių eksporto ir BVP rodiklių (žr. 18 pav.):

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

18 pav. Eksporto ir BVP koreliacinis laukas

Kaip matyti egzistuoja gana ryški eksporto srautų priklausomybė nuo BVP. Tinkamiausiai ši eksporto ir BVP ryšį galėtų apibūdinti tiesinė teigiama priklausomybė, kadangi kuo didesnis BVP, tuo daugiau eksportuojama.

EXCEL funkcijos CORREL pagalba gaunamas toks koreliacijos koeficiento įvertis:

$$r = 0,944.$$

Šis rodiklis tikrai didelis, tačiau dar reikia įvertinti jo statistinį reikšmingumą, t.y. palyginti t statistiką (žr. (2) formulę) su $t_{\alpha,k}^{kr}$ kritine reikšme:

$$t = \left| 0,94 \sqrt{\frac{20-2}{1-0,94^2}} \right| = 12,1599$$

$$t_{0,05;18}^{kr} = 2,1009;$$

Kadangi $t = 12,1599 > t_{0,05;18}^{kr} = 2,1009$, tai koreliacijos koeficientą galima laikyti reikšmingu ir iškeltoji prielaida apie stipraus teigiamo tiesinio koreliacinio ryšio tarp eksporto ir BVP yra teisinga.

Toliau atliekama porinė regresinė analizė, kurios bendras lygties pavidalas yra toks:

$$\hat{y} = a_0 + a_1 x.$$

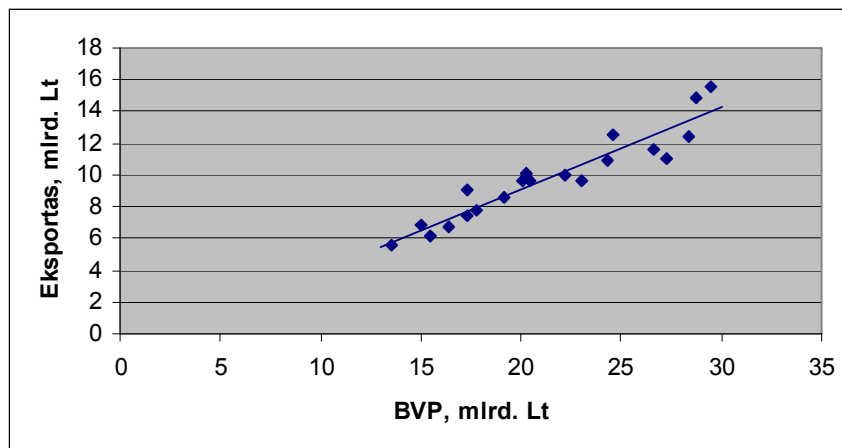
Šios lygties regresijos koeficientai a_0 ir a_1 randami naudojantis EXCEL funkcija INTERCEPT (koeficientui a_0) ir SLOPE (koeficientui a_1):

$$a_0 = -1,2969$$

$$a_1 = 0,5196.$$

Taigi bendra eksporto ir BVP priklausomybės lygtis:

$$y = -1,3 + 0,52x, \text{ kurios grafinis vaizdas pateiktas 19 pav.:}$$

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

19 pav. Eksporto priklausomybė nuo BVP

Lygties adekvatumui įvertinti reikalingos regresijos dispersijos S_{reg}^2 ir likutinė dispersijos S_{lik}^2 reikšmių santykis. Šių dydžių reikšmės gaunamos atliekant skaičiavimus 6 lentelėje:

6 lentelė. Eksporto priklausomybės nuo BVP adekvatumo vertinimas

		Eksportas, mlrd.Lt (y)	BVP, mlrd. Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	2004K1	5,520812	13,524311	5,731389166	0,044342743	16,62613
2	2004K2	6,114965	15,478355	6,746869019	0,399302183	9,376062
3	2004K3	6,733170	16,36504	7,207662508	0,225142761	6,76646
4	2004K4	7,450208	17,330143	7,709208354	0,067081287	4,408724
5	2005K1	6,820187	15,057675	6,528249548	0,085227534	10,7627
6	2005K2	7,795162	17,736007	7,920128229	0,015616533	3,567476
7	2005K3	8,561954	19,145614	8,652674429	0,008230124	1,336868
8	2005K4	9,589948	20,121067	9,159598976	0,185200369	0,421598
9	2006K1	9,074904	17,335285	7,711880555	1,857832367	4,39751
10	2006K2	10,135027	20,250705	9,226969402	0,82456842	0,338649
11	2006K3	10,026454	22,205947	10,24307183	0,046923199	0,188501
12	2006K4	9,651949	23,000864	10,65617522	1,008470905	0,717868
13	2007K1	9,654878	20,468802	9,340310304	0,098952521	0,219581
14	2007K2	10,941983	24,338619	11,35138129	0,167607288	2,379235
15	2007K3	11,562609	26,625564	12,53986352	0,955027376	7,458137
16	2007K4	11,032911	27,236132	12,85716421	3,327901588	9,291887
17	2008K1	12,559143	24,636169	11,50601242	1,109083808	2,880175
18	2008K2	14,912890	28,697804	13,61676761	1,67993222	14,49982
19	2008K3	15,560744	29,478466	14,02246294	2,366308616	17,75407
20	2008K4	12,478194	28,377384	13,45025137	0,944894753	13,25941

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Čia: vidurkis $\bar{y} = 9,81$.

$$S_{regr}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - y_i)^2}{m} = 126,6509; \text{ (žr. (8) formulę)}$$

$$S_{lik}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - y_i)^2}{n-2} = 0,8565; \text{ (žr. (9) formulę)}$$

$$F = \frac{S_{reg}^2}{S_{lik}^2} = \frac{126,6509}{0,8565} = 147,86; \text{ (žr. (10) formulę)}$$

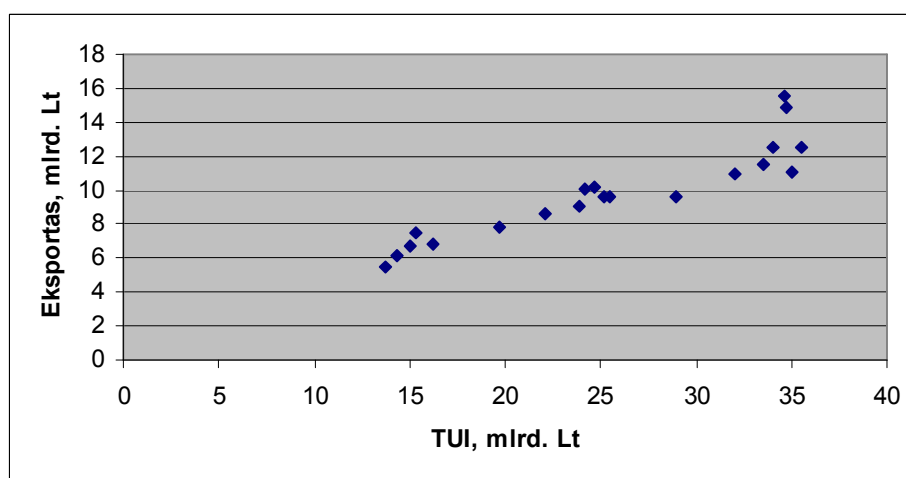
Dispersijų santykis F lyginamas su kritine reikšme $F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$:

$$F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr} = 4,414$$

Kadangi $F = 147,86 \geq F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr} = 4,414$, galima daryti išvadą apie regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai, vadinasi eksporto srautas priklauso nuo šalies BVP.

Eksportas ir tiesioginės užsienio investicijos.

Pagal analogišką skaičiavimo metodiką, atliekama eksporto ir TUI regresinė analizė. Šių dydžių ketvirtinės 2004 - 2008 m. reikšmės pateikiamos 7 lentelėje, o koreliacinis laukas pavaizduotas 20 pav.:

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

20 pav. Eksporto ir TUI koreliacinis laukas

Iš duomenų matyti, jog eksporto ir TUI srautus siejo tiesinė teigiama priklausomybė. Tiesinės regresijos koeficiento ir jo reikšmingumo kriterijai pateikiami žemiau:

Koreliacijos koeficientas r	Statistika t	t_{kr}
0,9219	10,0955	2,1009

Kadangi $t > t_{kr}$, galima tvirtinti, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas.

Toliau pateikiami tiesinės lygties pavidalas bei jos koeficientai:

Koeficientas a_0	Koeficientas a_1	Lygtis
1,6194	0,3223	$y=1,62+0,32x$

Lygties adekvatumui įvertinti pateikiami kriterijų skaičiavimai (žr. 7 lentelę):

7 lentelė. Eksporto priklausomybės nuo TUI adekvatumo vertinimas

Eil. Nr.	Laikotarpis	Eksportas, mlrd.Lt (y)	TUI, mlrd. Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	2004K1	5,520812	13,699414	6,034994	0,264383	14,242404
2	2004K2	6,114965	14,363865	6,249160	0,018008	12,671783
3	2004K3	6,733170	14,977683	6,447006	0,081890	11,302362
4	2004K4	7,450208	15,365670	6,572062	0,771140	43,192000
5	2005K1	6,820187	16,192560	6,838586	0,000339	8,822794
6	2005K2	7,795162	19,743919	7,983262	0,035381	3,332972
7	2005K3	8,561954	22,068799	8,732618	0,029126	1,158392
8	2005K4	9,589948	25,513702	9,842981	0,064026	0,001161
9	2006K1	9,074904	23,895800	9,321498	0,060809	0,237565
10	2006K2	10,135027	24,669255	9,570799	0,318354	0,056694
11	2006K3	10,026454	24,186886	9,415321	0,373484	0,154908
12	2006K4	9,651949	25,200157	9,741919	0,008095	0,004487
13	2007K1	9,654878	28,924600	10,942384	1,657672	1,284775
14	2007K2	10,941983	31,997035	11,932693	0,981506	4,510475
15	2007K3	11,562609	33,517806	12,422868	0,740047	6,832806
16	2007K4	11,032911	35,002972	12,901568	3,491880	9,564566
17	2008K1	12,559143	35,503940	13,063040	0,253912	10,589398
18	2008K2	14,912890	34,746300	12,818837	4,385056	9,059694
19	2008K3	15,560744	34,592800	12,769361	7,791820	8,764302
20	2008K4	12,478194	33,996420	12,577135	0,009789	7,663102

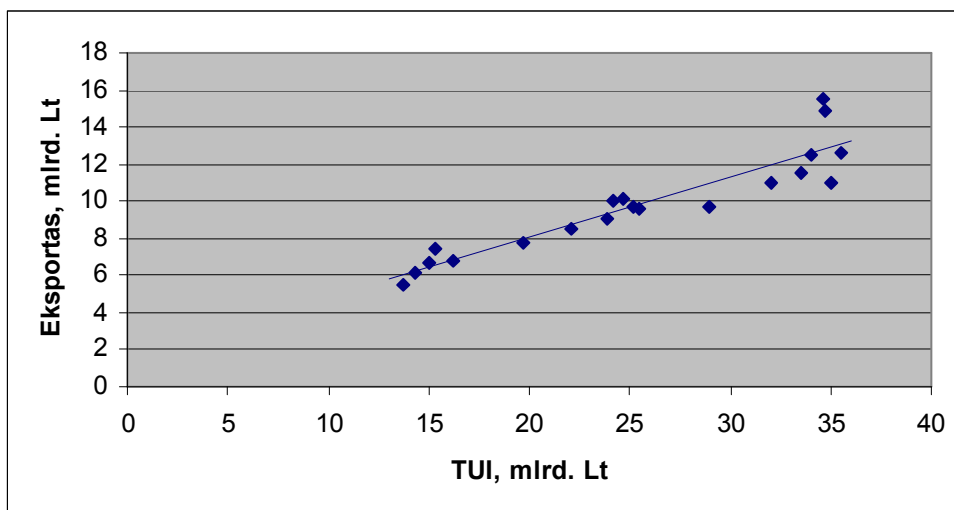
Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Gaunami tokie adekvatumo vertinimo kriterijai:

Vidurkis	9,8089
Regresijos dispersija	153,4466
Likutinė dispersija	1,1854
Dispersijų santykis F	129,4501
Kritinė reikšmė F_{kr}	4,4139

Kadangi $F > F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$, galima daryti išvadą apie lygties adekvatumą statistiniams duomenims.

Pateikiamas grafinis lygties koreliacinio lauko pavidalas (žr. 21 pav.).

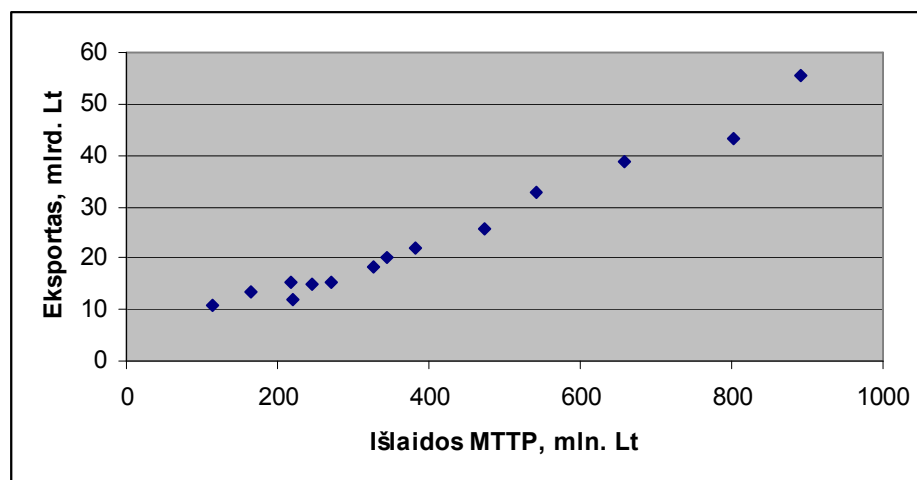

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

21 pav. Eksporto priklausomybė nuo TUI

Eksportas ir išlaidos mokslo ir technologijų plėtrai.

Siekiant atlikti Lietuvos eksporto ir MTTP išlaidų regresinę analizę, buvo pasirinkti 1995 - 2008 m. metiniai duomenys, kadangi ketvirtinių duomenų statistikos departamentas neteikia. Koreliacinis eksporto ir importo laukas pateikiamas 22 pav.:

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

22 pav. Eksporto ir išlaidų MTTP koreliacinis laukas

Matyti, jog eksporto ir išlaidų MTTP srautus siejo tiesinė teigiama priklausomybė. Tiesinės regresijos koeficiento ir jo reikšmingumo kriterijai pateikiami žemiau:

Koreliacijos koeficientas r	Statistika t	t_{kr}
0,9871	21,3920	2,1788

Kadangi $t > t_{kr}$, galima tvirtinti, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas.

Toliau pateikiami tiesinės lygties pavidalas bei jos koeficientai:

Koeficientas a_0	Koeficientas a_1	Lygtis
1,7208	0,0557	$y=1,72+0,06x$

Lygties adekvatumui įvertinti pateikiami dispersijų adekvatumo kriterijų skaičiavimai (žr. 8 lentelę):

8 lentelė. Eksporto ir išlaidų MTTP adekvatumo vertinimas

		Eksportas, mlrd. Lt (y)	Išlaidos MTTP, mln. Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	1995	10,82	114,90	8,12	7,30	258,44
2	1996	13,42	164,90	10,90	6,34	176,68
3	1997	15,44	217,20	13,81	2,64	107,74
4	1998	14,84	244,50	15,33	0,24	78,50
5	1999	12,02	220,30	13,99	3,89	104,19
6	2000	15,24	269,90	16,75	2,28	55,44
7	2001	18,33	326,80	19,92	2,51	18,30
8	2002	20,29	344,70	20,91	0,39	10,76
9	2003	22,15	381,80	22,98	0,70	1,48
10	2004	25,82	472,70	28,04	4,93	14,79
11	2005	32,77	542,00	31,90	0,75	59,37
12	2006	38,89	657,80	38,35	0,29	200,30
13	2007	43,19	803,10	46,44	10,53	494,75
14	2008	55,51	890,10	51,28	17,89	733,71

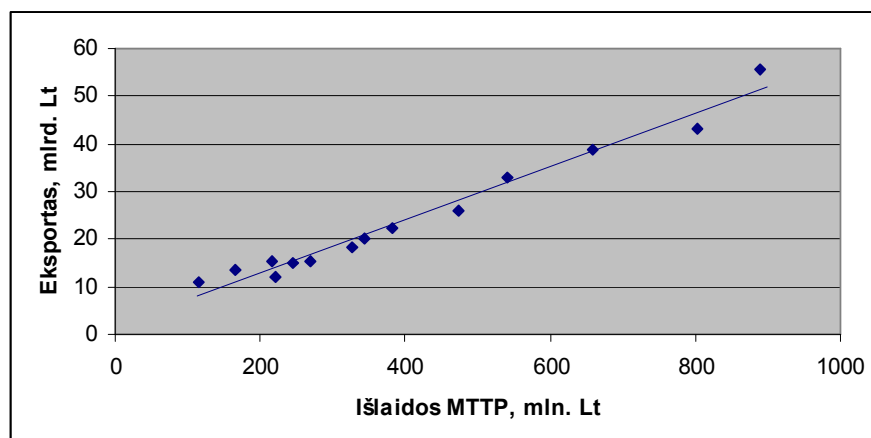
Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Gaunami tokie adekvatumo vertinimo kriterijai:

Vidurkis	24,1943
Regresijos dispersija	2314,4288
Likutinė dispersija	5,0575
Dispersijų santykis F	457,6188
Kritinė reikšmė F_{kr}	4,7472

Kadangi $F > F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$, galima daryti išvadą apie lygties adekvatumą statistiniams duomenims.

Grafinis koreliacinio lauko ir lygties pavidalas pateikiamas (23 pav.):

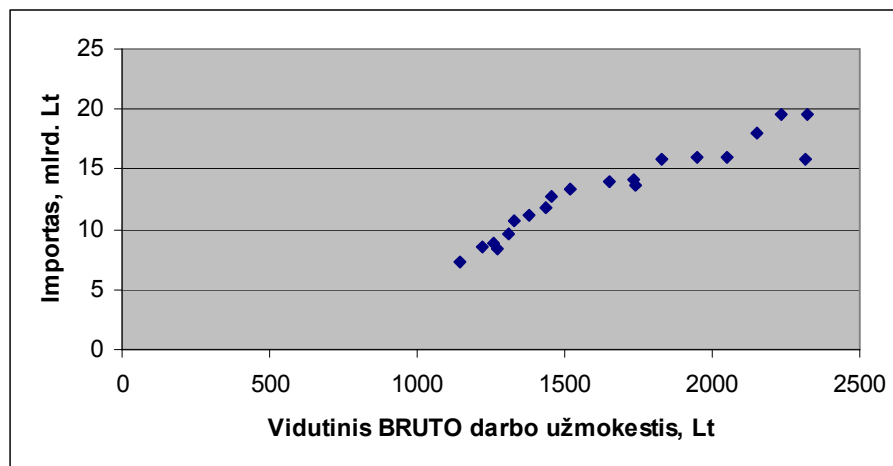

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

23 pav. Eksporto priklausomybė nuo išlaidų MTTP

Importas ir darbo užmokestis.

Atliekant 2004 - 2008 m. importo srautų ir darbo užmokesčio regresinę analizę, daroma prielaida, jog importo srautams turėjo įtakos vidutinis gyventojų darbo užmokestis. Koreliacinis šių dviejų dydžių laukas pateikiamas 24 pav.:

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

24 pav. Importo ir darbo užmokesčio koreliacinis laukas

Iš šio paveikslo matyti, jog importo ir vidutinio darbo užmokesčio srautus siejo tiesinė teigiama priklausomybė. Tiesinės regresijos koeficiento ir jo reikšmingumo kriterijai pateikiami žemiau:

Koreliacijos koeficientas r	Statistika t	t_{kr}
0,9509	13,0375	2,101

Kadangi $t > t_{kr}$, galima tvirtinti, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas.

Toliau pateikiami tiesinės lygties pavidalas bei jos koeficientai:

Koeficientas a_0	Koeficientas a_1	Lygtis
-1,6448	0,008953	$y = -1,64 + 0,01x$

Lygties adekvatumui įvertinti pateikiami dispersijų reikšmės ir lygties adekvatumo kriterijų skaičiavimai (žr .9 lentelę):

Vidurkis	13,266
Regresijos dispersija	233,185
Likutinė dispersija	1,3718
Dispersijų santykis F	169,9788
Kritinė reikšmė F_{kr}	4,4139

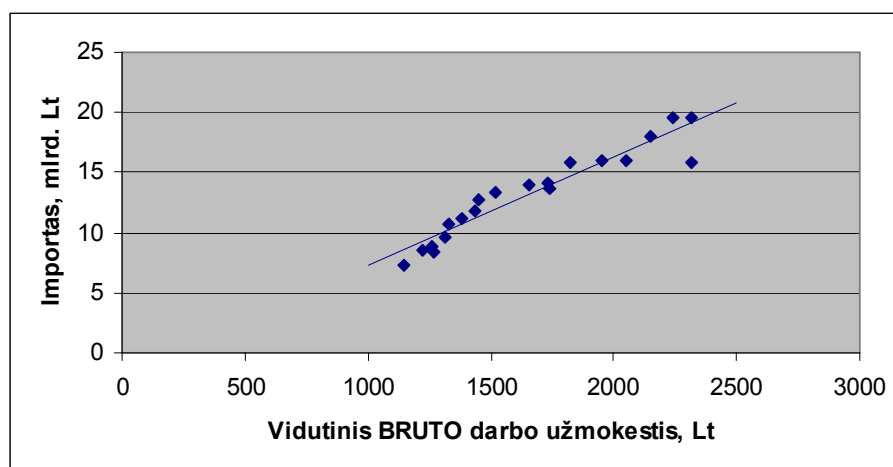
Kadangi $F > F_{\alpha, \nu_1, \nu_2}^{kr}$, galima daryti išvadą apie lygties adekvatumą statistiniams duomenims.

9 lentelė. Importo ir vidutinio darbo užmokesčio adekvatumo vertinimas

Eil. Nr.	Laikotarpis	Importas, mlrd.Lt (y)	Vidutinis mėnesio darbo užmokestis BRUTO, Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	2004K1	7,29	1145,90	8,62	1,75	21,63
2	2004K2	8,55	1222,10	9,30	0,55	15,75
3	2004K3	8,89	1260,80	9,64	0,56	13,12
4	2004K4	9,64	1310,20	10,09	0,20	10,11
5	2005K1	8,43	1269,80	9,72	1,67	12,54
6	2005K2	10,70	1331,50	10,28	0,18	8,94
7	2005K3	11,26	1379,10	10,70	0,31	6,57
8	2005K4	12,76	1453,40	11,37	1,95	3,60
9	2006K1	11,86	1437,00	11,22	0,41	4,18
10	2006K2	13,35	1519,70	11,96	1,93	1,70
11	2006K3	13,93	1653,50	13,16	0,59	0,01
12	2006K4	14,13	1731,30	13,86	0,08	0,35
13	2007K1	13,72	1737,80	13,91	0,04	0,42
14	2007K2	15,87	1826,30	14,71	1,35	2,08
15	2007K3	15,97	1949,80	15,81	0,02	6,49
16	2007K4	15,95	2052,00	16,73	0,60	11,98
17	2008K1	17,99	2151,30	17,62	0,14	18,93
18	2008K2	19,59	2236,80	18,38	1,45	26,18
19	2008K3	19,59	2319,90	19,13	0,21	34,34
20	2008K4	15,85	2319,10	19,12	10,71	34,26

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Grafiškai galima pavaizduoti šią lygtį taip:

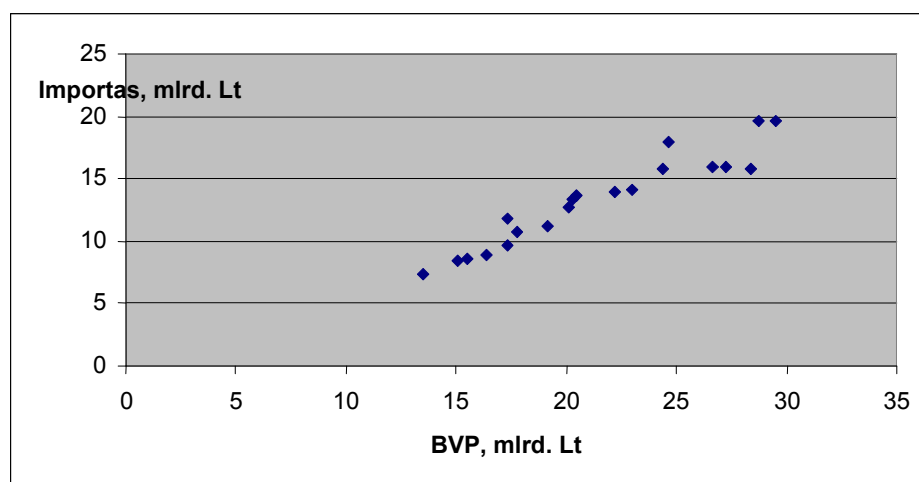

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

25 pav. Importo priklausomybė nuo darbo užmokesčio

Importas ir BVP.

Ieškant importą įtakančių veiksnių, daroma prielaida, jog BVP gali lemti įvežamų į Lietuvą prekių ir paslaugų srautus, kadangi BVP yra šalies ekonominės būklės kriterijus. Kuo didesnis valstybės BVP, tuo labiau ji ekonomiškai stipri ir pajėgi įvykdyti užsienio išipareigojimus. Ieškant priklausomybės tarp importo ir BVP, pateikiamas koreliacinis laukas (žr. 26 pav.):

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

26 pav. Importo ir BVP koreliacinis laukas

Iš paveikslo matyti, jog importą ir BVP siejo tiesinė teigiama priklausomybė. Tiesinės regresijos koeficiento ir jo reikšmingumo kriterijai pateikiami žemiau:

Koreliacijos koeficientas r	Statistika t	t_{kr}
0,9546	13,598	2,101

Kadangi $t > t_{kr}$, galima tvirtinti, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas.

Toliau pateikiami tiesinės lygties pavidalas bei jos koeficientai:

Koeficientas a_0	Koeficientas a_1	Lygtis
-1,862	0,7079	$y=0,71x - 1,86$

Lygties adekvatumui įvertinti pateikiami dispersijų reikšmės ir lygties adekvatumo kriterijų skaičiavimai (žr. 10 lentelę):

Vidurkis	13,266
Regresijos dispersija	235
Likutinė dispersija	1,271
Dispersijų santykis F	184,918
Kritinė reikšmė F_{kr}	4,4139

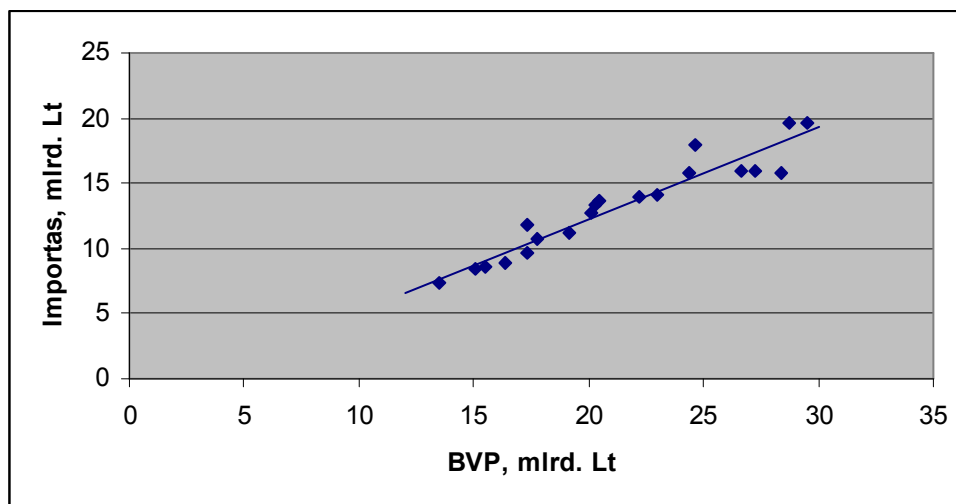
Kadangi $F > F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$, galima daryti išvadą apie lygties adekvatumą statistiniams duomenims.

10 lentelė. Importo ir BVP adekvatumo vertinimas

Eil. Nr.	Laikotarpis	Importas, mlrd.Lt (y)	BVP, mlrd. Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	2004K1	7,2916483	13,5243	7,711735087	0,176472908	30,8498454
2	2004K2	8,5532833	15,4784	9,094989156	0,293445234	17,39732145
3	2004K3	8,8944221	16,3650	9,722667261	0,685990046	12,5551984
4	2004K4	9,6442718	17,3301	10,40585692	0,580011893	8,180411581
5	2005K1	8,4323928	15,0577	8,797192729	0,133078988	19,9702277
6	2005K2	10,698008	17,7360	10,6931652	2,34527E-05	6,619472717
7	2005K3	11,2572189	19,1456	11,69101613	0,188180038	2,480570407
8	2005K4	12,7642782	20,1211	12,38153248	0,146494285	0,782280668
9	2006K1	11,8605397	17,3353	10,4094969	2,105525194	8,159603079
10	2006K2	13,3528101	20,2507	12,47330231	0,773533945	0,628367718
11	2006K3	13,9288313	22,2059	13,85740444	0,005101796	0,349760631
12	2006K4	14,1324064	23,0009	14,42012062	0,082779472	1,331997174
13	2007K1	13,716008	20,4688	12,62769165	1,184432469	0,407436012
14	2007K2	15,8675672	24,3386	15,36710802	0,250459391	4,414659953
15	2007K3	15,9675461	26,6256	16,98602038	1,037289852	13,83856053
16	2007K4	15,9523963	27,2361	17,41823719	2,148689514	17,24108365
17	2008K1	17,9860987	24,6362	15,57774158	5,800184008	5,34415469
18	2008K2	19,58654	28,6978	18,45294457	1,285038606	26,90440639
19	2008K3	19,5867838	29,4785	19,00556973	0,337809793	32,94267449
20	2008K4	15,846925	28,3774	18,22612149	5,660575947	24,60281712

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Grafiškai importo ir BVP priklausomybės lygtis pavaizduojama taip:

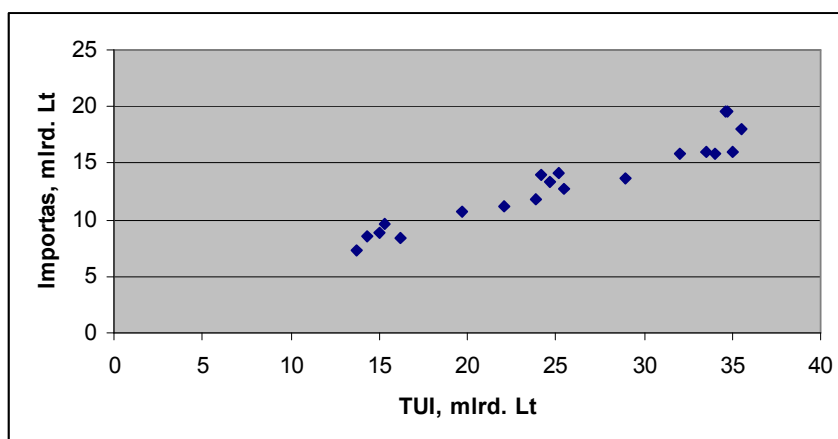

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

27 pav. Importo priklausomybė nuo BVP

Importas ir TUI

Importo ir TUI srautų koreliacinis laukas pateikiamas 28 pav.:

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

28 pav. Importo ir TUI koreliacinis laukas

Iš paveikslėlio matyti, jog importą su TUI siejo tiesinė priklausomybė. Tiesinės regresijos koeficiento ir jo reikšmingumo kriterijai pateikiami žemiau:

Koreliacijos koeficientas r	Statistika t	t_{kr}
0,957	14,06	2,101

Kadangi $t > t_{kr}$, galima tvirtinti, jog koreliacijos koeficientas reikšmingas.

Toliau pateikiami tiesinės lygties pavidalas bei jos koeficientai:

Koeficientas a_0	Koeficientas a_1	Lygtis
1,807	0,451	$y=1,81+ 0,45x$

Lygties adekvatumui įvertinti pateikiami kriterijų skaičiavimai (žr. 11 lentelę):

11 lentelė. Importo ir TUI adekvatumo vertinimas

Eil. Nr.	Laikotarpis	Importas, mlrd.Lt (y)	TUI, mlrd. Lt (x)	$\hat{y}_i$	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
1	2004K1	7,2916483	13,699414	7,985644824	0,481631	31,30171
2	2004K2	8,5532833	14,363865	8,285300929	0,071815	28,03848
3	2004K3	8,8944221	14,977683	8,562122412	0,110423	25,18349
4	2004K4	9,6442718	15,365670	8,737097954	0,822964	23,45795
5	2005K1	8,4323928	16,192560	9,110011286	0,459167	19,98472
6	2005K2	10,698008	19,743919	10,71161382	0,000185	8,230154
7	2005K3	11,2572189	22,068799	11,76009518	0,252885	3,313649
8	2005K4	12,7642782	25,513702	13,31368787	0,301851	0,071156
9	2006K1	11,8605397	23,895800	12,58404157	0,523455	0,992806
10	2006K2	13,3528101	24,669255	12,93285663	0,176361	0,419362
11	2006K3	13,9288313	24,186886	12,71531641	1,472618	0,748436
12	2006K4	14,1324064	25,200157	13,1722844	0,921834	0,16659
13	2007K1	13,716008	28,924600	14,85194488	1,290353	1,616729
14	2007K2	15,8675672	31,997035	16,23756084	0,136895	7,0603
15	2007K3	15,9675461	33,517806	16,9234027	0,913662	11,17541
16	2007K4	15,9523963	35,002972	17,59318732	2,692195	16,10215
17	2008K1	17,9860987	35,503940	17,81911537	0,027883	17,96638
18	2008K2	19,58654	34,746300	17,47743261	4,448334	15,18656
19	2008K3	19,5867838	34,592800	17,40820672	4,746198	14,65181
20	2008K4	15,846925	33,996420	17,13924948	1,670103	12,66514

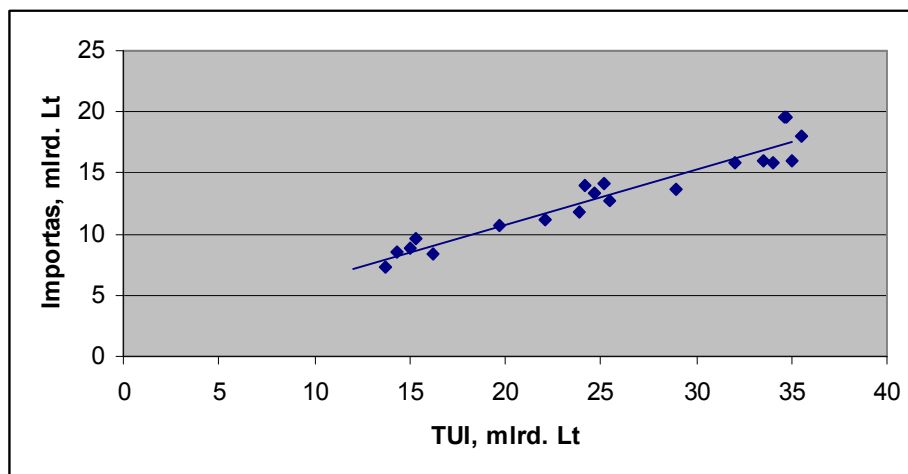
Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

Adekvatumo kriterijai:

Vidurkis	13,58
Regresijos dispersija	238,333
Likutinė dispersija	1,196
Dispersijų santykis F	199,342
Kritinė reikšmė F_{kr}	4,4139

Kadangi $F > F_{\alpha, v_1, v_2}^{kr}$, galima daryti išvadą apie lygties adekvatumą statistiniams duomenims.

Grafiškai importo ir TUI priklausomybės tiesė pavaizduojama taip:

Šaltinis: Sudarta pagal Statistikos departamento duomenis, 2009

29 pav. Importo ir TUI priklausomybė

Atlikus Lietuvos užsienio prekybos koreliacinę regresinę analizę siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai galėjo sąlygoti įvežamų ir išvežamų prekių ir paslaugų srautus, pasitvirtino prielaidos, jog eksportą įtakojo šalies bendrasis vidaus produktas, tiesioginių užsienio investicijų srautai, išlaidos mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrai. Importą sąlygojo taip pat bendrasis vidaus produktas, tiesioginės užsienio investicijos ir vidutinis gyventojų mėnesinis darbo užmokestis.

3.2 Užsienio prekybos efektyvumo vertinimas

Užsienio prekybos efektyvumo vertinimui nustatyti naudojami įvairūs statistiniai rodikliai. Vienas iš svarbesnių indeksų yra „prekybos sąlygų“ rodiklis, kuris įvertina užsienio prekybos naudą valstybei. Bendriausiu atveju šio rodiklio didėjimas (prekybos sąlygų pagerėjimas) rodo šalies prekybos sąlygų ir ekonominės būklės gerėjimą, žmonių gyvenimo lygio kilimą, o jo sumažėjimas (prekybos sąlygų pablogėjimas) – ūkio ir gyvenimo lygio kitimo tendencijas. Jeigu tam tikros šalies eksporto prekių kainos tarptautinėje rinkoje didėja palyginus su importuojama į šią valstybę produkcija, vadinasi, valstybė už eksportuotas prekes vienetai gali įsigyti daugiau importuojamų

produktų. Taigi valstybė iš užsienio prekybos gauna atitinkamai didesnę naudą. „Prekybos sąlygų“ rodiklis atspindi šalies eksporto ir importo kainų indeksų santykį.

Prekybos sąlygų pokytis priklauso nuo paklausos svyravimų vietinėje ir tarptautinėje rinkoje, nuo gamybos sąlygų pokyčių ir atskirų prekių rinkų monopolizavimo lygio. Prekybos sąlygų pokyčių iš dalies galima apibūdinti valstybės santykinę būklę pasaulinėje prekybos rinkoje. Šio rodiklio kaita dalinai paaiškina konkrečios valstybės padėtį prekybos partnerių kontekste.

Reikėtų atkreipti dėmesį, jog naudą, kurią iš šios užsienio prekybos gauna valstybė, kainos tik sąlyginai apibrėžia, kadangi be jos dar yra svarbūs eksporto ir importo dydžiai. Todėl apie šalies gerovės pokyčius ne visada galima spręsti remiantis vien tik „prekybos sąlygų“ indekso pokyčiu. Pavyzdžiui, jei dėl gamybos efektyvumo padidėjimo valstybei pavyko sumažinti eksporto kainas, tai esant pakankamai elastingai paklausai pasaulinėje rinkoje šalis gali išplėsti savo eksporto apimtį ir dėl to gauti didesnę užsienio prekybos naudą, nors prekių kainos nulemtos prekybos sąlygos ir pablogėjo. Todėl šio rodiklio nederėtų vienareikšmiškai vertinti kaip užsienio prekybos efektyvumą įtakojantį veiksnį (Bivainis ir kt., 1999, Patalavičius, Žiaunys, 2001).

Nagrinėjant 2004 - 2008 m. Lietuvos užsienio prekybos efektyvumą remiantis „prekybos sąlygų indeksu“ naudojama Statistikos departamento pateikti eksportuotų ir importuotų prekių kainų indeksai, t. y. šių indeksų santykis. Iki 2006 m. buvo taikoma šiek tiek kitokia indeksų skaičiavimo metodika, tačiau lyginant šių eksporto ir importo prekių kainų indeksų santykį galima nuspręsti apie užsienio prekybos sąlygos pokyčius. 2000 - 2005 m. „prekybos sąlygų“ indeksui skaičiuoti taikomi eksportuojamų ir importuojamų prekių vieneto vertės indeksai, o 2006 - 2008 m. pateikiami eksportuotų ir importuotų prekių kainų indeksai. Šie indeksai pateikiami 12 lentelėje:

12 lentelė. Lietuvos eksporto ir importo kainų indeksai 2000 - 2008 m.

	Eksporto indeksai	Importo indeksai
2000	106,4	105,2
2001	97,3	96,7
2002	95	95,1
2003	98,7	97,1
2004	104,1	98,9
2005	110,2	109
2006	105	108
2007	111,1	113,2
2008	125,8	123,3

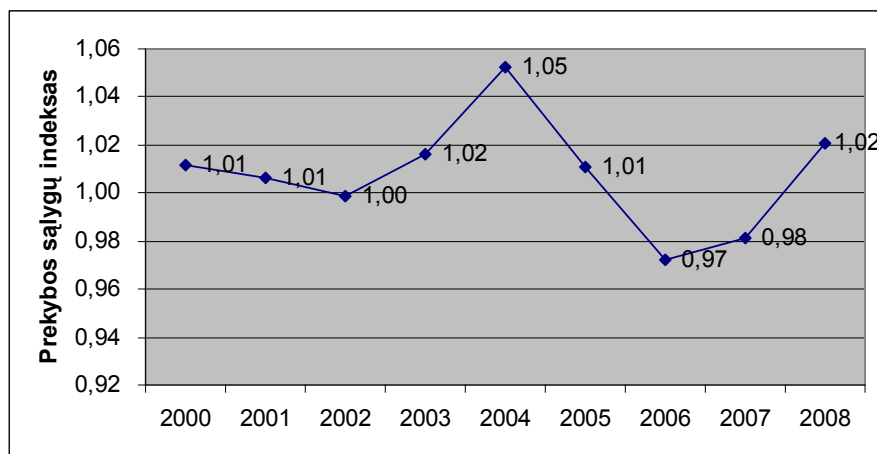
Šaltinis: Lietuvos statistikos metraščiai, 2004 - 2008 m.

Kaip matyti iš lentelės duomenų, viso nagrinėjamo laikotarpio metu eksportuojamų ir importuojamų prekių kainų indeksai buvo netolygūs; išryškėjo tiek augimo, tiek kritimo tendencijos. 2000 m. vidutiniai metiniai eksporto ir importo prekių vieneto vertės indeksai buvo gana aukšti; tai

rodo, jog palyginus su 1999 m. kainos išaugo gana ženkliai tiek eksporto, tiek importo srityje. Vėlesniais metais šis rodiklis palaipsniui krito žemyn, kol nuo 2003 m. vėl pasižymėjo augimo tendencijomis. Tokių kainų augimą galima sieti su artėjančia naryste ES, kuomet besiruošiant stoti į šią zoną buvo įgyvendinami reikalavimai Lietuvos ekonomikai. Taigi dėl gerėjančių gyvenimo sąlygų, augančio darbo užmokesčio išaugo ir produktų kainos. Pastebima dar viena ryški tendencija, jog eksportuojamų prekių kainos augdavo sparčiau nei importuojamų, galbūt ši priežastis buvo viena iš sąlygų, kodėl visais metais Lietuvos importas viršijo eksportą, kadangi brangios lietuviškos prekės nebuvo konkurencingos tarptautinėje rinkoje. Nuo 2006 m. pastebimas netoks spartus kainų augimas, tačiau tai galėjo būti įtakota skirtingų kainų indeksų skaičiavimo metodikos. Nuo 2006 m. pastebimas silpnesnis eksportuojamų kainų augimas palyginus su importuojamomis, tačiau nepaisant to užfiksuotas gana ryškus visų prekių kainų augimas: 2007 m. eksportuojamų prekių kainos išaugo 11,1 % palyginus su 2005 m., o importuojamų – 13,2%, atitinkamai 2008m. – 25,8% ir 23,3%. Taigi galima daryti išvadą, jog narystė ES, artėjimas prie aukštesnių gyvenimo standartų ir reikalavimų ženkliai padidino kainas.

Bendra Lietuvos užsienio prekybos sąlygų kaita per 2000 - 2008 m. buvo nepastovi (žr. 30 pav.). Iki 2006 m. šis rodiklis buvo daugiau nei 1, vadinasi Lietuva galėjo už tą patį eksporto kiekį įsigyti didesnę dalį importuojamų prekių. Nuo 2006 m. šis rodiklis buvo mažesnis už 1, tad valstybė už tą patį eksportuojamų prekių kiekį galėjo įsigyti mažiau importo produkcijos.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos metraščių 2004 - 2008 m. duomenis

30 pav. „Prekybos sąlygų“ kainų indeksų kaita

„Prekybos sąlygų“ indekso didėjimas iki 2004 m. lėmė Lietuvos gyventojų lygio kilimą, ekonomikos augimą. Laikinais nagrinėjamas rodiklis dvejus metus krito, tačiau atsistatęs vėl kilo iki nagrinėjamo laikotarpio pabaigos. Taigi iš šio rodiklio galima sąlyginai spręsti apie netolygią ekonomikos plėtotę, tačiau nereikėtų pamiršti, jog šio rodiklio kaitos vertinti vienareikšmiškai.

3.3 Užsienio prekybos tyrimas apribojimų metodu

Apžvelgus Lietuvos užsienio prekybos statistinių duomenų bazę, atlikus užsienio prekybos rodiklių regresinę analizę bei įvertinus prekybos sąlygų pokyčius, buvo paliestos probleminės šio proceso sritys. Siekiant labiau įsigilinti į Lietuvos užsienio prekybos problemas bei jų sprendimų paiešką, remiantis apribojimų metodu šioje dalyje atliekamas tyrimas. Jo dėka bus išaiškinti svarbiausi sunkumai, su kuriais susiduria Lietuva dalyvaudama tarptautinėje prekyboje bei atrasti problemų sprendimo būdai.

3.3.1 Apribojimų teorijos metodika

Apribojimų teoriją XX a. sukūrė Izraelio fizikas dr. Eliyahu M. Goldrattas, ieškodamas efektyvių metodų vidiniams sudėtingų sistemų prieštaravimams – problemoms – spręsti (Jasinavičius ir kt., 2008) Apribojimų teorija propaguoja sisteminį požiūrį į bet kokias gyvybingas sistemas, veikiančias organizacijas, moko jas vertinti kaip gyvus organizmus, kuriuose visos dalys privalo veikti išvien, jei norima, kad jos ne tik išgyventų, bet ir judėtų užsibrėžtų tikslų link.

Apribojimų teoriją galima suskirstyti į dvi sritis: mąstymo procesus ir konkretų jų pritaikymą. Mąstymo procesų pagrindas – priežasties ir pasekmės dėsniai; tai – loginės diagramos, padedančios paaiškinti intuiciją.

Apribojimų teorija problemų sprendimų siūlo ieškoti ne bandymų, klaidų ir atrankos būdais, ne ginčiais parentais ir ne stiprios valios metodais – ji siūlo pasitelkti loginio mąstymo schemas, kuriomis galima kryptingai ir efektyviai koreguoti mąstymo procesus ir rasti teisingus sprendimus, ypač tais atvejais, kai, norint juos rasti, reikia įvertinti daugiau nei tris veiksnius. Šis metodas ypač gelbsti, jei problemų yra daug, optimalų sprendimą reikia rasti skubiai ir mažiausiomis sąnaudomis, o ne nuolat trumpalaikėmis priemonėmis. Konstruktyvaus mąstymo procesų rezultatai visada parodo, kad kylančios problemos nėra nepriklausomos vienos nuo kitų – jas jungia tvirti priežasčių ir pasekmių saitai. Kol ryšiai tarp priežasčių ir pasekmių nenustatyti, neiškus situacijos vaizdas, negalima greitai rasti optimalių sprendimų. Taigi, analizuojant bet kokios sistemos veiklą, būtina sistemiskai sudaryti aiškia jos problemų grafinę ir loginę schemą, kuri vadinama realios **dabarties medžiu (RDM)**. Būtent RDM parodys priežasties ir pasekmės ryšius, jungiančius visas nagrinėjamoje situacijoje vyraujančias problemas. Kruopščiai sudarius problemų schemą, galima pastebėti, kad vienu metu reikės kovoti ne su daugeliu problemų, o tik su pagrindinėmis – viena ar dviem. Realiame gyvenime ši teorija visada pasitvirtina: viena ar dvi svarbiausios problemos sukelia visas kitas, todėl pastarosios faktiškai yra tik pirmųjų pasekmės arba nepageidaujami simptomai. Tai – neišvengiamos pagrindinių problemų išvestinės. Jas apribojimų teorija siūlo vadinti nepageidaujamomis pasekmėmis. Braižant RDM, nuosekliai dėstant kiekvieną pasekmę virš jos priežasties, grafinės schemos elementai palaipsniui kyla

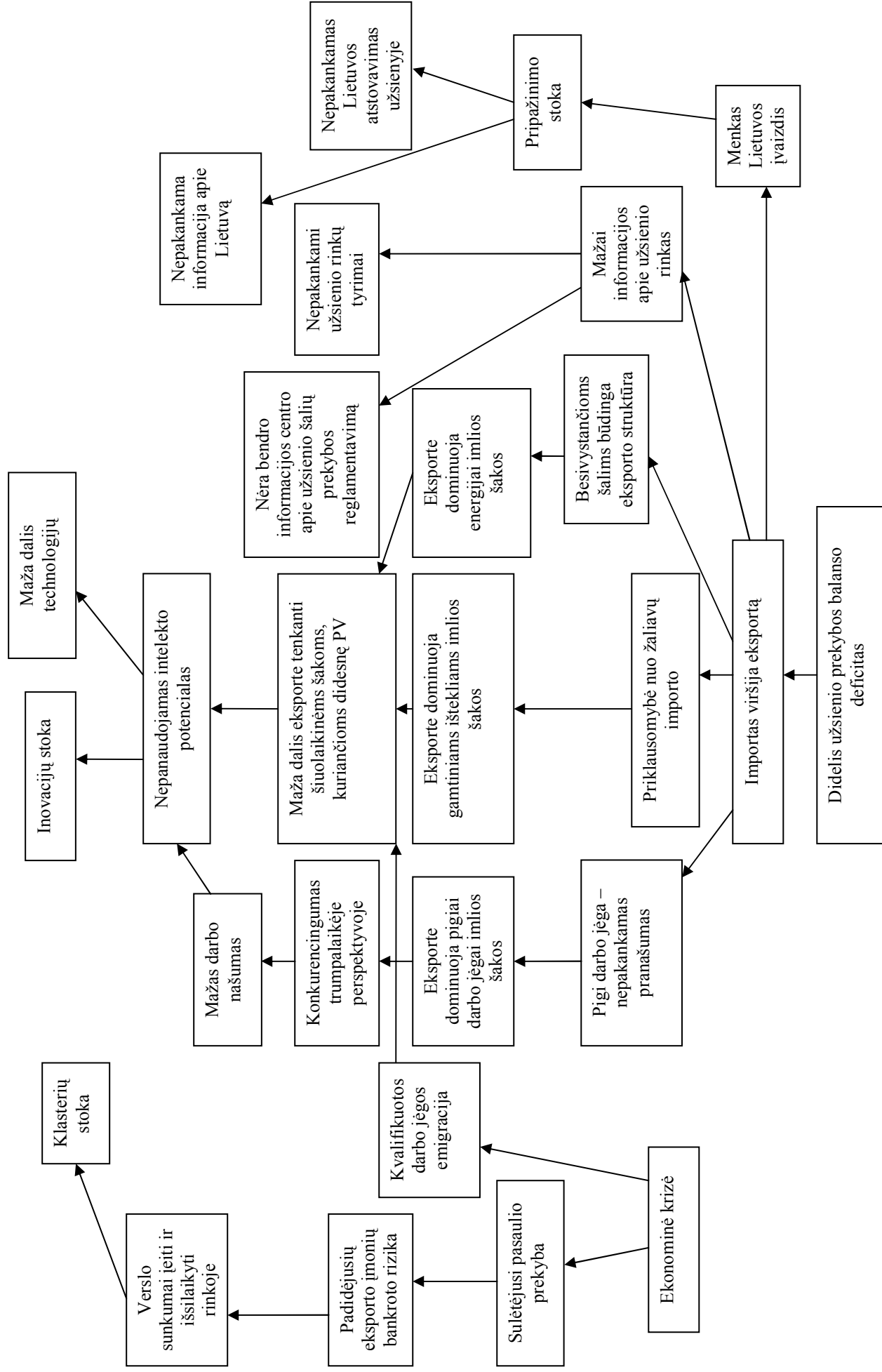
iš apačios į viršų, todėl gautas grafinis rezultatas primena medį ar krūmą, turintį vieną ar dvi šaknis ir iš jų augančias šakas su pošakėmis, šakelėmis ir lapeliais.

Nagrinėjant tokią loginę schemą, tampa akivaizdu, kad siekiant efektyviai paveikti visą sistemą, turimus išteklius pirmiausia racionalu nukreipti į pagrindinę priežastį – šaknį, o ne į jos sukeltus simptomus.

Turint RDM, akivaizdžiai matomos ne tik pačios problemos, bet ir jų seka, rangas, prioritetai, svarbumas ir kt. RDM taikymas – tinkamas metodas, kuriant strategijas, planus, nustatant veiksmų eiliškumą ir prioritetus, norint iš esmės ir efektyviai išspręsti kylančias problemas. Mąstymo procesai pagal apribojimų teorijos metodikas padeda nagrinėti, atskleisti, formuluoti ir perduoti kitiems ne tik objektyvios realybės esmę, bet ir rasti geriausius problemų sprendimo būdus. Nubraižius realios dabarties medį, remiantis juo sudaromas **”Pažangios ateities medis“**, nurodantis problemų sprendimo būdus.

3.3.2 Lietuvos užsienio prekybos „Realios dabarties medis“ ir šakninės kliūtys

Išnagrinėjus Lietuvos užsienio prekybos statistinių duomenų bazę, paaiškėjo, jog pagrindinė problema yra didelis balanso deficitas, taip pat didžiosios eksporto dalies priklausomybė nuo įvežtinių žaliavų bei maža sukuriama pridėtinė vertė. Pasak Lietuvos užsienio prekybos tyrinėtojų (Vilpišauskas, Jakutis, Rudzkis, Kvedaras, Žiaunys, Rimkus, Bernatonytė ir kt.) šis rodiklis pasiekė tokį nepalankų ekonomikai lygį dėl daugelio priežasčių. Problemų ir jų pasekmių priežastinius ryšius vaizduoja „Realios dabarties medis“ (žr. 31 pav.), kuriame pateiktos šakninės kliūtys efektyviai Lietuvos užsienio prekybai:

31 pav. Lietuvos užsienio prekybos „Realios dabarties medis“ ir jo šakninės klijūty

Taigi pagrindinė Lietuvos užsienio prekybos problema yra didelis prekybos balanso deficitas. Ši rodiklį nulemia tai, jog per visą Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpį šalies importo srautai ženkliai viršijo eksporto apimtį. Eksporto smarkaus atsilikimą nuo importo sąlygojo daugybė priežasčių, kurias „Realios dabarties medyje“ galima suskirstyti į keletą šakų:

Priklausomybė nuo žaliavų importo. Lietuvos istorinės aplinkybės – ilgalaikis okupacinis režimas buvusioje Tarybų Sąjungoje – nulėmė šalies priklausomybę nuo jos tuometinio svarbaus prekybos partnerio, Rusijos. Rusija buvo pagrindinė žaliavų tiekėja, tokia išliko ir iki dabar. Kaip buvo pastebėta iš statistinių Lietuvos eksporto ir importo duomenų analizės, pagrindinę tiek įvežamų, tiek išvežamų prekių dalį sudaro mineraliniai produktai. Matoma, jog didžiąją dalį Lietuvos eksporto sudaro gamtiniams ištekliams imlios pramonės šakos, kurių pagrindinis resursų šaltinis ir yra Rusija. Tiekdama gyvybiškai reikalingą žaliavą, ši šalis susaisto Lietuvą tvirtais, tačiau konkurencingumo atžvilgiu nenaudingais priklausomybės ryšiais. Neigiamas šios priklausomybės efektas pasireiškia tuo, jog brangstant importuojamiems gamtiniams ištekliams, auga ir šių produktų eksporto kainos, tad Lietuvai tai neteikia nuolatinio konkurencingumo užsienio prekyboje.

Besivystančioms šalims būdinga eksporto struktūra. Tų pačių istorinių motyvų nulemta kita Lietuvos užsienio prekybai nepalanki aplinkybė – tai besivystančių šalių eksporto struktūra. Tokios šalys skiriasi nuo išsivysčiusių ir pažengusių valstybių tuo, jog pastarosios plėtoja aukštą pridėtinę vertę kuriančių šakų eksportą, skatina aukštųjų technologijų kūrimą, inovacijų diegimą. Lietuvos okupacinis režimas varžė tokias galimybes, trukdė lygiagrečiai kartu su kitomis pažengusiomis valstybėmis plėtotis. Todėl šiandien šalies ekonomika tėra besivystanti su jai būdinga pramonės struktūra, kurioje nedominuoja didelę pridėtinę vertę kuriančios šakos, o aktyviai veikia su išsivysčiusiomis šalimis nekonkurencingos energijai imlios sritys.

Pigi darbo jėga – nepakankamas pranašumas. Lietuva konkurencinėje tarptautinės prekybos kovoje išnaudoja vieną iš savo turimų santykinų pranašumų – pigią darbo jėgą, tačiau šis pranašumas leidžia šaliai konkuruoti su kitomis užsienio šalimis tik trumpalaikėje perspektyvoje. Pigios darbo jėgos panaudojimas tokiose eksporto šakose kaip tekstilė neatneš ilgalaikio ir perspektyvaus dominavimo užsienio rinkose, nes tai neužtikrina pakankamo darbo našumo. Vis sparčiau vykstant globaliniams procesams, Lietuvai vis labiau integruojantis į ES rinką, mažinant išsivysčiusių ir besivystančių šalių skirtumus, šalyje pamažu augs darbo sąnaudos, kartu augs ir produktų savikaina, todėl lietuviškos prekės gali tapti mažiau konkurencingos.

Nepakankamas Lietuvos įvaizdis. Prie Lietuvos užsienio prekybos problematikos prisideda ir kitas sovietinio režimo paliktas neigiamas padarinys – menkas žinios apie šią šalį. Pasitaiko, jog postsovietinės šalys dėl jų buvusios narystės Tarybų Sąjungoje sulaukia kritinio, asimiliuojančio su šia zona, požiūrio į jas. Tačiau tai ne tiek reikšminga neigiama pasekmė, kiek apskritai menkas Lietuvos įvaizdžio kūrimas pasaulinėje rinkoje, dėl kurio šalis nesulaukia pakankamo įvertinimo ir pripažinimo.

Tam sąlygas sudaro neužtektingos informacijos apie Lietuvą platinimas tarptautinėje sferoje, menkas Lietuvos atstovavimas užsienyje.

Mažai informacijos apie užsienio rinkas. Lietuvai kaip mažai atviros rinkos ekonomikai būtina skatinti eksportą, o tam reikia gerai pažinti esamas ir potencialias užsienio rinkas. Tačiau šis procesas dar nėra pakankamai įgyvendintas Lietuvoje. Lietuvoje nėra bendro informacinio centro, kuriame būtų sukaupta visi gamintojams ir eksportuotojams reikalingi duomenys apie prekybą užsienio rinkose: reguliavimo, kokybės, pakavimo, tiekimo, atsiskaitymo ir pan. reglamentavimo.

Ekonominė krizė. Be visų minėtų Lietuvos užsienio prekybos efektyvumą ribojančių veiksnių, kurie buvo senokai išsiskniję, prisidėjo šaliai ypač nuostolinga pasaulio ekonominė ir finansinė krizė, dar labiau pagilinusį nagrinėjamo proceso problematiką. Visų pirma dėl ne tik Lietuvą, bet ir pasaulį apėmusios krizės sumažėjo šalių gamybinis, o tuo pačiu ir prekybinis aktyvumas. Tai ypač smarkiai atsiliepė Lietuvai, priklausančiai nuo užsienio rinkų ir bendradarbiavimo su jomis. Šio sunkmečio metu šaliai daug sunkiau išsilaikyti nei 1999 m. krizės laikotarpiu, kadangi anuomet sulėtėjo NVS šalių prekybą, o Lietuva turėjo dar neužimtų Europos rinkų, kurių krizė nepalietė ir perorientavo savo eksporto srautus į šią zoną. Šiandieninė situacija labiau komplikuoja, kadangi apėmė visą pasaulį. Lietuvos gamintojai laikinai prarado ne tik eksporto rinkas, bet dėl sunkmečio iškilo verslo įmonių bankroto grėsmė. Taigi verslo įmonėms, pagrindinėms šalies eksportuotojoms, be išsilaikymo pasaulinėje rinkoje iškilo dar ir sunkumai apskritai išgyventi vietinėje rinkoje. Be viso to, ekonominė krizė paskatino ir darbo jėgos emigraciją, su kuria prarasta dalis kvalifikuotos darbo jėgos, galinčios kurti aukštą pridėtinę vertę turinčius produktus.

Apibendrinus visas šaknines užsienio prekybos problemas galima išvelgti gilų Lietuvos nekonkurencingą paveldą, įgytą buvusios Tarybų Sąjungoje. Tai yra eksporto priklausomybė nuo žaliavų importo, besivystančioms šalims būdinga pramonės struktūra, mažą pridėtinę vertę kuriančių pramonės šakų dominavimas, nepakankamas intelektualinio potencialo panaudojimas, ribotos žinios apie užsienio prekybos šalis bei jų reglamentus, nesukurtas tinkamas Lietuvos kaip parankios prekybos partnerės įvaizdis. Be šių esminių užsienio prekybos problemų, neigiamą indėlį davė ir pasaulio ekonominė krizė.

3.3.3 Užsienio prekybos tobulinimo „Pažangios ateities medis“

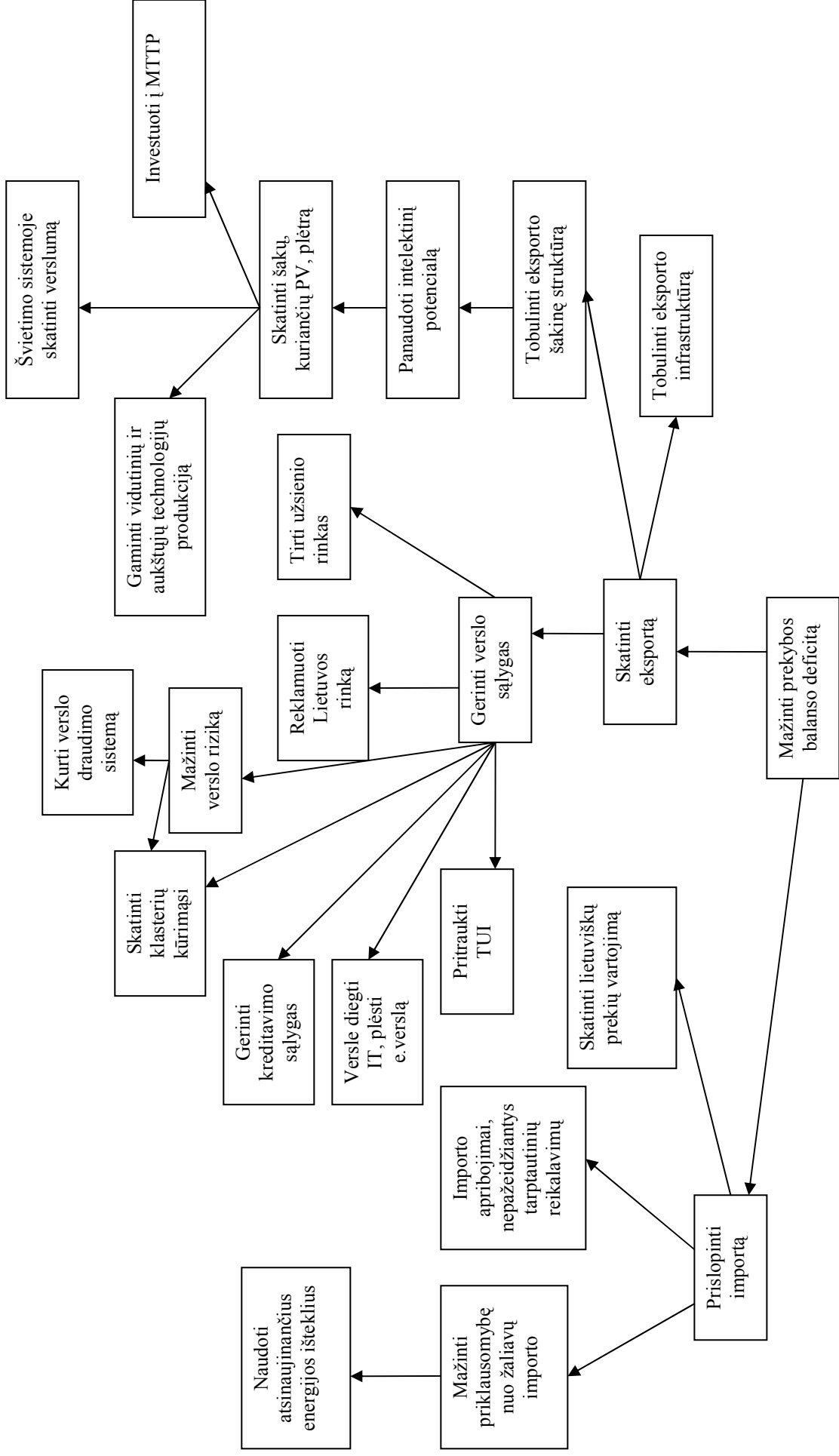
„Realios dabarties medis“ atskleidė pagrindines efektyvios užsienio prekybos kliūtis. Šių šakninių problemų sprendimui, t.y. mažinimui ar visiškam pašalinimui parengtas „Pažangios ateities medis“, pateikiantis siūlymus kaip didinti užsienio prekybos efektyvumą (žr. 32 pav).

Kaip matyti iš grafinio vaizdo medžiagos, pagrindinis siekis yra mažinti prekybos balanso deficitą. Atrodytų šiam tikslui pasiekti reikėtų skatinti eksportą ir mažinti importą, tačiau sprendžiant šalies tarptautinės prekybos santykių gerinimo klausimą, svarbu akcentuoti Lietuvos išvežamų prekių priklausomybę nuo įvežtinių žaliavų. Dėl šios priežasties praktiškai galima viena išeitis – eksporto skatinimas, kadangi tokių didelių importo srautų, įtakojančių žymų prekybos balanso deficitą, mažinimas yra sunkiai įsivaizduojamas. Remiantis „Pažangios ateities medžiu“ šakninių užsienio prekybos problemų sprendimo būdais su detalesniais siūlymais pateikiami Lietuvos eksporto skatinimo programoje (žr. 3.3.4 skyrių).

Importo prislopinimas. Nepaisant didelių importo į Lietuvą srautų su ribotomis jų mažinimo galimybėmis, vis dėl to bent maža dalimi galima prisidėti prie įvežamų prekių paklausos prislopinimo. Kaip viena iš alternatyvų galima pasiremti užsienio šalių patirtimi šiose srityje. Pavyzdžiui, Vokietija yra paskelbusi, jog jos rinka jautriai reaguoja į kainų pokyčius, todėl imasi griežtų antidempingo priemonių, apsaugančių vietinius produktus nuo pigių importuojamų prekių. Tai tokie įėjimo į rinką barjerai kaip kokybės, saugos ir ekologiniai reikalavimai. Siekiant apsaugoti Lietuvos gaminamas prekes nuo importuojamų užsienio, yra galimybė kelti aukštus ekologinius reikalavimus. Pavyzdžiui, šaliai praverstų prekės kokybės ženklas, pagal kurį galėtų reikalauti iš importuotojų atitikti keliamus ekologinius standartus.

Kitas sąlyginis importo slopinimo būdas yra priklausomybės nuo žaliavų importo mažinimas. Racionalus gamtinių išteklių panaudojimas juos taupiai vartojant, nešvaistant galėtų dalinai susiaurinti priklausomybę nuo jų. Kaip importuojamų resursų substitutą galima aktyvinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą. Elektros gamybai naudoti ne mineralinį kurą, o saulės, vėjo, geoterminę, vandens, biomasės energiją. Prie mažesnių naftos vartojimo išteklių prisidėtų ir pasyvesnis jų naudojimas transporte, kurį galima pakeisti ne tiek efektyvesniais, kiek išteklius taupančiais būdais.

Prie lietuviškų vietinių prekių paklausos didinimo prisidėtų žmonių pilietiškumo, sąmoningumo kėlimas bandant juos supažindinti su vietinių, o ne importuojamų prekių vartojimo nauda. Tam tikslui reikalingas visuomenės švietimas, informacijos sklaidimas, publikacijų, neleidžiančių augti importui, sklaidimas. Šis būdas ne daug, bet sąlyginai prisidėtų prie užsienio prekybos problemų sprendimų.

32 pav. Lietuvos užsienio prekybos „Pažangios ateities medis“

3.3.4 Lietuvos eksporto skatinimo programa

Apribojimų metodu sudarius „Pažangios ateities medį“ paaiškėjo, jog svarbiausias užsienio prekybos tobulinimo aspektas yra eksporto skatinimas. Pasinaudojus šio metodo atrastais problemų sprendimo būdais pateikiama Lietuvos eksporto skatinimo programa. Šioje programoje pateikiamos svarbiausios priemonės, kurių dėka galima padidinti prekybos efektyvumą.

Verslo sąlygų tobulinimas. Verslininkai yra ta ekonomikos grandis, kuri, daugiausiai sukurdamą pridėtinę vertę, teikia didžiausią naudą šalies ūkiui ir gyventojams. Gamintojai, kurie eksportuoja savo produkciją į užsienio rinkas, smarkiai prisideda prie bendrojo vidaus produkto vertės didėjimo. Todėl palankių sąlygų verslo plėtrai Lietuvoje sudarymas yra viena iš svarbiausių galimybių skatinti eksportą.

Eksporto rinkų plėtra. Lietuva dėl savo palankios geografinės padėties turi neblogų galimybių ne tik išlaikyti esamas eksporto rinkas, bet ir smarkiau plėstis į naujas prekybos zonas. Kaip paaiškėjo iš statistinių duomenų analizės, šiandien didžiausios Lietuvos eksporto partnerės yra Rusija, Latvija, Vokietija, Estija, Lenkija, Prancūzija, Didžioji Britanija, Nyderlandai, todėl reikėtų išlaikyti jau turimus tarptautinius prekybos ryšius su šiomis šalimis. Ekonominė ir finansinė krizė paveikė vienas šalis stipriau, kitas silpniau, todėl Lietuvai svarbu stiprinti savo pozicijas tose rinkose, kurias ekonominis sunkmetis mažiausiai paveikė ir kurios linkusios trumpalaikėje perspektyvoje atsigausti. Savo eksportą šalis turėtų nukreipti į strategiškai artimus jūros regionus – Baltijos, Skandinavijos šalis. Taip pat aktyviau dalyvauti su mažiau populiaromis, bet didelę perkamąją galią turinčiomis rinkomis: Kazachstanas, Užkaukazė, Arabų šalis, Izraelis, JAV, Italija, Balkanų šalis.

Užsienio rinkų tyrimai. Siekiant išlaikyti esamas užsienio prekybos rinkas bei skverbtis į naujas, silpniau pažįstamas zonas, būtina vykdyti šių rinkų tyrimus, domėtis, kokios prekybos sąlygos, reali padėtis, perspektyvios rinkos tose šalyse. Lietuvos eksportuotojams naudingas susistemintos medžiagos apie užsienio rinkas informacijos centras. Pavienė verslininkų tokios informacijos paieška yra brangi ir reikalaujanti nemažai laiko bei pastangų, tad ši priemonė turėtų būti iniciuota ir finansuota valstybės institucijų.

Gerinti Lietuvos įvaizdį. Tinkamas Lietuvos įvaizdis tarptautinėje arenoje reiškia jos patrauklumą esamiems ir potencialiems prekybos partneriams bei užtikrina konkurencingumą. Šiam tikslui pasiekti padeda tokios priemonės kaip patrauklių ir informatyvių interneto tinklapių kūrimas ir jų nuorodų platinimas užsienyje; leidinių, pristatančių lietuviškas konkurencingas prekes, verslo galimybes, transporto paslaugas, publikavimas. Efektyvi šalies reklamos priemonė yra nacionalinio prekės ženklo afišavimas, demonstruojant jį tarptautiniuose suvažiavimuose, bendraujant su užsienio atstovais. Aktyvus Lietuvos verslininkų dalyvavimas tarptautiniuose seminaruose, konferencijose ir

kituose eksporto plėtros, verslo skverbimosi į rinką, internacionalizacijos klausimus nagrinėjančiuose renginiuose, taip pat reikšmingas šalies vardo platinimui.

Lietuvos atstovavimas užsienyje. Aktyvesnis Lietuvos diplomatijos atstovų dalyvavimas užsienio veikloje prisideda prie bendro šalies įvaizdžio kūrimo, partnerystės kontaktų užmezgimo, informacijos apie šalies verslo tendencijas, reikalavimus, perspektyvas teikimo.

TUI pritraukimas. Atlikus Lietuvos užsienio prekybos regresinę analizę paaiškėjo, teigiama tiesioginė eksporto srautų ir TUI priklausomybė, todėl, pasitvirtinus prielaidai apie šių dviejų dydžių ryšį, Lietuvai užsienio prekybos plėtrai svarbus šių investicijų skatinimas ir pritraukimas. TUI dėka didinamas lietuviškų prekių konkurencingumas, padedama sunkmečio sąlygomis pažeidžiamam verslui gyvuoti ir naujoms įmonėms įsilieti į rinką, teikiama pagalba eksporto skatinimui. Siekiant pritraukti TUI į Lietuvą, reikia megzti ryšius su potencialiais investuotojais, intensyviai reklamuoti šalies galimybes, perspektyvias rinkas. Tai padėtų įgyvendinti ne tik Lietuvos atstovavimas užsienyje, bet ir raginimas užsienio atstovus atvykti į šalį susipažinti su turimais pranašumais.

Mažinti verslo riziką. Pasaulio ekonominės krizės kontekste be kitų Lietuvos verslą slegiančių sunkumų iškilio reali bankroto grėsmė. Aktyvumą praradusi pasaulio prekyba, sumažėjusi gamyba, prekybos klientų mokumo problemos skatina mažinti verslo riziką. Vienas iš būdų gerinti verslo aplinką yra eksporto kredito draudimo sistemos sukūrimas dalyvaujant valstybei. Didėjant pirkėjų neatsiskaitymo už prekes tikimybei, valstybė gali išsipareigoti prisiimti riziką už klientų nemokumą apmokėdama jų įsiskolinimą. Kitas rizikos mažinimo būdas yra rinkų diversifikavimas, kuris pagrįstas eksporto zonų praplėtimu siekiant ateityje išvengti neigiamų padarinių, sukeltų išorės krizių. Kaip tokios koncentruotos eksporto rinkos ir priklausomybės nuo jos pavyzdys – Lietuvos glaudūs prekybiniai ryšiai su NVS šalimis XX a., kuomet ištikus 1999 m. Rusijos finansinei krizei Lietuva patyrė didelių nuostolių. Todėl ateityje eksporto rinkų išskaidymas, pvz. skverbimasis į kylančios ekonomikos šalis Artimuosiuose Rytuose, Lotynų Amerikoje turėtų sumažinti verslo riziką.

Skatinti klasterių kūrimąsi. Esant sunkinančioms verslą sąlygoms šiandieninėje ekonomikoje viena iš galimybių sumažinti verslo bankroto riziką bei pagerinti padėtį yra kooperavimasis bendrai veiklai. Keleto krizei jautrių firmų susijungimas ar stambių stiprių įmonių jungimasis į klasterius padėtų išsilaikyti ilgalaikėje perspektyvoje. Valstybė galėtų paskatinti tokią verslininkų iniciatyvą, paremti kooperacijos idėją.

Elektroninio verslo koncepcija. Pasaulio rinkoms dalyvaujant aktyviame globalizacijos procese ir plečiantis eksporto geografijai neišvengiamai susiduriama su vis didesniais valstybes skiriančiais atstumais ir su tuo susijusiais transportavimo, logistikos, atsiskaitymo ir kt. kaštais. Mažinant tokių išlaidų dydį egzistuoja galimybė didelę eksporto procesų dalį perkelti į virtualią erdvę. Elektroninio verslo koncepcija palaipsniui išsivysto Lietuvos rinkoje, tačiau tai nepakankamas verslo galimybių perkėlimas iš realios į virtualią erdvę lygis. Reikėtų nuolat skatinti šią koncepciją, kadangi elektroninio

verslo dėka sutaupoma nemaža dalis ne tik finansinių lėšų, bet ir laiko, didinamas gamybos produktyvumas, auga konkurencingumas. Elektroninė verslininkystė taip pat paskatintų intelektualio potencialo, kuriančio didesnę pridėtinę vertę, panaudojimą. Todėl skatintinas informacinių technologijų diegimas versle.

Gerinti finansines verslo sąlygas. Finansinis klausimas itin svarbus verslo pradžioje siekiant įsitvirtinti rinkoje. Tačiau disponavimas pakankamu lėšų kiekiu yra svarbus ir firmos egzistavimo pagrindas. Todėl finansinio stabilumo firmoms užtikrinimas prisidėtų prie eksporto skatinimo. Viena iš tokių priemonių yra įmonių kreditavimo sąlygų gerinimas.

Eksporto struktūros tobulinimas. Kaip jau buvo išsiaiškinta, Lietuvai būdinga nekonkurencinga besivystančių šalių pramonės struktūra ir iš to sekanti eksporto sudėtis. Todėl bene pagrindinis eksporto skatinimo veiksnys turėtų būti eksporto struktūros keitimas. Svarbiausia, ką reikėtų keisti šioje srityje yra nekonkurencingų, nedideliu darbo našumu pasižyminčių ir mažą pridėtinę vertę kuriančių šakų dominuojamąją poziciją. Palaipsniui reikėtų mažinti tokių šakų sudedamąją eksporto dalį ir siekti augančios aukštą pridėtinę vertę kuriančių išvežamų prekių ir paslaugų dalies, pvz., pažangioji inžinerija, biotechnologija, medicinos paslaugos, informacinės komunikacinės technologijos, mechatronikas, lazerių technologijos, nanotechnologijos.

Intelektu potencialo panaudojimas. Lietuvos santykinis pranašumas tarptautinėje rinkoje yra pigi kvalifikuota darbo jėga, tačiau ilgai daro sąnaudos auga, tad šis pranašumas bus konkurencingas tik trumpalaikėje perspektyvoje. Todėl reikia palaipsniui perorientuoti savo gamybą ne į žaliavoms ir pigiai darbo jėgai imlioms šakoms, o į žiniomis grįstą gamybą. Šių šakų kūrimo Lietuvoje galimybes paskatina užsienio investicijos. Tačiau ekonominės krizės pasekoje įvyko nemenkas „protų nutekėjimas“, todėl galima paskatinti emigravusią kvalifikuotos darbo jėgos išėviją sugrįžti ir prisidėti prie šalies gerovės kūrimo garantuojant jiems palankias darbo sąlygas.

Investuoti į mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrą. Siekiant padidinti Lietuvos eksporte pridėtinę vertę kuriančių šakų dalį, būtina investuoti į MTTP. Šių projektų finansavimas padės kurti diegti inovacijas, gaminti vidutinių ir aukštųjų technologijų produkciją bei didinti pridėtinę vertę.

Verslumo švietimas. Daugelio Lietuvos įmonių specialistai stokoja pakankamų vadybos įgūdžių ir žinių planavimo, organizavimo, prekybos srityse. Todėl svarbu skatinti eksportuojančių įmonių konsultavimą, švietimą, mokymą. Taip pat reikėtų tobulinti švietimo įstaigose rengiamų būsimų vadybininkų ir verslininkų rengimo programas, labiau padėsiančias integruotis jauniems specialistams į verslo rinką.

Tobulinti eksporto infrastruktūrą. Pasirėmus perspektyvių užsienio šalių patirtimi skatinant eksporto plėtotę reikėtų įsteigti daugiau institucijų, besirūpinančių užsienio prekyba, pvz., eksporto bankas, eksporto informacijos centras.

Apibendrinus atliktą Lietuvos užsienio prekybos tyrimą nustatytos 2004 - 2008 m. eksporto ir importo srautų priklausomybių tendencijos, užsienio prekybos efektyvumas ir atrastos šio reiškinio problemos ir sprendimo būdai. Koreliacinė regresinės analizė patvirtino prielaidą, jog Lietuvos eksporto srautai turi tiesioginę priklausomybę su bendruoju vidaus produktu, tiesioginėmis užsienio investicijomis ir išlaidomis mokslo ir technologijų tyrimų plėtrai. Importas priklauso nuo bendrojo vidaus produkto, tiesioginių užsienio investicijų ir vidutinių gyventojų pajamų. Prekybos sąlygų indeksas nustatė užsienio prekybos efektyvumą, nurodydamas, jog užsienio prekybos teikiama nauda Lietuvai buvo ir neigiama, ir teigiama. Apribojimų metodas pateikė šaknines užsienio prekybos problemas, kurių svarbiausia yra užsienio prekybos deficitas. Tai sąlygojo keletas svarbių priežasčių grupių: Lietuvos eksportuojamų prekių gamybos priklausomybė nuo importuojamų žaliavų, postsovietinėms šalims būdinga pramonės ir eksporto struktūra, nepakankamas šalies konkurencingumas stiprių valstybių kontekste, neužtektinas informacijos kiekis apie užsienio šalių prekybos reglamentus. Prie visų šių sąlygų prisidėjo ir ekonominė finansinė pasaulio krizė, pagyvindama Lietuvos užsienio prekybos problematiką. Sprendžiant šias problemas dėl jų kilusias pasekmes pateikiama Lietuvos eksporto skatinimo programa, kurioje raginama keisti šalies eksporto struktūrą, didinti konkurencingumą, kurti didesnę pridėtinę vertę, rinkti reikalingą informaciją apie užsienio prekybos rinkas.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Baigiamajame magistro darbe atlikus tarptautinės prekybos teorinės medžiagos analizę, apžvelgus Lietuvos užsienio prekybos statistinių duomenų bazę ir įvykdžius tyrimą galima daryti išvadas ir teikti tokius siūlymus:

- Tarptautinės prekybos kilmės ir funkcionavimo pagrindus aiškina keletas koncepcijų, kurių svarbiausios yra absoliutaus pranašumo teorija, teigianti, jog valstybė gali sėkmingai dalyvauti užsienio prekybos mainuose turėdama visišką gamybos pranašumą kitų šalių atžvilgiu, kai tuo tarpu santykinio pranašumo teorijos šalininkai tvirtina, jog šalys patiria prekybos teikiamą naudą turėdamos ir santykinį pranašumą.

- Tarptautinės prekybos nauda dalijasi tiek pavieniai vartotojai, turėdami galimybę įsigyti pigesnių, įvairesnio asortimento, geresnės kokybės prekių iš užsienio, tiek gamintojai, praplėsdami savo gaminamos produkcijos realizacijos, pigesnių žaliavų įsigijimo rinkas bei didindami konkurencingumą.

- Užsienio prekybą reguliuoja tam tikros politikos formos. Laisvoji prekyba, nevaržanti eksporto ir importo srautų; protekcionistinė politika, apribojanti šiuos srautus siekiant apsaugoti rinką nuo neigiamų padarinių, tokių kaip dempingas, kai siekiama realizuoti savo produkciją mažesnėmis nei vietinės rinkos kainomis.

- Lietuvos užsienio prekybos politika buvo reguliuojama ir keičiama jau nuo Nepriklausomybės atgavimo laikotarpio pradžios. Esminiai pokyčiai įvyko Lietuvai tapus Pasaulinės Prekybos Organizacijos nare bei po integracijos Europos Sąjungoje. Šie procesai paskatino Lietuvos užsienio prekybos politikos liberalizaciją tarptautinių partnerių atžvilgiu.

- Iki 1999 m. Rusijos finansinės krizės svarbiausi šalies prekybos partneriai buvo NVS rinkos, kurios po sunkmečio perėjo į antrą planą ir pagrindiniai eksporto ir importo srautai teko ES šalims. Iš viso per 1996 - 2003 m. išvežamų ir įvežamų prekių bei paslaugų apimtys išaugo dvigubai: Lietuvos eksportas į NVS krito perpus, o importas – tepaaugo apie 16%, kai tuo tarpu šie srautai su ES kilo daugiau negu dvigubai, nulėmę esminius užsienio prekybos pokyčius. Eksporto ir importo prekinėje struktūroje dominavo mineraliniai produktai, mašinos ir transporto priemonės, lietuviškų prekių gamyboje svarbios buvo maisto ir tekstilės pramonės šakos. Prekybos balansas buvo neigiamas, per 1996 - 2003 m. išaugęs apie 2 kartus.

- 2004 - 2008 m. išryškėjo panašios tendencijos, tačiau pokyčiai buvo didesnių mastų. Eksportas ir importas išaugo dvigubai: įvežimas į NVS – daugiau nei tris kartus, į ES – beveik du kartus, išvežimas atitinkamai daugiau nei pustrėčio ir du kartus. Prekyba su NVS regionu Lietuvai tapus ES nare pagyvėjo, tokiu būdu pagilindama prekybos balanso deficitą, kuris per 2004 - 2008 m. laikotarpį išaugo dvigubai. Eksporto ir importo prekinėje struktūroje dominavo mineraliniai produktai, maisto prekės, mašinos ir įrenginiai.

- Po atliktos statistikos apžvalgos išryškėjo gili Lietuvos užsienio prekybos problema – didelis prekybos balanso deficitas, taip pat mažą pridėtinę vertę kuriančių šakų dominavimas eksporte ir pasitvirtino hipotezė, jog didžioji dalis Lietuvos eksporto priklauso nuo importuojamų žaliavų.

- Pasitvirtino prielaidos, jog Lietuvos eksporto srantai turi tiesioginę priklausomybę su bendruoju vidaus produktu, tiesioginėmis užsienio investicijomis ir išlaidomis mokslo ir technologijų tyrimų plėtrai. Importas priklauso nuo bendrojo vidaus produkto, tiesioginių užsienio investicijų ir vidutinių gyventojų pajamų.

- Užsienio prekybos efektyvumo vertinimo rodiklis nurodė, jog užsienio prekybos teikiama nauda Lietuvai buvo ir neigiama, ir teigiama. Sąlyginai iš jo galima spręsti, jog 2000 - 2008 m. šalies ekonominė būklė gerėjo, žmonių pragyvenimo lygis kilo, išskyrus 2004 - 2006 m. laikmetį, kuomet efektyvumo rodiklis nežymiai smuko.

- Apribojimų metodas pateikė šaknines užsienio prekybos problemas, kurių svarbiausia yra užsienio prekybos deficitas. Tai sąlygojo keletas svarbių priežasčių grupių: Lietuvos eksportuojamų prekių gamybos priklausomybė nuo importuojamų žaliavų, postsovietinėms šalims būdinga pramonės ir eksporto struktūra, nepakankamas šalies konkurencingumas stiprių valstybių kontekste, neužtektinas informacijos apie užsienio šalių prekybos reglamentus, nepakankamas Lietuvos įvaizdžio kūrimas ir pripažinimo bei įvertinimo stoka užsienio rinkose. Prie visų šių sąlygų prisidėjo ir ekonominė finansinė pasaulio krizė, pagyvindama Lietuvos užsienio prekybos problematiką.

- Siekiant sumažinti prekybos balanso deficitą raginama imtis eksporto skatinimo priemonių. Tai galima padaryti gerinant verslo sąlygas šalyje, inicijuojant kooperacijų plėtrą, lengvinant administracinę naštą, kuriant kredito draudimų sistemą, steigiant stambius užsienio verslo informacinius centrus, lengvinant kreditavimo sąlygas, raginant diegti inovacijas pasinaudojant šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis.

- Reikia keisti Lietuvos pramonės ir eksporto struktūrą, pereinant nuo gamtiniams ištekliams ir energijai imlių prekių gamybos bei eksportavimo prie didesnę pridėtinę vertę kuriančių šiuolaikinių aukštųjų technologijų gamybos bei paslaugų teikimo užsienio rinkoms didinimo panaudojant intelektinį potencialą.

- Didinti verslo atstovų vadybos sugebėjimus rengiant konsultacijas, seminarus ir apmokymus siekiant gerinti jų organizacinius, vadybinius, planavimo įgūdžius. Tobulinti švietimo sistemą siekiant įtraukti būsimus Lietuvos verslininkus į aktyvią veiklą užtikrinant jų teorinės bazės sutvirtinimą praktiniu aspektu.

- Mažinti Lietuvos eksporto priklausomybę nuo importuojamų žaliavų naudojant alternatyviuosius energijos atsinaujinančius šaltinius, informuojant visuomenę apie daugiau lietuviškų prekių vartojimo teikiamą naudą bendram šalies užsienio prekybos balansui, pasinaudojant užsienio patirtimi siekiant apriboti importuojamų prekių paklausą šalies viduje.

LITERATŪRA

Mokslinės knygos, monografijos, vadovėliai:

1. **Bagdanavičius J. ir kt.** Ekonomikos terminai ir sąvokos: mokomasis žodynas. – Vilniaus: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1999. – 177 p.
2. **Balaam D. N., Veseth M.** Introduction to international political economy. – New Jersey: Pearson: Prentice Hall, 2005. – 533 p. – ISBN 0-13-129365-6
3. **Bartosevičienė V.** Ekonominė statistika: mokojoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2008. – 108 p. – ISBN 9986-13-918-X
4. **Bernatonytė D.** Tarptautinė prekyba. – Kaunas: Technologija, 2007. – 455 p. – ISBN 9955-25-175-1
5. **Bernatonytė D.** Tarptautinės prekybos pagrindai: mokojoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2004. – 151 p. – ISBN 9955-09-678-0
6. **Bivainis J. ir kt.** Užsienio prekybos analizės metodika. – Vilnius, 1999. – 37 p. – 9986-479-48-7
7. **Carbaugh R. J.** International economics. – Mason (Ohio): Thomson/South – Western, 2008. – 553 p. – ISBN-13: 978-0-324-36342-5
8. **Duden.** Wirtschaft von A bis Z. – Mannheim: Dudenverl, 2005. – 512 p. – ISBN 3-411-70962-6
9. **Dunn R. M. Jr., Mutti J.H.** International economics. – London; New York: Routledge: Taylor & Francis Group, 2000. – 598 p. – ISBN 0-415-20879-3
10. **Ginevičius R. ir kt.** Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje: monografija. – Vilnius: Technika, 2005. – 364 p. – ISBN 9986-05-937-2
11. **Grašytė – Molienė O.** Statistika I: mokojoji knyga. – Vilnius, 2004. – 153 p. – ISBN 9955-497-42-4
12. **Pabedinskaitė A.** Kiekybinių sprendimų metodai: I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas. Mokojoji knyga. – Vilnius: Technika, 2009. – 102 p. – ISBN 978-9986-05-891-5 (39)
13. **Parkin M. et al.** Economics. – Harlow: Pearson: Addison Wesley, 2005. – 833 p. – ISBN 0 321 31264 3
14. **Patalavičius R., Žiaunys H.** Užsienio prekyba: tendencija, efektyvumas ir problemos. – Vilnius, 2001. – 70 p. – 9986-479-71-1
15. **Pearce D. W.** Aiškinamasis ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, 2006. – 755 p. – ISBN 9955-660-28-8
16. **Rakauskienė O. G.** Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): monografija. – Vilnius: MRU leidybos centras, 2006. – 768 p. – ISBN 9955-19-032-9
17. **Startienė G.** Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika, mokėjimai, kreditavimas. Vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2002. – 318 p. – ISBN 9955-09-165-7
18. **Vainienė R.** Ekonomikos terminų žodynas. – Vilnius, 2008. – 325 p. – ISBN 978-9986-16-418-0

19. **Vaitkevičiūtė V.** Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: leidykla „Žodynas“, 2007. – 1168 p. – ISBN 9986-465-75-3

20. **Vilpišauskas R.** Europos Sąjungos vidaus rinka ir Lietuva: integracija ir jos ekonominis poveikis. – Vilnius, 2003. – 141 p. – ISBN 9955-501-51-0

Moksliniai straipsniai, publikacijos, tyrimai, ataskaitos:

21. **Jakutis A. ir kt.** Lietuvos eksporto plėtros veiksnių tyrimai // Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas: Vol XIII, Nr. 4, 2007. http://www.tede.vgtu.lt/upload/ukis_zurn/2007_4_jakutis.pdf [Žiūrėta 2009-11-05]

22. **Jakutis A.** Lietuvos ir užsienio šalių eksportas // Tiltai: Nr. 3, 2006. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1392-3137.N_3_36.PG_41-56/DS.002.0.02.ARTIC [Žiūrėta 2009-11-07]

23. **Jasnavičius R. ir kt.** Efektyviai smulkiojo ir vidutinio verslo veiklai Lietuvoje taikomų šakninių apribojimų nustatymas ir jų įveikimo strategija: taikomasis mokslinis tyrimas / Užsakovas: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija.

<http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/Saknines%20problemos/Saknines%20problemos.pdf> [žiūrėta 2009 09 25]

24. **Jatuliavičienė G. ir kt.** Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai integruotoje Europos Sąjungos rinkoje // Ekonomika, 2007. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/79/77-93.pdf> [žiūrėta 2009-11-03]

25. **Lietuvos užsienio prekybos pokyčių ir plėtros analizė, 2005 m.** http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/prekyba/uzsienio/moksliniai-darbai/doc1/Pokyciai05.doc [žiūrėta 2009-11-03]

26. **Pupeikienė I.** Politiniai veiksniai, įtakoiantys Lietuvos eksporto plėtrą. – Lietuvos Žemės ūkio universitetas. http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2006/ekonomika/Pupeikiene%20Irena.pdf [žiūrėta 2009-11-10]

27. **Rudzkis R., Kvedaras V.** Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai // Pinigų studijos: Nr. 4, 2003. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2003_4/rudzkis.pdf [Žiūrėta 2009-11-02]

28. **Vilkė R., Bernatonytė D.,** Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčiai Europos ekonominės integracijos kontekste. <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-1037.pdf> [žiūrėta 2009-11-03]

29. **Vilpišauskas R.** Lietuvos užsienio prekybos politika ir jos raida: veiksnių analizė // Pinigų studijos: Nr. 3, 2000 rugsėjis, Lietuvos bankas. http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/lietuvos_uzsienio_prekybos_politika_ir_jos_raid_a_veiksniu_analize/1299 [Žiūrėta 2009-11-04]

30. **Zavadzkienė D.** Lietuvos užsienio prekyba ir muitų politika integruojantis į ES. – Lietuvos žemės ūkio universitetas.
http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2005/Finansai/Zavadskiene%20Daiva.htm [Žiūrėta 2009-11-11]
31. **Žiaunys H., Rimkus V.**, Lietuvos užsienio prekybos efektyvumo vertinimas // Pinigų studijos: 1999, Nr. 3, p. 25-38.
- Duomenų šaltiniai:*
32. **Bendras vidaus produktas (BVP).** Požymiai: ketvirtis.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2010101&PLanguage=0> [žiūrėta 2009-11-02]
33. **Derkač O.** Nori mokėti mažiau? Eksportuok!
<http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.full/3cc92920f40c5> [žiūrėta 2009-11-02]
34. **Eksporto plėtros strategija 2009 – 2013 metams.**
http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6480&p_org=205&p_fix=&p_gov= [žiūrėta 2009-11-30]
35. **Eksporto struktūra pagal KPN skyrius, 1996-2003.**
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=397> [žiūrėta 2009-10-15]
36. **Europos Laisvos Prekybos Asociacijos nariai.** <http://www.efta.int/content/about-efta/member-states> [Žiūrėta 2009-11-03]
37. **Importo struktūra pagal KPN skyrius, 1996-2003.**
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=398>
38. **Išlaidos MTTP.** Požymiai: išlaidų sritis, sektorius.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M9030101&PLanguage=0> Vidutinis darbo užmokestis <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024> [žiūrėta 2009-11-06]
39. **Pasaulio Prekybos Organizacijos nariai ir stebėtojai.**
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm [Žiūrėta 2009-11-03]
40. **Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** Lietuvos statistikos metraštis 2004. – Vilnius: 2004. – 661 p. – ISSN 1392-026X
41. **Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** Lietuvos statistikos metraštis 2005. – Vilnius: 2005. – 648 p. – ISSN 1392-026X
42. **Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** Lietuvos statistikos metraštis 2006. – Vilnius: 2006. – 717 p. – ISSN 1392-026X
43. **Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** Lietuvos statistikos metraštis 2007. – Vilnius: 2007. – 695 p. – ISSN 1392-026X

44. **Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** Lietuvos statistikos metraštis 2008. – Vilnius: 2008. – 738 p. – ISSN 1392-026X

45. **Svarbiausi eksporto partneriai 1996-2003.** <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=394>
[žiūrėta 2009-10-15]

46. **Svarbiausi importo partneriai 1996-2003.** <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=395>
[žiūrėta 2009-10-15]

47. **Tiesioginės užsienio investicijos ketvirčio pabaigoje.** Požymiai: ekonominės veiklos rūšis.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2030102&PLanguage=0> [žiūrėta 2009-11-15]

48. **Užsienio prekyba 2004-2008.** <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1122>

49. **Užsienio prekybos balansas 1995-2003.** <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=391> [žiūrėta 2009-10-15]

50. **Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir indeksai.** Požymiai: tipas, sektorius, darbuotojų kategorija, lytis, ketvirtis.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3060301&PLanguage=0> [žiūrėta 2009-11-06]

Jundzilaitė V. Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai po įstojimo į Europos Sąjungą / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. J. Vijeikis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 90 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama Lietuvos ekonomikai reikšminga tema, kurioje įvertinami užsienio prekybos pokyčiai Lietuvos integracijos Europos Sąjungoje kontekste. Pirmoje dalyje teoriniu aspektu aptariama tarptautinės prekybos samprata, pateikiamos pagrindinės koncepcijos, nagrinėjama užsienio prekybos reikšmė ekonomikos procese, analizuojamos tarptautinės prekybos politikos formos. Antroje dalyje atliekama Lietuvos užsienio prekybos statistinių duomenų analizė siekiant įvertinti pagrindinius jų pokyčius Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Trečioje dalyje vykdomas užsienio prekybos tyrimas, kurio metu regresinės analizės metodu nustatomi esminiai eksportą ir importą įtakojantys veiksniai; įvertinami prekybos sąlygų pokyčiai; apribojimų teorijos metodu analizuojamos pagrindinės užsienio prekybos problemos ir jų sprendimo būdai; pateikiama eksporto plėtros programa. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir siūlymai.

Pagrindiniai žodžiai: tarptautinė prekyba, užsienio prekyba, eksportas, importas, pasiūla, paklausa, prekė, produktas, paslauga, gamyba, vartotojas, rinka.

Jundzilaitė V. The changes of foreign trade of Lithuania after entering European Union/Final thesis of public sector of economics. Tutor doc. dr. J. Vijeikis. – Vilnius: Mykolas Romeris University. Faculty of Economics and Finance Management, 2009. – 90 p.

ANOTATION

Significant subject for economics of Lithuania is studied in this final thesis. The changes of foreign trade of Lithuania are evaluated in the context of integration to European Union. In the first part of final thesis the concept and the main conceptions of foreign trade is considered in theoretical aspect. Moreover the signification of foreign trade and the forms of politics of foreign trade are analyzed in the first part as well. In the second part of final thesis the analysis of statistical data of foreign trade of Lithuania is done. The main purpose of this analysis is to evaluate the main changes of foreign trade of Lithuania after entering European Union. In the third part of final thesis the research of foreign trade of Lithuania is made. This research is based on the method of regression analysis. The main factors of import and export are defined; also the changes of circumstances are evaluated by using the method of regression analysis. The main problems of foreign trade are analyzed by using method of the theory of constraints. The program of extension of export is analyzed as well. In the end of final thesis the conclusions and suggestions are made.

Key Words: international trade, foreign trade, export, import, supply, demand, commodity, product, service, manufacturing, market.

Jundzilaitė V. Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai įstojus į Europos Sąjungą / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. J. Vijeikis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 90 p.

SANTRAUKA

Baigiamajame magistro darbe nagrinėjami Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai po įstojimo į Europos Sąjungą. Darbo tematika yra *aktuali* bendrai šių dienų Lietuvos ekonomikos plėtotei. Užsienio prekyba yra šalies ūkio sritis, nulemianti tarptautinių mainų plėtrą. Lietuvai dalyvavimas globaliose pasaulio rinkose ypač svarbus, kadangi tai yra atviros ekonomikos šalis, turinti besivystančiai postsovietinei rinkai būdingų bruožų. Lietuvos ekonomikos pažeidžiamumas ir bendras pasaulio globalizacijos lygis nulėmė šalies būtinybę integruotis į Europos Sąjungą. Tai buvo vienas reikšmingiausių įvykių Lietuvos ūkyje, nulėmusęs nemažai pokyčių užsienio prekyboje, prie kurių prisidėjo ir pastarųjų metų pasaulio ekonominė ir finansinė krizė, išryškinusi nagrinėjamo proceso problematiką. Pagrindinė darbe keliamą *problema* – Lietuvos integracijos Europos Sąjungos kontekste įvykusių užsienio prekybos pokyčių įtaka prekybos balansui. Pasirenkamas tyrimo *objektas* – Lietuvos užsienio prekybos eksportas ir importas. Problemai spręsti keliamas *tikslas* - išnagrinėti Lietuvos užsienio prekybos raidos tendencijas ir problematiką, įvertinant eksporto bei importo pokyčius Europos Sąjungos kontekste, nustatant pagrindines pokyčių priežastis ir galimas pasekmes, pateikiant alternatyvius sprendimų siūlymus. Tikslui įgyvendinti keliami šie *uždaviniai* – išanalizuoti teorinę tarptautinės prekybos literatūrą; apžvelgti užsienio prekybos statistinius rodiklius; atlikti tyrimą, nustatantį eksportą ir importą įtakojančius veiksnius, prekybos efektyvumą ir išryškinantį užsienio prekybos problemas bei sprendimo būdus; pateikti išvadas ir siūlymus. Baigiamajame darbe naudojami *metodai* – literatūros šaltinių analizė, statistinių duomenų apžvalga, regresinė analizė, prekybos sąlygų efektyvumo bei apribojimų metodai. Atlikto tyrimo *rezultatai* parodė, kokie buvo esminiai statistinių duomenų pokyčiai, tarpusavyje priklausomi eksporto ir importo veiksniai, nustatyta užsienio prekybos nauda, pabrėžtos esminės problemos ir jų sprendimo būdai. Kelta *hipotezė* apie eksporto priklausomybę nuo importuojamų resursų pasitvirtino, todėl pateikiama atitinkama eksporto skatinimo programa. Darbo *struktūra* atitinkamai sudaryta pagal keliamų uždavinių eiliškumą.

Jundzilaitė V. The changes of foreign trade of Lithuania after entering European Union/Final thesis of public sector of economics. Tutor doc. dr. J. Vijeikis. – Vilnius: Mykolas Romeris University. Faculty of Economics and Finance Management, 2009. – 90 p.

SUMMARY

The topic of this Master's thesis concerns the changes in Lithuania's foreign trade policy after it became a member of the European Union. This is *relevant* for the general development of the current Lithuanian economy. National foreign trade is the economic area that determines the development of the international trade. The participation in the global world markets is especially important for Lithuania as it is a free-market economy with the characteristics of a developing post-soviet market. The vulnerability of the Lithuanian economy and the general globalization level worldwide made the integration into the European Union a necessity. This was one of the most significant events for the Lithuanian economy that gave start to a great number of changes in the foreign trade. The economic and financial world crisis of the past few years has contributed, too, and made the problems under investigation more evident. The major *problem* suggested by the thesis is the influence of the changes in foreign trade to the trade balance in the context of the Lithuania's integration into the European Union. The *object* chosen for the investigation is Lithuanian foreign trade export and import. The *objective* set for solving the problem is to provide the analysis of the trends and problematics of the Lithuanian foreign trade by assessing the changes in export and import in the European Union context, ascertaining the major reasons of the changes and their probable impacts and providing the alternative propositions as solutions. To reach the objective, the following *tasks* must be accomplished: the analysis of the theoretical literature on international trade; an overview of the statistical foreign trade indicators; an investigation to determine the factors influencing export and import and the trade effectiveness and to disclose the foreign trade problems and their solutions; the conclusions and recommendations. The *methodology* used in this thesis encompasses the analysis of the literature sources, an overview of the statistical data, regression analysis and methods for effectiveness and limitations of the trade conditions. The *results* of the investigation undertaken have shown what the major changes in statistical data and the interdependent export and import factors were, the benefits of the foreign trade, and highlighted the major problems and their solutions. The proposed *hypothesis* on the dependence of export on the resources imported has been confirmed, and therefore an appropriate export stimulation program has been suggested. The *structure* of the thesis reflects the sequence of the tasks set to be accomplished.

PRIEDAI

1 priedas. Svarbiausi eksporto partneriai, 1996 - 2003

Sajunga, valstybė	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
Iš viso	13419,6	100	15440,7	100	14842,4	100	12015,2	100	15237,5	100	18332,0	100	20290,7	100	22145,1	100
ES	4413,7	32,9	5024,3	32,5	5637,1	38,0	6020,6	50,1	7295,6	47,9	8755,2	47,8	9827,1	48,4	9311,6	42,0
NVS	6096,7	45,4	7158,4	46,4	5296,3	35,7	2186,4	18,2	2477,0	16,3	3614,3	19,7	3899,9	19,2	3754,7	17,0
ELPA ¹	214,2	1,6	206,5	1,3	326,4	2,2	322,0	2,7	378,2	2,5	352,4	1,9	832,6	4,1	3114,9	14,1
CELPA ²	550,9	4,1	495,0	3,2	583,8	3,9	723,6	6,0	1060,0	7,0	1337,0	7,3	971,2	4,8	1067,8	4,8
Šveicarija	122,2	0,9	103,6	0,7	117,6	0,8	184,1	1,5	193,5	1,3	107,7	0,6	337,2	1,7	2580,0	11,7
Rusija	3224,7	24,0	3776,2	24,5	2451,6	16,5	842,8	7,0	1083,7	7,1	2019,7	11,0	2469,9	12,2	2244,6	10,1
Vokietija	1722,6	12,8	1754,6	11,4	1946,9	13,1	1927,7	16,0	2183,5	14,3	2303,1	12,6	2103,9	10,4	2196,1	9,9
Latvija	1236,2	9,2	1329,0	8,6	1640,3	11,1	1535,0	12,8	2287,8	15,0	2316,3	12,6	1955,0	9,6	2139,6	9,7
Jungtinė Karalystė	373,3	2,8	489,0	3,2	513,7	3,5	608,0	5,1	1185,9	7,8	2532,6	13,8	2727,2	13,4	1407,6	6,4
Prancūzija	213,2	1,6	335,8	2,2	515,8	3,5	564,9	4,7	667,6	4,4	601,3	3,3	834,3	4,1	1119,4	5,1
Danija	347,5	2,6	522,1	3,4	606,6	4,1	744,6	6,2	743,9	4,9	822,2	4,5	1037,9	5,1	1047,2	4,7
Estija	336,4	2,5	389,2	2,5	390,3	2,6	282,4	2,4	343,0	2,3	595,2	3,2	773,9	3,8	954,5	4,3
Švedija	231,2	1,7	300,2	1,9	384,3	2,6	506,5	4,2	667,5	4,4	671,3	3,7	853,3	4,2	889,9	4,0
Nyderlandai	436,9	3,3	434,6	2,8	369,7	2,5	423,1	3,5	730,4	4,8	538,6	2,9	639,2	3,2	756,2	3,4
Lenkija	426,8	3,2	359,6	2,3	448,5	3,0	545,4	4,5	832,3	5,5	1148,3	6,3	721,7	3,6	746,1	3,4
Baltarusija	1366,0	10,2	1586,4	10,3	1314,3	8,8	710,1	5,9	442,8	2,9	714,5	3,9	650,8	3,2	702,8	3,2
JAV	110,5	0,8	244,2	1,6	422,1	2,8	530,0	4,4	739,2	4,9	696,8	3,8	714,7	3,5	622,0	2,8
Ukraina	1028,1	7,7	1365,8	8,8	1152,2	7,8	441,8	3,7	670,8	4,4	618,9	3,4	527,5	2,6	526,9	2,4
Norvegija	62,0	0,5	71,7	0,4	75,5	0,5	134,0	1,1	170,6	1,1	239,1	1,3	485,0	2,4	516,5	2,3
Italija	362,5	2,7	472,1	3,1	615,2	4,1	507,9	4,2	356,4	2,3	369,3	2,0	565,8	2,8	481,8	2,2
Belgija	139,1	1,0	203,2	1,3	193,9	1,3	206,4	1,7	241,3	1,6	299,5	1,6	388,7	1,9	477,7	2,2
Turkija	111,9	0,8	125,8	0,8	128,4	0,9	123,8	1,0	266,8	1,8	260,2	1,4	352,8	1,7	372,3	1,7
Suomija	131,0	1,0	114,5	0,7	125,5	0,9	124,4	1,0	194,1	1,3	255,1	1,4	239,1	1,2	333,4	1,5
Ispanija	133,3	1,0	140,5	0,9	169,0	1,1	174,7	1,5	182,0	1,2	247,4	1,3	220,5	1,1	194,8	0,9
Kitos	1304,2	9,7	1322,6	8,6	1261,0	8,5	897,6	7,6	1054,4	6,7	974,9	5,4	1692,3	8,3	1835,6	8,3

2 priedas. Svarbiausi importo partneriai, 1996 - 2003

Sąjunga, valstybė	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
Iš viso	18235,3	100	22576,9	100	23174,3	100	19337,9	100	21826,0	100	25413,2	100	28562,2	100	30268,7	100
ES	7254,7	39,8	9997,2	44,3	10939,9	47,2	8990,5	46,5	9443,7	43,3	11178,2	44,0	12714,4	44,5	13457,6	44,5
NVS	6601,5	36,2	6940,2	30,7	6035,2	26,0	4725,9	24,4	6910,0	31,7	7469,0	29,4	7431,0	26,0	7663,8	25,3
CELPA ²	1480,8	8,1	1983,9	8,8	2094,2	9,0	1869,8	9,7	1776,6	8,1	2022,3	8,0	2231,9	7,8	2585,1	8,5
ELPA ³	432,4	2,4	390,3	1,7	466,3	2,0	398,2	2,1	383,5	1,8	480,6	1,9	711,4	2,5	641,0	2,1
Rusija	5286,3	29,0	5719,8	25,3	4901,0	21,2	3877,3	20,1	5973,1	27,4	6428,0	25,3	6070,7	21,3	6694,3	22,1
Vokietija	2801,8	15,4	3939,7	17,5	4210,7	18,2	3197,8	16,5	3285,1	15,1	4377,7	17,2	4851,2	17,0	4877,9	16,1
Lenkija	795,2	4,4	1104,4	4,9	1272,0	5,5	1094,9	5,7	1076,2	4,9	1233,0	4,9	1366,3	4,8	1559,0	5,2
Italija	692,0	3,8	921,1	4,1	1010,8	4,4	802,4	4,1	788,7	3,6	1073,0	4,2	1386,1	4,9	1307,0	4,3
Prancūzija	385,9	2,1	635,9	2,8	796,5	3,4	696,9	3,6	922,1	4,2	956,7	3,8	1099,8	3,9	1256,5	4,2
Švedija	567,1	3,1	754,2	3,3	853,3	3,7	660,4	3,4	743,2	3,4	771,4	3,0	932,3	3,3	1054,8	3,5
Jungtinė Karalystė	597,0	3,3	775,0	3,4	853,1	3,7	807,5	4,2	985,3	4,5	851,8	3,4	939,0	3,3	1004,4	3,3
Kinija	111,1	0,6	203,3	0,9	237,5	1,0	261,0	1,3	336,2	1,5	500,2	2,0	673,6	2,4	925,8	3,1
JAV	477,6	2,6	654,5	2,9	661,4	2,9	738,4	3,8	517,4	2,4	771,9	3,0	811,8	2,8	893,1	3,0
Danija	661,6	3,6	846,7	3,8	879,4	3,8	750,7	3,9	675,7	3,1	742,0	2,9	832,8	2,9	856,3	2,8
Nyderlandai	356,9	2,0	499,0	2,2	517,7	2,2	447,6	2,3	496,2	2,3	598,2	2,4	642,1	2,2	770,9	2,5
Suomija	589,0	3,2	631,7	2,8	734,2	3,2	598,6	3,1	557,1	2,6	582,3	2,3	648,1	2,3	737,0	2,4
Japonija	210,5	1,2	361,6	1,6	459,4	2,0	306,3	1,6	406,1	1,9	482,4	1,9	609,9	2,1	673,7	2,2
Belgija	255,7	1,4	392,1	1,7	436,9	1,9	412,4	2,1	430,8	2,0	497,9	2,0	529,8	1,9	490,5	1,6
Latvija	311,1	1,7	390,1	1,7	428,2	1,8	388,8	2,0	360,1	1,6	392,4	1,5	454,7	1,6	480,1	1,6
Čekijos Respublika	319,6	1,8	417,9	1,9	387,0	1,7	351,9	1,8	299,3	1,4	344,1	1,4	367,1	1,3	452,2	1,5
Baltarusija	432,2	2,4	510,7	2,3	519,4	2,2	431,7	2,2	394,4	1,8	483,4	1,9	424,2	1,5	449,8	1,5
Ukraina	598,8	3,3	464,5	2,1	446,6	1,9	299,7	1,5	330,8	1,5	414,3	1,6	466,2	1,6	436,8	1,4
Estija	238,7	1,3	291,2	1,3	349,7	1,5	291,6	1,5	254,1	1,2	274,9	1,1	301,0	1,1	422,3	1,4
Ispanija	123,3	0,7	211,7	0,9	281,1	1,2	242,8	1,3	242,3	1,1	323,5	1,3	362,5	1,3	400,1	1,3
Kitos	2423,9	13,1	2851,8	12,6	2938,4	12,6	2679,2	14,0	2751,8	12,5	3314,1	12,9	4793,0	16,5	4526,1	15,0

CELPA:

1996: Čekijos Respublika, Lenkija, Slovakija, Slovėnija Vengrija

1997-1998: Čekijos Respublika, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Rumunija, Vengrija

nuo 1999: Bulgarija, Čekijos Respublika, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Rumunija, Vengrija

ELPA: Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija

3 priedas. Eksporto struktūra pagal KPN skyrius, 1996 - 2003

KPN skyriai		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
		mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
	Iš viso	13419,6	100	15440,7	100	14842,4	100	12015,2	100	15237,5	100	18332,0	100	20290,7	100	22145,1	100
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	1044,4	7,8	1143,0	7,4	973,5	6,6	592,4	4,9	809,9	5,3	853,6	4,7	788,3	3,9	846,1	3,8
II	Augaliniai produktai	299,4	2,2	427,0	2,8	428,3	2,9	365,3	3,0	309,1	2,0	497,1	2,7	412,9	2,0	658,4	3,0
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	85,4	0,6	34,5	0,2	20,9	0,1	18,0	0,1	16,8	0,1	31,0	0,2	50,5	0,2	43,5	0,2
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	867,4	6,5	867,6	5,6	660,0	4,4	533,4	4,4	650,5	4,3	886,3	4,8	914,2	4,5	1023,1	4,6
V	Mineraliniai produktai	2074,4	15,5	2751,0	17,8	2850,1	19,2	1809,4	15,1	3234,3	21,2	4287,9	23,4	3830,8	18,9	4350,9	19,6
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	1477,8	11,0	1419,3	9,2	1421,7	9,6	1135,4	9,4	1201,3	7,9	1179,9	6,4	1306,7	6,4	1467,2	6,6
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	377,7	2,8	435,0	2,8	349,2	2,4	333,2	2,8	475,8	3,1	536,5	2,9	571,3	2,8	617,9	2,8
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; balnai ir pakinktai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žamų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	206,7	1,5	219,8	1,4	202,5	1,4	203,1	1,7	214,0	1,4	220,4	1,2	211,8	1,0	158,3	0,7
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	793,1	5,9	785,8	5,1	713,1	4,8	773,8	6,4	901,1	5,9	964,6	5,3	1094,3	5,4	1200,2	5,4
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena;	218,4	1,6	295,0	1,9	250,4	1,7	178,4	1,5	186,3	1,2	236,8	1,3	267,9	1,3	260,1	1,2

	perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai																
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	2097,5	15,6	2512,7	16,3	2762,2	18,6	2743,1	22,8	2836,3	18,6	2994,1	16,3	3058,1	15,1	3019,5	13,6
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	106,7	0,8	95,1	0,6	71,7	0,5	77,2	0,6	54,5	0,4	65,9	0,4	55,1	0,3	40,9	0,2
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	174,6	1,3	174,7	1,1	187,3	1,3	156,9	1,3	184,1	1,2	199,5	1,1	197,3	1,0	192,5	0,9
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	8,5	0,1	14,0	0,1	13,8	0,1	18,9	0,2	31,4	0,2	30,0	0,2	31,1	0,2	35,0	0,2
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	588,2	4,4	632,6	4,1	564,7	3,8	433,6	3,6	634,3	4,2	680,9	3,7	958,1	4,7	738,1	3,3
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	1586,3	11,8	1883,6	12,2	1606,9	10,8	1370,9	11,4	1619,7	10,6	1960,2	10,7	2030,8	10,0	2457,4	11,1
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai	979,1	7,3	1228,4	8,0	1207,9	8,1	650,9	5,4	1034,9	6,8	1694,0	9,2	3247,5	16,0	3388,6	15,3
XVIII	Optikos, fotografijos,	143,7	1,1	181,2	1,2	153,3	1,0	132,6	1,1	165,5	1,1	194,9	1,1	197,5	1,0	232,8	1,1

	kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys																	
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,8	0,0	0,3	0,0	0,4	0,0	
XX	Ivairūs pramonės dirbiniai	283,0	2,1	321,4	2,1	379,3	2,6	464,6	3,9	643,0	4,2	769,8	4,2	1001,4	4,9	1359,9	6,1	
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1,3	0,0	5,4	0,0	1,8	0,0	3,5	0,0	3,1	0,0	3,0	0,0	18,0	0,1	4,9	0,0	
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	6,0	0,1	13,6	0,1	23,3	0,1	20,4	0,2	31,5	0,2	44,8	0,1	46,8	0,2	49,5	0,2	

4 priedas. Importo struktūra pagal KPN skyrius, 1996 - 2003

KPN skyriai		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
		mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
	Iš viso	18235,3	100	22576,9	100	23174,3	100	19337,9	100	21826,0	100	25413,2	100	28562,2	100	30268,7	100
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	540,0	3,0	488,1	2,1	470,9	2,0	333,0	1,7	498,2	2,3	608,2	2,4	465,7	1,6	506,2	1,7
II	Augaliniai produktai	609,2	3,3	633,6	2,8	742,3	3,2	629,0	3,3	698,4	3,2	692,7	2,7	712,1	2,5	772,1	2,6
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti maistiniai riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	174,4	1,0	184,2	0,8	206,3	0,9	168,4	0,9	138,5	0,6	161,9	0,6	185,7	0,6	187,6	0,6
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	1067,9	5,9	1195,4	5,3	1118,7	4,8	1036,0	5,4	874,0	4,0	990,7	3,9	1003,1	3,5	1084,7	3,6
V	Mineraliniai produktai	3523,3	19,3	4105,3	18,2	3611,5	15,6	3213,5	16,6	5082,2	23,3	5385,8	21,2	5030,9	17,6	5471,3	18,1
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	1721,6	9,4	2116,8	9,4	2131,8	9,2	1942,2	10,0	1986,2	9,1	2338,7	9,2	2447,4	8,6	2597,2	8,6
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	904,9	5,0	1189,3	5,3	1170,9	5,1	1023,0	5,3	1201,9	5,5	1340,9	5,3	1479,3	5,2	1602,2	5,3
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; balnai ir pakinktai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žamų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	173,8	1,0	180,7	0,8	147,9	0,7	173,0	0,9	158,6	0,7	197,5	0,8	220,6	0,8	179,0	0,6
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglis; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	128,9	0,7	201,9	0,9	253,4	1,1	259,1	1,3	281,1	1,3	325,0	1,3	396,1	1,4	484,6	1,6
X	Medienos arba kitų pluoštinių	554,3	3,0	693,6	3,1	791,0	3,4	702,1	3,6	633,7	2,9	689,6	2,7	716,8	2,5	764,2	2,5

	celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai																
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	1438,2	7,9	1782,8	7,9	2049,3	8,9	1995,4	10,3	2038,4	9,3	2226,7	8,8	2244,8	7,9	2250,4	7,4
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	72,3	0,4	99,1	0,4	143,8	0,6	117,7	0,6	103,6	0,5	141,5	0,6	160,3	0,6	166,0	0,5
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	263,1	1,4	353,6	1,6	393,9	1,7	339,4	1,8	340,6	1,6	405,8	1,6	425,8	1,5	496,7	1,6
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	13,9	0,1	18,4	0,1	31,1	0,1	35,9	0,2	42,0	0,2	41,3	0,2	86,1	0,3	46,6	0,2
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	1230,7	6,7	1406,3	6,2	1443,2	6,2	1059,8	5,5	1156,7	5,3	1328,5	5,2	1922,0	6,7	1816,7	6,0
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	3127,2	17,2	4147,0	18,4	4264,9	18,4	3559,5	18,4	3418,1	15,7	4250,6	16,7	4939,6	17,3	5637,7	18,6
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	1799,1	9,9	2571,8	11,4	2844,6	12,3	1453,7	7,5	1900,3	8,7	2923,2	11,5	4624,3	16,2	4716,0	15,6

XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	396,4	2,2	517,5	2,3	541,4	2,3	478,2	2,5	344,4	1,6	423,4	1,7	472,7	1,6	464,2	1,5
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	4,7	0,0	10,3	0,0	4,4	0,0	5,0	0,0	3,2	0,0	5,9	0,0	37,8	0,1	33,4	0,1
XX	Ivairūs pramonės dirbiniai	263,1	1,4	386,8	1,7	420,2	1,8	387,2	2,0	345,1	1,6	412,3	1,6	424,4	1,5	514,7	1,7
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1,2	0,0	0,9	0,0	0,5	0,0	2,5	0,0	0,5	0,0	0,9	0,0	0,7	0,0	0,8	0,0
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	227,1	1,2	293,5	1,3	392,3	1,7	424,3	2,2	580,3	2,7	522,1	2,1	566,0	2,0	476,3	1,6

5 priedas. Užsienio prekybos balansas pagal KPN skyrius, 1996 - 2003

		Prekybos balansas pagal prekių grupes																							
		1996			1997			1998			1999			2000			2001			2002			2003		
		E	I	B	E	I	B	E	I	B	E	I	B	E	I	B	E	I	B	E	I	B	E	I	B
	KPN skyriai	13419,6	18235,3	-4815,7	15440,7	22576,9	-7136,2	14842,4	23174,3	-8331,9	12015,2	19337,9	-7322,7	15237,5	21826	18332	25413,2	-7081,2	20290,7	28562,2	-8271,5	22145,1	30268,7	-8123,6	
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	1044,4	540	504,4	1143	488,1	654,9	973,5	470,9	502,6	592,4	333	259,4	809,9	498,2	853,6	608,2	245,4	788,3	465,7	322,6	846,1	506,2	339,9	
II	Auginamieji produktai	299,4	609,2	-309,8	427	633,6	-206,6	428,3	742,3	-314	365,3	629	-263,7	309,1	698,4	497,1	692,7	-195,6	412,9	712,1	-299,2	658,4	772,1	-113,7	
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti maistiniai nebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	85,4	174,4	-89	34,5	184,2	-149,7	20,9	206,3	-185,4	18	168,4	-150,4	16,8	138,5	31	161,9	-130,9	50,5	185,7	-135,2	43,5	187,6	-144,1	
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	867,4	1067,9	-200,5	867,6	1195,4	-327,8	660	1118,7	-458,7	533,4	1036	-502,6	650,5	874	886,3	990,7	-104,4	914,2	1003,1	-88,9	1023,1	1084,7	-61,6	
V	Mineraliniai produktai	2074,4	3523,3	-1448,9	2751	4105,3	-1354,3	2850,1	3611,5	-761,4	1809,4	3213,5	-1404,1	3234,3	5082,2	4287,9	5385,8	-1097,9	3830,8	5030,9	-1200,1	4350,9	5471,3	-1120,4	
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	1477,8	1721,6	-243,8	1419,3	2116,8	-697,5	1421,7	2131,8	-710,1	1135,4	1942,2	-806,8	1201,3	1986,2	1179,9	2338,7	-1158,8	1306,7	2447,4	-1140,7	1467,2	2597,2	-1130	
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	377,7	904,9	-527,2	435	1189,3	-754,3	349,2	1170,9	-821,7	333,2	1023	-689,8	475,8	1201,9	536,5	1340,9	-804,4	571,3	1479,3	-908	617,9	1602,2	-984,3	
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; batai ir pakinktai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus silkaverpių žarnas)	206,7	173,8	32,9	219,8	180,7	39,1	202,5	147,9	54,6	203,1	173	30,1	214	158,6	220,4	197,5	22,9	211,8	220,6	-8,8	158,3	179	-20,7	

IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštinės dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pirtinės ir pinti dirbiniai	793,1	128,9	664,2	785,8	201,9	583,9	713,1	253,4	459,7	773,8	259,1	514,7	901,1	281,1	620	964,6	325	639,6	1094,3	396,1	698,2	1200,2	484,6	715,6
X	Medienos arba kitų pluoštinų celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtingi popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	218,4	554,3	-335,9	295	693,6	-398,6	250,4	791	-540,6	178,4	702,1	-523,7	186,3	633,7	-447,4	236,8	689,6	-452,8	267,9	716,8	-448,9	260,1	764,2	-504,1
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	2097,5	1438,2	659,3	2512,7	1782,8	729,9	2762,2	2049,3	712,9	2743,1	1995,4	747,7	2836,3	2038,4	797,9	2994,1	2226,7	767,4	3058,1	2244,8	813,3	3019,5	2250,4	769,1
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vyfiniai, botažai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	106,7	72,3	34,4	95,1	99,1	-4	71,7	143,8	-72,1	77,2	117,7	-40,5	54,5	103,6	-49,1	65,9	141,5	-75,6	55,1	160,3	-105,2	40,9	166	-125,1
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žerūčio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	174,6	263,1	-88,5	174,7	353,6	-178,9	187,3	393,9	-206,6	156,9	339,4	-182,5	184,1	340,6	-156,5	199,5	405,8	-206,3	197,3	425,8	-228,5	192,5	496,7	-304,2
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakuoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	8,5	13,9	-5,4	14	18,4	-4,4	13,8	31,1	-17,3	18,9	35,9	-17	31,4	42	-10,6	30	41,3	-11,3	31,1	86,1	-55	35	46,6	-11,6

XV	Netaurieji metalai ir netaurųjų metalų dirbiniai	586,2	1230,7	-642,5	632,6	1406,3	-773,7	564,7	1443,2	-878,5	433,6	1059,8	-626,2	634,3	1156,7	-522,4	680,9	1328,5	-647,6	958,1	1922	-963,9	738,1	1816,7	-1078,6
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	1586,3	3127,2	-1540,9	1883,6	4147	-2263,4	1606,9	4264,9	-2658	1370,9	3559,5	-2188,6	1619,7	3418,1	-1798,4	1960,2	4250,6	-2290,4	2030,8	4939,6	-2908,8	2457,4	5637,7	-3180,3
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai	979,1	1799,1	-820	1228,4	2571,8	-1343,4	1207,9	2844,6	-1636,7	650,9	1453,7	-802,8	1034,9	1900,3	-865,4	1694	2923,2	-1229,2	3247,5	4624,3	-1376,8	3388,6	4716	-1327,4
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	143,7	396,4	-252,7	181,2	517,5	-336,3	153,3	541,4	-388,1	132,6	478,2	-345,6	2,5	344,4	-341,9	194,9	423,4	-228,5	197,5	472,7	-275,2	232,8	464,2	-231,4
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0	4,7	-4,7	0	10,3	-10,3	0,5	4,4	-3,9	0,2	5	-4,8	0	3,2	-3,2	0,8	5,9	-5,1	0,3	37,8	-37,5	0,4	33,4	-33
XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	283	263,1	19,9	321,4	386,8	-65,4	379,3	420,2	-40,9	464,6	387,2	77,4	2	345,1	-343,1	769,8	412,3	357,5	1001,4	424,4	577	1359,9	514,7	845,2
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	1,3	1,2	0,1	5,4	0,9	4,5	1,8	0,5	1,3	3,5	2,5	1	0	0,5	-0,5	3	0,9	2,1	18	0,7	4,9	0,8	4,1	
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	6	227,1	-221,1	13,6	293,5	-279,9	23,3	392,3	-369	20,4	424,3	-403,9	2,2	580,3	-578,1	44,8	522,1	-477,3	46,8	566	-519,2	49,5	476,3	-426,8

6 priedas. Svarbiausi eksporto ir importo partneriai, 2004 - 2008

Sajunga, valstybė	2004		2005		2006		2007		2008	
	E	I	E	I	E	I	E	I	E	I
Iš viso	25819	34384	32767	43152	38888	53274,6	43192	61504	55511	73006
ES	17270	21758	21420	25586	24588	33333,3	27969	42030	33472	42016
Airija	104,7	69	169,5	91,8	147,5	123,2	182,3	167	152,6	138,6
Austrija	79	388,4	77,3	441	108,1	586	184,7	708,4	166,7	642,5
Belgija	714,5	740,7	617,5	962,6	482,4	1321,3	728,3	1774,4	916,5	1751
Čekijos Respublika	126	527	190,5	643	312,7	760,4	388,8	959,3	399,8	1086,1
Danija	1228,9	1238,5	1420,1	1300,3	1634,4	1533,9	1749,4	1687	2598	1560,9
Estija	1291,3	1109,1	1937	1222,8	2515,4	1639,3	2513,7	2198,3	3169,8	2115,7
Graikija	82,7	83,5	28,7	41,1	59,1	49,2	41,2	51,7	40,9	55,7
Ispanija	484,8	329,8	883,1	438,8	740,6	625,3	609,2	1038,9	906,9	1043,1
Italija	539,4	1109,3	631,5	1277,2	822,8	1798,8	981,3	2451,1	884	2598,2
Jungtinė Karalystė	1373,8	806,3	1542,1	955,1	1714	1417,8	1968	1736	2567,8	1371,9
Kipras	21,6	209,7	16,8	34,5	64	17,7	15,2	14,1	20,2	98
Latvija	2629,9	1319	3362,7	1707,9	4303,9	2541,8	5562,4	3365,5	6442,2	3801
Lenkija	1243,6	2630,5	1812,3	3585	2361,4	5070,1	2713,7	6532,9	3207,8	7291,3
Liuksemburgas	0,8	75,1	3,5	32,4	18	31,1	74,6	53,6	96,3	93,3
Malta	20,4	0,9	5,1	1,5	8	10,5	21	8,9	25,6	6,3
Nyderlandai	1246,7	1386,2	1005,7	1601,5	1885,4	1988	1295,2	2628,9	1896,5	2562,2
Portugalija	88	45,6	180,9	42,6	122,9	43,9	101,9	48,8	151,2	50,1
Prancūzija	1629,2	1105	2301,8	1209,7	1626,8	1679,3	1580	2153,1	2682,4	2088,7
Slovakija	33	127,9	50,7	170,6	59,3	255,8	80,5	314,8	93	329,4
Slovėnija	9,8	103,7	11,9	116,9	17,7	143,3	31,8	180,9	30,4	212,9
Suomija	225,6	1154,9	325,1	1325,1	335,8	1547,8	570,3	1720,5	760,8	1525,5
Švedija	1305,1	1151,9	1633,1	1481,8	1749	1777,1	1640,9	2301,9	1885,5	2170,1
Vengrija	141,4	275,9	137	364,4	153,2	455,8	193,6	582	183,9	605,4
Vokietija	2649,8	5770,3	3075,5	6538,4	3344,9	7916,2	4534,4	9221,5	3974,6	8647,8
						Bulgarija	66,6	62,5	93,1	86
						Rumunija	138,3	67,6	122,1	84,3
NVS	4216,7	9177,8	5816,4	13436	8251,9	14885,2	10567	13466	14320	24748
Armėnija	2	0,1	4,9	0,5	3,7	0,1	3,5	0,3	3,7	0,8
Azerbaidžanas	19,5	20,9	22,6	19,3	24,1	11,2	30,6	16,9	52,7	23,2
Baltarusija	823,5	669	1063	753,6	1472,8	944,7	1733,4	1220,4	2495,8	1247

Gruzija	14,6	4,8	49	8,6	16,7	13,9	38	14,4	53,9	17,9
Kazachstanas	234,7	26,8	305,6	87,2	593,9	137	834,5	208,7	640,5	488,3
Kirgizija	22,5	0,5	31,2	0,2	46,6	0,1	90	0,2	105,9	0,3
Moldova	41,7	12,5	51,1	9,8	42,4	18,1	55,4	15,4	72,8	14,7
Rusija	2394,8	7905,3	3422,1	12006	4956,1	12975,4	6473	11083	8916,5	21855
Tadžikistanas	31,7	6,8	57,3	3,6	52,4	2,9	86,7	1,2	120,8	0,2
Turkmēnistanas	3,8	1,7	3,3	0,1	1,2	1,3	1,3	0,4	7,1	0
Ukraina	592,9	519,2	743,5	511,1	1005,5	721,6	1176,3	847,9	1805,4	1017,4
Uzbekistanas	34,9	10,3	62,9	36,1	36,5	58,9	44,1	56,6	45,3	83,3
ELPA	1782	524,6	912,1	497,5	1264,5	526,9	1436,4	632,5	1749,5	735,1
Islandija	53	40,4	188,2	37,1	268,5	43,7	323,8	45	62,5	47,3
Lichtenšteinas	0,9	2,2	0,3	1,6	0,3	0,5	0,8	0,9	0,4	1,3
Norvegija	548,1	303,6	524,8	222,3	724	261,2	993,4	299,5	1165,9	409,4
Šveicarija	1179,9	178,4	198,8	236,5	271,6	221,5	118,4	287,1	520,8	277,2
Kitos valstybēs	2550,6	2923	4619,3	3632	4784,3	4529,2	3220,7	5375,7	5968,7	5507,4
Jungtinēs Amerikos Valstijos	1219,6	541,4	1543,4	843	1681,9	859,3	1109,3	1356,2	1775,7	1275
Kanada	236,1	40,3	939,5	38,1	765,7	45,7	192	58,2	672,7	56,3
Kinija	32,4	818,2	38,4	1005,5	51,6	1275,8	53	1720,2	65,2	1870
Turkija	420,9	244	415,9	281,1	370,9	369,2	328,8	474,2	387,8	398,2

7 priedas. Eksportas ir importas pagal KPN skyrius, 2004 - 2008

	Kombinuotoji prekių nomenklatūra	2004		2005		2006		2007		2008	
		E	I	E	I	E	I	E	I	E	I
	Iš viso	25819,2	34383,6	32767	43152	38888	53275	43192	61504	55511	73006
I	Gyvūniniai; gyvūninės kilmės produktai	1109,5	610,7	1468,9	948	1769,6	1098,5	2363,7	1441,5	2405,5	1862,7
II	Augininiai produktai	639,6	825,2	978,9	942	1314,3	1449,7	2195,5	1808,5	3366,2	2749,6
III	Gyvūniniai arba augininiai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	59,7	215,6	69,6	211,7	98,3	264,3	124,7	293,8	216	481,8
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	1147,6	1303,1	1691,5	1597,4	2234,4	2140,4	2661,7	2553,5	2905,8	3045,7
V	Mineraliniai produktai	6509,8	6786,9	8939,8	10997	9292,4	12481	5901,8	10570	13825	21553
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	1793	2904,5	2389,7	3360,5	2514,7	4497,5	3477,4	5957	5354,2	6530
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	779,5	1895,5	1186,5	2419,3	1999,6	2745	3430,2	3145,6	3304	3055,2
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	120,6	158,7	127,1	170,5	164,3	238,8	189,6	329,6	193,9	273,7
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglis; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	1293,1	680,2	1494,9	880,6	1584,2	990,8	1985,3	1340,2	1742	1167
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	304,4	782,8	413,2	871,5	552,6	1013,6	674,6	1198	723,5	1298,3
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	3021,7	2432,4	3043	2418,6	3228,3	2679,9	3262,7	2961,5	3058,9	2916
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	52	218,8	51,2	238,6	74,9	316,8	85,2	379,5	99,5	441,5

XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žeručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	231,1	569,9	295,6	713,6	414,3	932,7	499,7	1187,7	541,4	1068,4
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	47,4	50,7	66,8	62,3	117,7	101,3	214,5	162,8	208,9	170,8
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	1137,9	2480,7	1434,2	2990,8	1779,7	3756,1	2261,8	4806,6	2647,3	4475,4
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	3286,7	6536,8	4079	7737,1	4885,8	9402,8	5589,3	10985	5914,5	10485
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	2339,5	4543,2	2707,4	5068,8	3948,4	7383,5	4557,4	10061	4756,6	8978,7
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	273,6	510,8	353,7	647,1	452,9	739,8	720,9	892,1	1292,3	1001,9
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,6	6,2	4,1	12,5	7,1	13,1	19,6	46,2	23,9	23,5
XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	1651,7	587,6	1950,5	710,6	2425,2	941,3	2954,9	1247,8	2894,8	1220,2
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	3,4	0,4	2,6	0,5	1,4	1,5	1,8	5,4	3,3	3,8
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	16,7	282,9	19,1	153,5	28,2	86,2	20,3	131	34	204,6

8 priedas. Užsienio prekybos balansas pagal KPN skyrius, 2004 - 2008

Kombinuotoji prekių nomenklatūra		2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso		-8564	-10385	-14386	-18311	-17495,3
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	498,8	520,9	671,1	922,2	542,8
II	Augaliniai produktai	-185,6	36,9	-135,4	387	616,6
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	-155,9	-142,1	-166	-169,1	-265,8
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	-155,5	94,1	94	108,2	-139,9
V	Mineraliniai produktai	-277,1	-2056,7	-3188,6	-4667,9	-7728,1
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	-1111,5	-970,8	-1982,8	-2479,6	-1175,8
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	-1116	-1232,8	-745,4	284,6	248,8
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	-38,1	-43,4	-74,5	-140	-79,8
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	612,9	614,3	593,4	645,1	575
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	-478,4	-458,3	-461	-523,4	-574,8
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	589,3	624,4	548,4	301,2	142,9
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	-166,8	-187,4	-241,9	-294,3	-342
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	-338,8	-418	-518,4	-688	-527
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	-3,3	4,5	16,4	51,7	38,1
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	-1342,8	-1556,6	-1976,4	-2544,8	-1828,1
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	-3250,1	-3658,1	-4517	-5395,3	-4570,6
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	-2203,7	-2361,4	-3435,1	-5503,5	-4222,1
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	-237,2	-293,4	-286,9	-171,2	290,4
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	-5,6	-8,4	-6	-26,6	0,4
XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	1064,1	1239,9	1483,9	1707,1	1674,6
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	3	2,1	-0,1	-3,6	-0,5
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	-266,2	-134,4	-58	-110,7	-170,6